

NORGES BANK

Finansiell stabilitet

1 | 10
mai

Norges Banks rapportserie nr. 2-2010

Finansiell stabilitet

1/10

Norges Bank

Oslo 2010

Adresse: Bankplassen 2

Post: Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo

Telefon: 22 31 60 00

Telefaks: 22 41 31 05

Reg nr: 0629/7

e-post: central.bank@norges-bank.no

Internett: <http://www.norges-bank.no>

Sentralbanksjef: Svein Gjedrem

Visesentralbanksjef: Jan F. Qvigstad

Ansvarlig redaktør: Svein Gjedrem

Omslag og grafisk utforming: Burson-Marsteller

Sats og trykk: 07 Gruppen AS

Teksten er satt med 10,5 pt Times New Roman / 9,5 pt Univers

ISSN 1502 - 2765 (trykt)

ISSN 1503 - 884X (online)

Innhold

Leder	7
Utsiktene for finansiell stabilitet	8
1 Den økonomiske situasjonen	8
2 Risikobildet	12
3 Oppfølging fra myndighetene	16
Ramme: Tidligere anbefalinger	16
Ramme: Makrotilsyn og systemrisiko	17
Ramme: Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis – virkninger på husholdningenes gjeld	19
Utdypinger	20
A Utfordringer internasjonalt	21
Ramme: IMF's rapport om finansiell stabilitet globalt	24
B Bedre resultater for norske banker	25
Ramme: Konsekvenser for bankene av Solvens II	30
C Nye rammevilkår for bankene	31
Ramme: Virkninger på bankenes utlånsvekst av ny kapitalregulering	36
Ramme: Nye regnskapsregler for verdsettelse av finansielle eiendeler	36
D Litt bedring i utsiktene for norske låntakere	38
D.1 Foretakene	38
D.2 Husholdningene	42
E Stresstesting av bankenes kapitaldekning	47
Ramme: Fremskrivninger av bankenes kapitaldekning – endringer siden Finansiell stabilitet 1/2009	51
Vedlegg	
Vedlegg 1: Ordforklaringer	52
Vedlegg 2: Oversikt over rammer 2005 – 2010	57
Vedlegg 3: Tabeller	58

Rapporten er basert på informasjon fram til og med 7. mai 2010

Norges Banks rapporter om finansiell stabilitet

Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte.

Finansiell stabilitet er et av Norges Banks hovedmål i arbeidet med å fremme økonomisk stabilitet. Norges Banks oppgaver og ansvar på dette området hviler på sentralbankloven § 1, som sier at banken skal «*fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet*», men banken kan også «*sette i verk tiltak som er vanlige eller naturlige for en sentralbank*». I § 3 sies det at: «*Banken skal underrette [Finans]departementet når det etter bankens oppfatning er behov for tiltak av penge-, kreditt- og valutapolitisk karakter av andre enn banken.*»

Norges Bank har en rolle som långiver i siste instans: Sentralbanken kan tilføre ekstraordinær likviditet til enkeltinstitusjoner i finansiell sektor eller til banksystemet når etterspørselen etter likviditet ikke kan møtes fra alternative kilder. Rollen gir en selvstendig begrunnelse for at Norges Bank overvåker det finansielle systemet som helhet og er særlig opptatt av risikoen for systemsvikt.

Erfaringsmessig bygger grunnlaget for finansiell ustabilitet seg opp i perioder med sterk vekst i gjeld og formuespriser. Bankene har en sentral rolle i kreditttyting og betalingsformidling – og de skiller seg fra andre finansinstitusjoner ved at de finansierer virksomheten med innskudd fra publikum. Bankene er således viktige for finansiell stabilitet. I rapporten «Finansiell stabilitet» legger vi derfor vekt på utsiktene for bankenes inntjening og soliditet og hvilke risikofaktorer de står overfor.

Rapporten utgis to ganger i året. Hovedkonklusjonene i rapporten oppsummeres i et eget brev til Finansdepartementet. Brevet behandles i Norges Banks hovedstyre. Norges Banks «Årsrapport om betalingssystem» gir en bredere oversikt over utviklingstrekk i det norske betalingssystemet.

Leder

Ny uro i markedene

Det er fornyet uro i finansmarkedene ute på grunn av høy statsgjeld i mange land. De langsiktige statsobligasjonsrentene har steget vesentlig i disse landene. Usikkerhet om den videre utviklingen gjør at aksje- og obligasjonskursene svinger både ute og hjemme. Tiltak fra EU, ESB og IMF i helgen kan se ut til å ha beroliget finansmarkedene.

Uroen minner om at finanskrisen ute ikke er over, men har kommet i en fase der risikoen for statlig mislighold av gjeld preger markedene.

Utslagene i norske bankers finansieringskostnader har så langt vært moderate. Norges Bank følger utviklingen i pengemarkedene nøye og vil bidra til at markedene fungerer tilfredsstillende.

Resultatene i norske banker har vært gode, og bankene er mer solide enn for ett år siden. Mer robuste banker vil dempe faren for kriser i det finansielle systemet. EU og mange enkeltland arbeider derfor med å innføre bedre regler for styring av bankenes likviditet og kapital. Målet er at nye regler skal være på plass innen utgangen av 2012. Regelverket blir basert på anbefalinger fra Baselkomiteen for banktilsyn. EU har også etablert et råd som skal vurdere systemrisiko og foreslå tiltak.

Nye regler – med minstestandarder – kommer til Norge via EU og EØS-avtalen. Det kan bli aktuelt å innføre nye likviditetskrav tidligere enn EU legger opp til. De nye reglene krever at bankene skaffer seg mer langsiktig finansiering og likvide eiendeler. Det illustrerer at bankenes sterke vekst fra 2003 til 2007 ikke var godt finansiert. Strengere kapitalregler vil derimot trolig påvirke norske banker mindre fordi de har gode kapitalbuffer i utgangspunktet.

Selv om arbeidet med ny regulering har kommet et stykke på vei, er det mye som gjenstår:

- Det er usikkert hvor stramme de nye kravene til styring av kapital og likviditet faktisk blir. Et nordisk samarbeid om bankregulering, tilsyn og krisehåndtering kan bidra til at reglene blir praktisert tilstrekkelig stramt og mest mulig likt for alle banker som opererer i samme marked.
- Det er uklart hvordan systemviktige banker skal reguleres og hvordan den konjunkturfosterkende virkningen av bankers virksomhet kan dempes. Financial Stability Board med mandat fra G20 skal komme med forslag til regulering av systemviktige banker til høsten.
- I Norge har husholdningenes gjeld og boligprisene steget mye de siste årene. Selv om det er lav risiko for tap på boliglån i hver enkelt finansinstitusjon, kan oppbygging av høy gjeld i husholdningene skape finansiell og økonomisk ustabilitet på lengre sikt. Finanstilsynet har gitt bankene nye retningslinjer for praksis ved utlån til bolig. Det kan redusere oppbyggingen av gjeld noe. Mer nøytral boligbeskatning og kapitalkrav på boliglån som i større grad gjenspeiler samlet risiko ved slike lån, ville hjulpet ytterligere.

Jan F. Qvigstad
11. mai 2010

Utsiktene for finansiell stabilitet

Det er uro i finansmarkedene ute på grunn av høy statsgjeld i mange land. Det øker usikkerheten om bankenes finansieringssituasjon på kort sikt. Norges Bank følger utviklingen i pengemarkedene nøye og vil bidra til at markedene fungerer tilfredsstillende. Utsiktene for finansiell stabilitet utover dette er om lag uendret siden forrige rapport, men bedre enn for ett år siden. Gjennom 2009 økte bankene sin kapitaldekning. De økte også sine likvide eiendeler, i hovedsak fordi de benyttet statens bytteordning, som ga statskasseveksler i bytte mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). Mer kapital og likviditet bedrer bankenes evne til å bære tap og til å gi lån. Det gjør dem bedre rustet neste gang markedene svikter. Her hjemme vokser økonomien igjen, men oppgangen er moderat. Med mindre norsk økonomi blir utsatt for nye vesentlige forstyrrelser, venter vi tilfredsstillende resultater i bankene fremover.

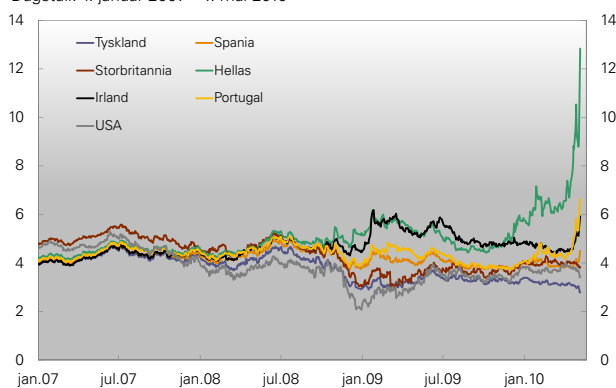
Høy og raskt stigende statsgjeld i flere land har skapt ny uro i det finansielle systemet og begrenser veksten ute. Høye boligpriser og stor gjeld gjør norske husholdninger sårbare for økte renter og lavere inntekt. Ny regulering og mer aktiv bruk av virkemidler mot systemrisiko kan dempe oppbygging av finansielle ubalanser. Fremover vil banker verden over ha behov for mer langsiktig finansiering når de tilpasser seg ny regulering og myndighetene faser ut sine tiltak. Det gjenstår imidlertid å se om det nye, internasjonale regelverket for bankers likviditet og kapital blir tilstrekkelig stramt. De norske bankene kan være tjent med å tilpasse seg tidlig og gradvis til de nye rammebetingelsene.

1. Den økonomiske situasjonen

Ny uro i internasjonale finansmarkeder

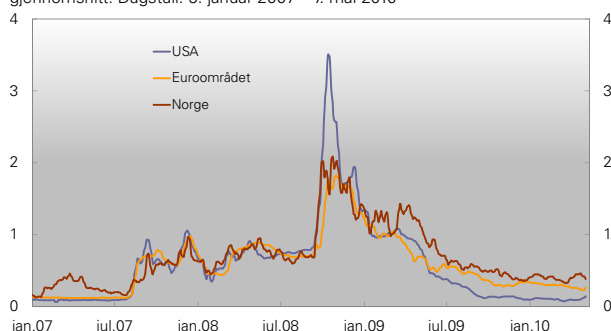
Det er uro i finansmarkedene ute på grunn av høy statsgjeld i mange land. De langsiktige statsobligasjonsrentene har steget vesentlig i disse landene, se figur 1. Usikkerhet om den videre utviklingen gjør at aksje- og obligasjonskursene svinger både ute og hjemme.

Figur 1 Effektiv rente på statsobligasjoner, 10 år løpetid. Prosent. Dagstall. 1. januar 2007 – 7. mai 2010

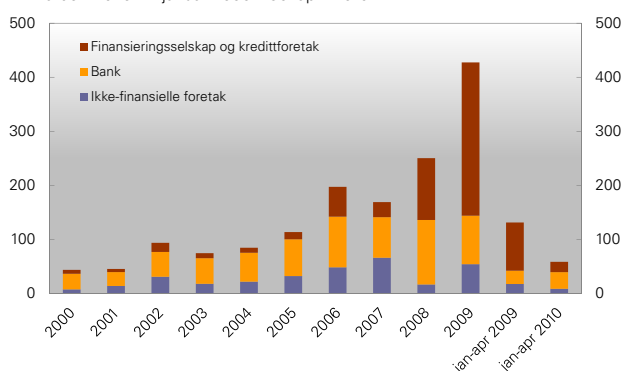
Kilde: Thomson Reuters

Figur 2 Differanse mellom tremåneders pengemarkedsrente og forventninger om styringsrenten i markedet.¹⁾ Prosentenheter. 5-dagers glidende gjennomsnitt. Dagstall. 5. januar 2007 – 7. mai 2010

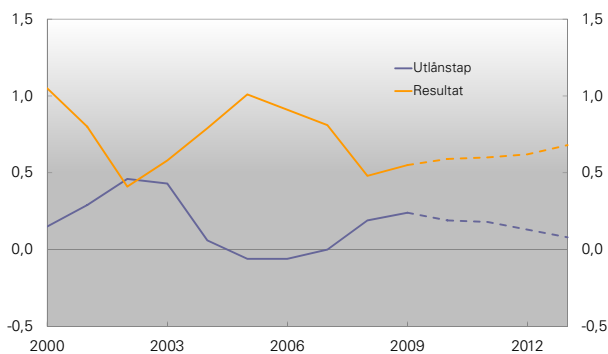
¹⁾ Forventet styringsrente er avledet fra Overnight Indexed Swap (OIS)-renter. OIS for Norge er skjønnsmessig beregnet av Norges Bank
Kilder: Bloomberg, Thomson Reuters og Norges Bank

Figur 3 Obligasjonsutstedelser¹⁾ i Norge. Alle VPS-registrerte utstedelser. Milliarder kroner. 1. januar 2000 – 30. april 2010

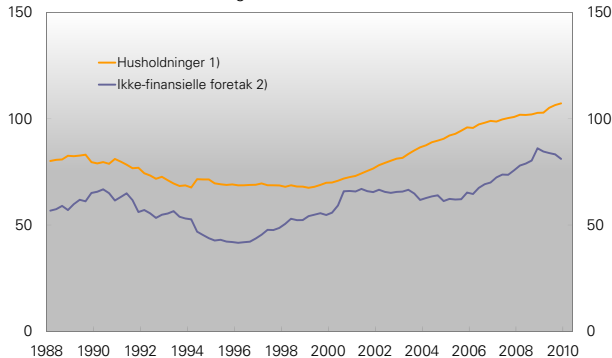
¹⁾ Alle VPS-registrerte utstedelser
Kilde: Stamdata

Figur 4 Bankenes utlånstap og resultat etter skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Årstall. 2000 – 2013¹⁾

1) Alle banker i Norge. Fremskrivninger for 2010 – 2013 for DnB NOR, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
Kilde: Norges Bank

Figur 5 Beholdning av gjeld i husholdninger og foretak i Fastlands-Norge. Prosent av BNP Fastlands-Norge. Kvartalstall. 1. kv. 1988 – 4. kv. 2009

1) Gjeld fra innenlandske kilder (K2 husholdninger)
2) Det antas at all utenlandsgjeld til Fastlands-Norge gis til foretakene
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 6 Bankenes¹⁾ eiendeler og finansiering. Prosent. 4. kv. 2009

1) Alle banker i Norge. Datterbanker og filialer i utlandet av norske banker inngår ikke
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Flere deler av de internasjonale finansmarkedene fungerer bedre enn for ett år siden, se utdyping A. Risikopåslagene i pengemarkedene er nesten tilbake på nivåene før sommeren 2007, se figur 2. Risikopåslagene i obligasjonsmarkedene har også falt siden forrige rapport, men påslagene er godt over nivåene før finanskrisen brøt ut i september 2008. I de fire første månedene av 2010 har norske foretak, og norske banker og kredittforetak samlet sett, finansiert seg i mindre grad i obligasjonsmarkedet enn de gjorde i tilsvarende periode i 2009, se figur 3.

Aksjemarkedene i USA og Europa har steget med 60 – 70 prosent siden bunnen i begynnelsen av mars i fjor. Oslo Børs nådde en topp i slutten av april i år, men har falt tilbake de siste to ukene, blant annet på grunn av uro i markedene. Banker verden over har økt sin egenkapital. Men en uvanlig stor andel av deres finansiering forfaller de neste tre årene. Det gjør bankene sårbare for ny uro i det finansielle systemet.

Det er oppgang i verdensøkonomien, men kapasitetsutnyttningen er fremdeles lav i mange land. Våre nærmeste naboland har hatt nokså svak utvikling den siste tiden. I Norge har lave renter, sammen med økte offentlige utgifter og høye oljeinvesteringer, begrenset fallet i aktiviteten og tapene for bankene. Vi har ventet at veksten i norsk økonomi vil ta seg gradvis opp, men usikkerheten om utsiktene har økt som følge av ny uro i finansmarkedene, særlig i Europa.¹

Fortsatt utfordringer for norske banker

Bankenes resultater i 2009 ble bedre enn vi ventet i fjor vår, se utdyping B. Høye inntekter fra handel med verdipapirer, valuta og derivater bidro til de gode resultatene. Men den underliggende inntjeningen er under noe press. Konkurransen om låne- og innskuddskundene holder rentemarginen (se ordforklaringer i vedlegg 1) nede. Bankenes resultater blir trolig noe svakere fremover enn i årene før finanskrisen fordi utlånstapene og finansieringskostnadene blir høyere, mens veksten i utlån blir lavere. De neste årene venter vi at bankenes resultater stabiliserer seg rundt nivået i 2009 (se figur 4), men usikkerheten om bankenes resultater fremover har økt på grunn av den fornyede uroen i finansmarkedene.

1 Anslagene for den økonomiske utviklingen i denne rapporten bygger på analysene i Pengepolitisk rapport 1/10 fra mars.

Bankenes tap på utlån har under finanskrisen vært lavere enn i årene 2002 – 2004. Tapene vil trolig stabilisere seg i 2010 (se figur 4).

Høy gjeld gjør låntakerne sårbare for høyere renter og bortfall av inntekt. Den samlede gjelden i norske foretak og husholdninger har de siste ti årene vokst kraftig i forhold til den samlede verdiskapingen i fastlandsøkonomien, se figur 5. En stor del av gjelden er lån i norske banker. Ved utgangen av 2009 utgjorde utlån til norske foretak 22 prosent og til norske husholdninger 32 prosent av de samlede eiendelene til bankene, se figur 6.

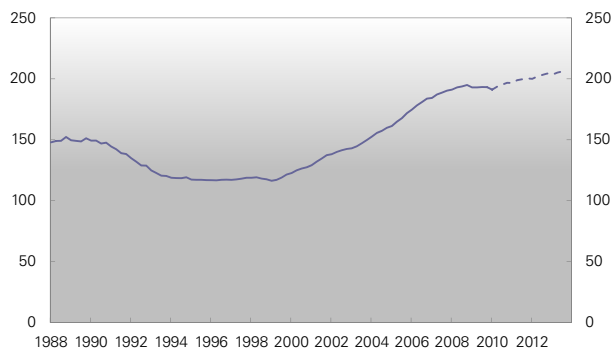
Utsiktene for norske husholdningers evne til å betjene gjeld er om lag uendret siden forrige rapport. Husholdningene sparte i 2009 en høy andel av sin disponible inntekt. Spareraten vil trolig falle igjen dersom usikkerheten om de økonomiske utsiktene avtar. Arbeidsledigheten er ventet å øke noe gjennom 2010 og deretter avta litt. Husholdningenes gjeldsbelastning (gjeld i prosent av disponibel inntekt) er samtidig historisk høy, og vi venter at den vil øke noe fremover, se figur 7. Stor gjeld og høyere boliglånsrenter vil øke renteutgiftene fremover.

Sammenliknet med andre land har boligprisveksten i Norge vært høy det siste tiåret, se figur 8. Boligprisene har fortsatt å øke siden forrige rapport. Høyere boligpriser øker panteverdiene og reduserer isolert sett bankenes tap ved mislighold. Men dersom boligprisene er høyere enn et langsiktig likevektsnivå, vil panteverdiene være skjøre.

Utsiktene for norske foretaks evne til å betjene gjeld har bedret seg noe siden forrige rapport. Antall konkurser har falt, og resultatene er på et moderat nivå. Fremover venter vi at foretakenes lønnsomhet stabiliserer seg på dagens nivå, men det er økt usikkerhet om utsiktene i norsk økonomi. Foretakenes egenkapitalandel er i utgangspunktet nokså høy.

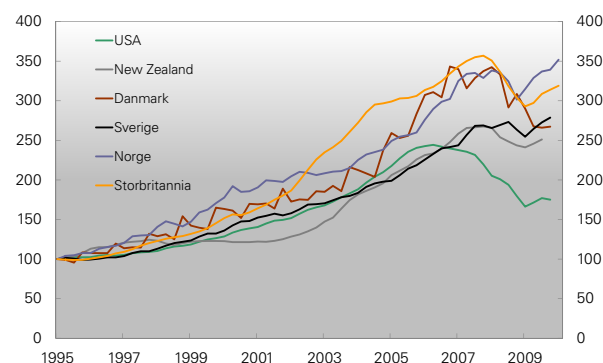
Foretakene har redusert gjelden siden forrige rapport, se figur 9. Lavere gjeld har sammen med tilbakeholdt overskudd og kapitalinnskudd bedret soliditeten noe. Vi venter en ytterligere gjeldsreduksjon det neste halvåret. Lavere investeringer og behov for omstrukturering har redusert foretakenes etterspørsel etter kreditt. Det er samtidig blitt noe lettere for foretak å få lån i bankene.

Figur 7 Husholdningenes gjeldsbelastning¹⁾. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 1988 – 4. kv. 2013²⁾

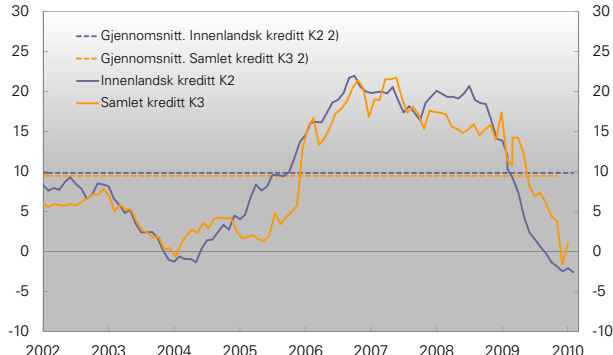
1) Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte
2) Fremskrivinger for 1. kv. 2010 – 4. kv. 2013
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 8 Boligpriser i utvalgte land. Indeksert. 1. kv. 1995 = 100. Kvartalstall. 1. kv. 1995 – 1. kv. 2010

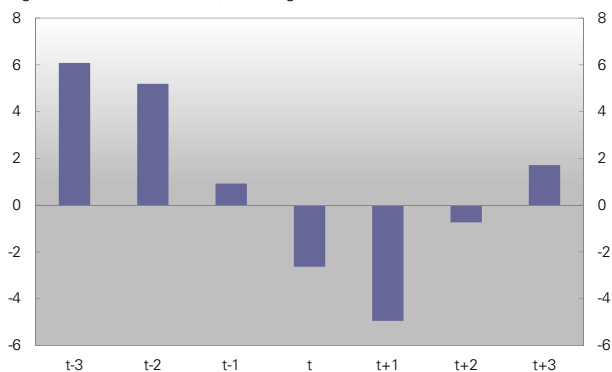
Kilder: Thomson Reuters, Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöyry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes forening og Norges Bank

Figur 9 Tolv månedersvekst i kreditt til fastlandsforetakene. Prosent. Månedstall. Januar 2002 – mars 2010¹⁾

1) Siste observasjon for K3 er januar 2010
2) Gjennomsnitt for perioden 1. kv. 2002 – 4. kv. 2009
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 10 Reell BNP-vekst før, under og etter bankkriser.¹⁾ Prosent

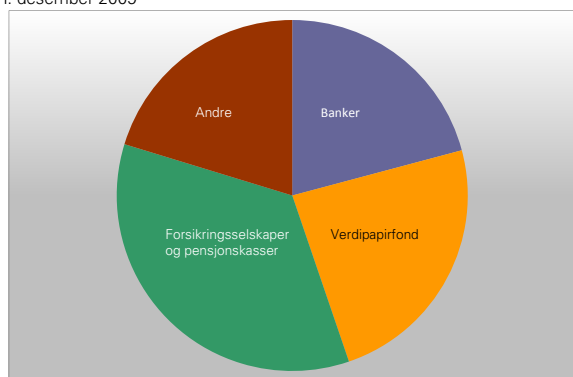

1) Gjennomsnittlig årsvekst for Finland (t=1991), Sverige (t=1991), Japan (t=1992) og Norge (t=1987), hvor t er året krisen startet
Kilde: IMF

EU-kommisjonen har fremmet forslag om strammere regulering av bankers kapital og likviditetsstyring. Den nye reguleringen vil kreve at banker holder mer likvide eiendeler og i større grad finansierer seg med egenkapital og annen langsiktig finansiering, se utdyping C. Det vil samfunnet være tjent med. Ny regulering vil trolig kunne gjøre bankene litt mer robuste og redusere faren noe for nye finansielle kriser.

Finansielle kriser har svært store kostnader. Det er ofte store kostnader med å håndtere de akutte krisene. I tillegg påføres samfunnet store kostnader i form av lav produksjon og økt arbeidsledighet, se figur 10.

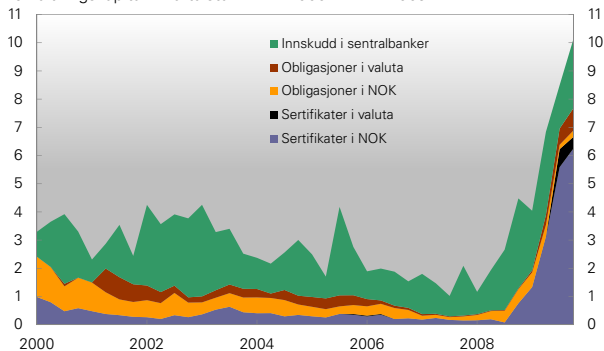
Figur 11 Investorer i sertifikater og obligasjoner i norske kroner utstedt av banker og forsikringskonsern. Andel av totalt utestående beløp. 31. desember 2009

Kilde: VPS

Bankenes behov for langsiktig finansiering vil øke fremover. Bankene vil ha et betydelig refinansieringsbehov når myndighetene i Norge og andre land etter hvert faser ut de ekstraordinære likviditetstiltakene. De norske bankene må refinansiere gjeld for 230 milliarder kroner i OMF når statens bytteordning gradvis avvikles fram mot 2014. I tillegg vil ny regulering kreve en betydelig endring i bankenes tilpasning. Banker i Norge og i andre land er ventet å utstede store volum av langsiktige lån for å tilfredsstille de nye likviditetskravene. Det illustrerer at bankenes tilpasning har vært risikabel.

Figur 12 Norske bankers¹⁾ beholdning av stats- og statsgaranterte obligasjoner og sertifikater og innskudd i sentralbanker. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 1. kv. 2000 – 4. kv. 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

Kapitalstrømmer fra land med høye sparerater øker likviditeten i finansmarkedene. Likevel kan etterspørselen etter gjeldsinstrumenter utstedt av banker i det norske markedet svekkes fremover. Bankene finansierer seg i stor grad ved å utstede sertifikater og obligasjoner som andre banker og forsikringsselskaper kjøper, se figur 11. Endringene i solvensreglene for forsikringsselskaper (Solvens II) kan bidra til at disse selskapene vil etterspørre mindre bank-sertifikater og bankobligasjoner, se ramme side 30. Forsikringsselskapene vil imidlertid i større grad etterspørre langsiktige papirer. Det kan gjøre det lettere for bankeide kredittforetak å legge ut OMF med lang løpetid.

Nye regler for sikkerhet for lån i Norges Bank vil redusere faren for at finansielle problemer spres mellom bankene. De nye reglene vil sammen med nye kvantitative likviditetskrav føre til at bankene ikke lenger vil ønske å ha like mye obligasjoner og sertifikater utstedt av andre banker på sine balanser, se utdyping C. Bankenes tilgang

på finansiering fra andre banker kan derfor også svekkes. Nye vedtekter for pengemarkedsfond som er medlemmer av Verdipapirfondenes forening, fører til at disse fondene ikke lenger kan investere i papirer med lang løpetid. Det kan isolert sett redusere etterspørselen etter norske bankobligasjoner. De nye vedtektene kan samtidig bidra til at fondene kjøper banksertifikater i større utstrekning.

Mer langsiktig finansiering, som normalt er dyrere enn kortsiktig finansiering, og lav avkastning på likvide eiendeler kan legge press på lønnsomheten i bankene fremover. Men risikoen i bankene vil være lavere når bankene har tilpasset seg de nye kravene. Det kan redusere prispåslagene som bankene betaler for sin finansiering.

Bankene er bedre rustet mot tap og markedssvikt

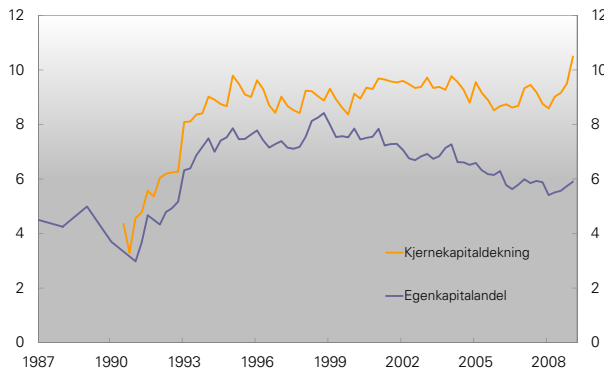
De norske bankene har økt sin beholdning av svært likvide eiendeler kraftig siden andre kvartal 2008, se figur 12. Det har gjort bankene bedre rustet mot svikt i markedene. Det meste av denne økningen er statskasseveksler som bankene har skaffet seg med bytte av OMF i statens bytteordning. Disse statskassevekslene må gradvis byttes tilbake når ordningen fases ut fram mot 2014.

Gjennom 2009 har de norske bankene styrket sin kapitaldekning ved å holde tilbake overskudd, utstede kjernekapital til Statens finansfond og ved å utstede egenkapital i markedet, se figur 13. Det har bedret bankenes evne til å bære tap og til å yte lån. Økt soliditet øker tilliten til de norske bankene og reduserer isolert sett prispåslaget på finansiering i markedet. Bankenes kjernekapitaldekning vil være tilstrekkelig til å yte normal utlånsvirksomhet dersom utviklingen blir som vi venter fram til 2013, se utdypping E.

2. Risikobildet

Utsiktene for finansiell stabilitet på kort og mellomlang sikt er om lag uendret siden desember i fjor, men bedre enn for ett år siden. Det er likevel stor usikkerhet, blant annet på grunn av den fornyede uroen i finansmarkedene. Et viktig formål med våre analyser er å avdekke forhold som kan svekke utsiktene og true stabiliteten i det finansielle systemet.

Figur 13 Bankenes¹⁾ kjernekapitaldekning og egenkapitalandel. Prosent. Kvartalstall. 4. kv.1987 – 4. kv. 2009

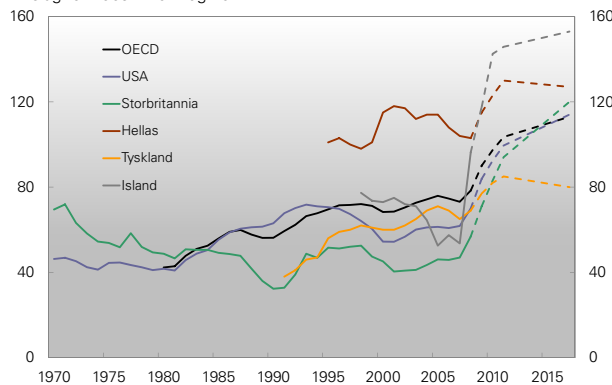
1) Alle banker unntatt utenlandske filialer i Norge. Egenkapitalandel for 1990 er for alle banker
Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Figur 14 Budsjettunderskudd, offentlig gjeld og driftsbalanse i utvalgte europeiske land med høy offentlig gjeld. Prosent av landets BNP 2009

	Offentlig bruttogjeld som prosent av BNP	Offentlig budsjettbalanse som prosent av BNP	Driftsbalanse som prosent av BNP
Hellas	115,1	-13,6	-13,1
Portugal	76,8	-9,4	-10,5
Spania	53,2	-11,2	-5,1
Italia	115,8	-5,2	-3,2
Irland	64,0	-14,3	-2,9
Storbritannia	68,1	-11,5	-1,3

Kilde: EU-kommisjonen (European Economic Forecast 2010)

Figur 15 Offentlig bruttogjeld i prosent av BNP. Årstall. 1970 – 2017. Anslag for 2009 – 2011 og 2017

Kilde: OECD economic outlook 86

2.1 Likviditetsrisiko

Norske banker ble rammet under finanskrisen fordi de i stor grad hadde finansiert langsiktige utlån med kortsiktig markedsfinansiering. Stresstesting av bankenes likviditet tyder på at bankene fremdeles er sårbare på kort sikt dersom markedene svikter, selv om bankene er noe mer robuste enn for ett år siden. Flere av bankene har for små beholdninger av likvide eiendeler og for kortsiktig finansiering til å oppfylle de krav som forutsettes i et stressalternativ i tråd med internasjonale anbefalinger, se utdyping C.

Krisen har skapt nye ubalanser. I mange land er underskuddene i statsfinansene store og statsgjelden høy, se figur 14. Høyere statsobligasjonsrenter har gitt økte lånekostnader for enkelte stater. Underskuddene har økt mye på grunn av redusert skatteinntang og tiltak for å holde aktiviteten oppe, men også fordi myndighetene har støttet bankene. Gjeldsveksten kan bli selvforsterkende hvis ikke skatteinntektene øker eller utgiftene faller raskt nok. Det kan fremskynde utfasingen av krisetiltak. Samtidig svekkes myndighetenes evne til å håndtere eventuelle nye kollapser i det finansielle systemet. Det er ventet at statsgjelden i OECD-landene vil øke i flere år fremover, se figur 15. Det er nå stor uro rundt statsfinansene i flere land i Sør-Europa. Det er usikkert om uroen vil smitte over i andre deler av finansmarkedene.

De nye likviditetskravene vil gjøre bankene mer robuste.

Figur 16 Bankene og kredittforetakenes utlån fordelt på næringer. Tall i prosent av totale utlån til foretak. 4. kv. 2009

1) Om lag 2/3 av bankgjelden til denne sektoren er til skipsfart
Kilde: Norges Bank

Dersom det blir mye uro i finansmarkedene i tiden fremover, kan det bli krevende for bankene å oppfylle de nye kravene. Gode overgangsordninger vil gjøre det mindre krevende for bankene å tilpasse seg de nye kravene.

2.2 Kredittrisiko

Kredittrisikoen på lån til foretak synes på kort sikt moderat og har avtatt noe siden forrige rapport. Men bildet kan bli endret hvis konjunktorene blir svakere. Selv om veksten i verdensøkonomien er i ferd med å ta seg opp, er oppgangen skjør. Stor gjeld både i privat og offentlig sektor vil begrense veksten i mange land fremover. I flere land er gjelden i foretak og husholdninger på sitt høyeste nivå noensinne. Høy gjeld begrenser fremtidig konsum og investeringer. Svake statsfinanser i mange land vil samtidig føre til strammere finanspolitikk. Med et historisk lavt rentenivå er også handlingsrommet for ytterligere lettelse i pengepolitikken begrenset. I tillegg er kredittpraksisen til bankene i USA og Europa fremdeles stram. Dette kan bidra til å holde veksten ute nede. Da vil også norsk økonomi bli berørt. Norske låntakeres evne til å betjene gjeld vil kunne bli svakere enn vi venter nå.

Det er en fare for at en eventuell lengre og dypere lavkonjunktur vil gi høyere utlånstap i bankene enn vi nå ser for oss, se utdyping E. Større utlånstap kan føre til at mange banker forsøker å opprettholde kapitaldekningen ved å holde igjen på utlånene. Det er særlig utlån til næringer som svinger i takt med de internasjonale konjunktorene, som er utsatt. De største norske bankene har store utlån til skipsfart, mens mange banker har mye utlån til næringseiendom, se figur 16.

Utviklingen i skipsfart siden forrige rapport har vært noe bedre enn vi ventet. Likevel er skipsfartsnæringen svært avhengig av hvordan aktivitetsnivået i verdensøkonomien utvikler seg. Nedgang i verdenshandelen og bygging av mange nye fartøyer har skapt overkapasitet i flere deler av skipsfartsnæringen. I første halvår av 2009 førte overkapasiteten til markante fall i fraktratene, se figur 17. Det svekket lønnsomheten og gjeldsbetjeningsevnen for mange selskaper innen skipsfart. Overkapasiteten er et langsiktig strukturelt problem, særlig for kontainerskip. Kanselleringer har imidlertid redusert ordreboken på nye fartøyer. Salgsprisene på skip falt i 2009 i mange av segmentene.

Det har redusert panteverdiene i bankene og gjort selskaper innen skipsfart avhengige av aksjeutstedelser for å overholde lånebetingelser på bankgjeld. Jo lenger det lave aktivitetsnivået i verdensøkonomien og de lave fraktratene vedvarer, desto flere rederier vil oppleve fallende lønnsomhet og lavere panteverdier. Det kan føre til tap i bankene fremover.

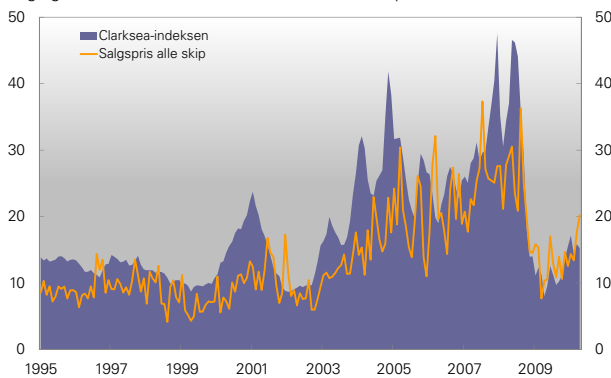
Kredittrisikoen på lån til næringsseiendom har avtatt noe siden forrige rapport. Etter en periode med svært dårlige resultater har lønnsomheten i de børsnoterte foretakene stabilisert seg på et moderat nivå. Store fall i salgspriser gjennom 2007 og 2008 (se figur 18) reduserte verdiene av bankenes pant, og eiendomsselskapene måtte øke egenkapitalen for å overholde lånebetingelser på bankgjeld. Leie- og salgssprisene har sluttet å falle. Men hvis aktiviteten i tjenesteytende næringer avtar og bedriftene nedbemanner, kan prisene på næringsseiendom igjen falle. Bankene har lånt ut mye til eiendomsforetak, og en større nedgang i eiendomspriser og ytterligere svekket lønnsomhet vil derfor føre til betydelige utlånstap for bankene.

I de andre landene i Norden og i de baltiske landene har den økonomiske aktiviteten falt betydelig mer enn i Norge. DnB NOR-konsernets utlån til låntakere i de baltiske landene er derfor fortsatt tapsutsatt. Norske finansinstitusjoners direkte posisjoner mot land med høy statsgjeld (Portugal, Italia, Irland, Hellas og Spania) er totalt sett små. Mot Hellas har ingen av institusjonene posisjoner av betydning.

På kort sikt fremstår bankenes kredittrisiko på lån til husholdninger som lav og om lag uendret siden forrige rapport, se utdyping D. Den høye gjelden i norske husholdninger kan likevel være en utfordring for finansiell stabilitet på lengre sikt, se avsnitt 2.3.

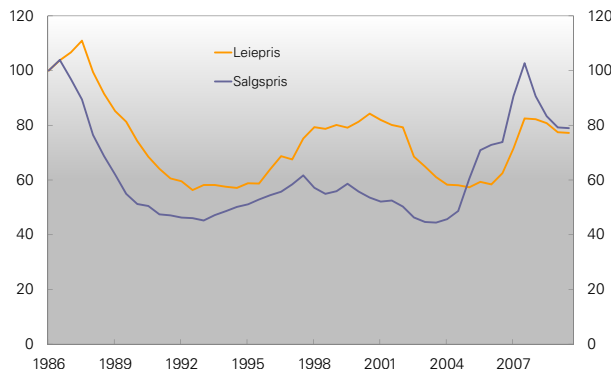
Tilførsel av kapital til bankene siden sommeren 2009 har redusert faren for at tap på utlån vil skape soliditetsproblemer i banksystemet de nærmeste årene. Stresstesting av bankenes soliditet illustrerer at de vil kunne oppfylle dagens krav til kjernekapitaldekning, selv om veksten ute blir lav, oljeprisen faller og tapene på utlån til skipsfart og næringsseiendom øker en del, se utdyping E. Disse

Figur 17 Fraktrater (Clarksea-indeksen)¹⁾ og salgpris på skip. Tusen dollar per dag og millioner dollar. Månedstall. Januar 1995 – april 2010

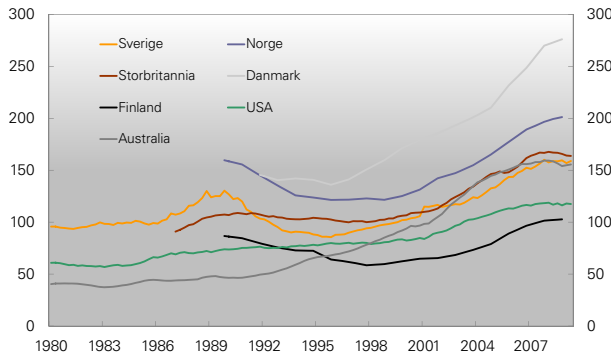
1) Vektet snitt for inntjening i tank, bulk, konteiner og gass
Kilde: Clarkson Research Services Ltd

Figur 18 Reelle leie- og salgspriser for kontorer¹⁾. Indeksert. 1986=100. Halvårstall. Juni 1986 – desember 2009

1) Kontorer sentralt i Oslo med god standard
Kilder: OPAK, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 19 Husholdningenes gjeld i prosent av disponibel inntekt¹⁾. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 1980 – 2. kv. 2009

1) Tallene er ikke nødvendigvis sammenliknbare på grunn av ulike definisjoner og institusjonelle ordninger
Kilder: BIS, nasjonale sentralbanker, Thomson Reuters og Sveriges Riksbank

analysene gir dermed ikke klare holdepunkter for at bankene nå trenger mer kapital. Nytt internasjonalt regelverk for kapitaldekning kan likevel føre til at enkelte banker må skaffe mer kapital.

2.3 Systemrisiko

Gjelden i norske husholdninger er høy både historisk og sammenliknet med andre land, se figur 19. Selv om bankene har lite tap på boliglån, kan oppbygging av høy gjeld i husholdningene føre med seg finansiell og økonomisk ustabilitet på lengre sikt. Den høye gjelden i husholdningene kan gi brå endringer i deres etterspørsel. Det kan forstyrre aktiviteten i økonomien og i neste runde føre til økte utlånstap i bankene. Samtidig vil nedgangstider for bedriftene spille tilbake på husholdningenes økonomi, med økt ledighet og lavere inntekter. Høye boligpriser og mye gjeld er derfor en utfordring for den økonomiske politikken.

Den høye gjeldsbelastningen i husholdningene henger nært sammen med høye og stigende boligpriser. I Norge har det lenge vært gunstig å investere i bolig. Det har sammenheng med skattemessig favorisering av boliginvesteringer og boligkonsum i forhold til investeringer i annen realkapital og finansielle instrumenter. De gunstige skattereglene har bidratt til at boliglånsrenten etter skatt har vært lavere enn inntektsveksten i Norge det siste tiåret, se figur 20. Det har gitt overinvesteringer i boligkapital

og bidratt til å presse boligprisene opp. Det stimulerer til økt gjeldsopptak i husholdningene og kan således bidra til oppbygging av finansielle ubalanser over tid.

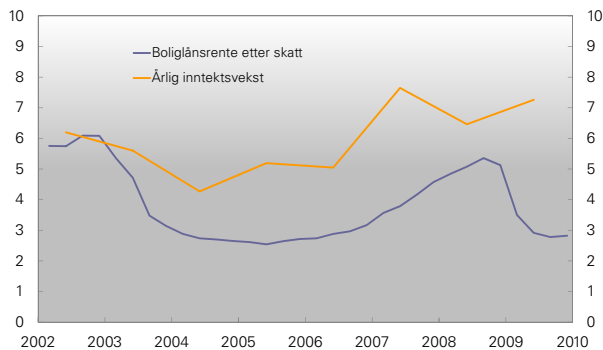
De siste årene har det vært lett for husholdningene å finansiere boligkjøp. Endringer i kapitalreguleringene for banker har ført til svært lave kapitalkrav på boliglån. Det har gitt bankene høy avkastning på den egenkapitalen de må sette av for å gi boliglån. Konkurransen mellom bankene om å tilby boliglån er derfor sterk. Finanstilsynets nye retningslinjer for boliglån og ny kapitalregulering kan dempe bankenes utlånsvest, se rammer side 19 og 36.

Bankene må ikke svare kapital for tap som kan oppstå i andre deler av økonomien når de yter for mye boliglån. Bankenes kapitalvekter på boliglån er svært lave fordi den enkelte banks tap på slike lån har vært svært lave. De største bankene, som benytter egne risikomodeller til å beregne kapitalkrav, opererer med risikovekter på 10 – 15 prosent på sine boliglån. Med en risikovekt på 10 prosent for boliglån og et krav om at bankenes kjernekapital må utgjøre minst 4 prosent av de risikovektede eiendelene, kan bankene yte 250 kroner i boliglån for hver krone i kjernekapital.

Kapitalkravene på sammenliknbare boliglån i ulike banker er svært forskjellige, selv om risikoen trolig er ganske lik. Kapitalkravet på boliglån for banker som benytter standardmetoden, er 35 prosent – om lag tre ganger høyere enn for de største bankene, som benytter egne risikomodeller.² Kapitalkrav på boliglån varierer også mellom de bankene som benytter egne risikomodeller.

Dersom veksten ute på ny avtar og aktiviteten forblir lav i en lengre periode, vil rommet for renteøkninger her hjemme være begrenset. Da kan gjelden og boligprisene øke til enda høyere nivåer, selv om veksten i norsk økonomi blir lavere enn vi ser for oss i referansebanen, se utdyping E. Behovet for virkemidler for å forebygge systemrisiko vil i en slik situasjon bli enda klarere.

Figur 20 Boliglånsrente¹⁾ etter skatt. Kvartalstall. 1. kv 2002 – 4. kv 2009. Inntektsvekst²⁾. Årstall. 2002 – 2009

1) Rente på nedbetalingslån med pant i bolig
2) Disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

2 Standardmetodebankene må benytte en risikovekt på 75 prosent for boliglån med belåningsgrad over 80 prosent. Med belåningsgrad under 80 prosent er risikovekten 35 prosent.

3. Oppfølging fra myndighetene

I rapporten i desember i fjor pekte vi blant annet på at bankenes likviditetsstyring ikke hadde vært robust, og at det var behov for strammere likviditetskrav. Større finansielle buffere har gjort bankene noe mer robuste enn for ett år siden, men ikke mer enn at banksystemet på kort sikt fortsatt er sårbart for svikt i finansmarkedene. Ute er det fortsatt uro i markedene som følge av den høye statsgjelden i mange land. Norges Bank følger utviklingen i pengemarkedene nøye og vil bidra til at markedene fungerer tilfredsstillende.

De norske bankene vil være tjent med å sikre seg langsiktig finansiering når tilgangen er god, og å benytte åpninger som byr seg i markedet når investorer ønsker å investere i langsiktige bankpapirer. Som nevnt i brev til Finansdepartementet 1. februar fra Finanstilsynet, med støtte fra Norges Bank, kan det være grunn til å forsere innføringen av kvantitative likviditetskrav i det norske regelverket. I så fall kan overgangsordninger sikre en gradvis, men tidlig tilpasning til de nye likviditetskravene.

Kravet til kapital for å yte boliglån bør i større grad gjen- speile samlet risiko ved slike lån. Det kan gjøres ved at risikovektene for banker som bruker egne risikomodeller,

blir mer i samsvar med risikovektene for banker som bruker standardmetoden, jf vår felles høringsuttalelse med Finanstilsynet til EU-kommisjonen 16. april³. Høyere risikovekter på boliglån vil kunne dempe bankenes iver etter å yte boliglån, se ramme side 36. Vi støttet også forslag om bufferkrav utover minstekravet til kapitaldekning og et krav til egenkapitalandel i bankene. Slike krav vil kunne redusere risikoen for økonomisk og finansiell ustabilitet.

En mer nøytral beskatning av boliginvesteringer og boligkonsum ville dempet veksten i priser og boliggjeld.

Nasjonale tilsynsmyndigheter kan vegre seg for å stille strenge krav til sine banker i frykt for at deres evne til å konkurrere skal bli dårligere. Slik glidning i regelverket mot et – for lavt – felles minstenivå er viktig å unngå. De nordiske landene utgjør i praksis et felles bankmarked. Som tidligere nevnt vil et utvidet nordisk samarbeid om bankregulering, tilsyn og krisehåndtering mellom politiske myndigheter, tilsynsmyndigheter og sentralbanker kunne bidra til at reglene blir praktisert tilstrekkelig stramt og mest mulig likt for alle banker som opererer i samme marked.

3 Se www.norges-bank.no/templates/article_76700.aspx

Tidligere anbefalinger

Bankenes tap på utlån økte høsten 2008. Samtidig økte markedets krav til kapital i bankene betydelig. Våren 2009 var det stor usikkerhet om bankenes tap og resultater fremover. I rapporten Finansiell stabilitet 1/09 pekte vi på at bankene trengte mer kapital. Siden våren 2009 har bankene økt kjernekapitaldekningen med over én prosentenheter (se figur 13).

I 2009 tilrådte vi i både vårens og høstens rapport innføring av høyere krav til egenkapital av god kvalitet i bankene. I tillegg pekte vi på at kapitalreguleringene burde endres slik at bankene i gode tider bygger opp gode støtdempere utover minstekravet til kapitaldekning. I forrige

rapport tilrådte vi også innføring av minstekrav til hvor mye likvide eidelere en bank må ha og til hvor stabil bankenes finansiering må være.

17. desember 2009 publiserte Den internasjonale oppgjørsbanken (BIS) anbefalinger om krav til likviditet, kapital og tilsyn. Samme dag sendte Finansdepartementet et brev til Finanstilsynet der departementet viste til disse anbefalingene. I brevet viste departementet også til brevet fra Norges Bank og rapporten Finansiell stabilitet 2/09 og ba Finanstilsynet om å se nærmere på om det norske regelverket for likviditet, på foreløpig basis, i påvente av endelig utforming av nye regler fra BIS og

EU, bør skjerpes. I brevet ble også Finanstilsynet bedt om å vurdere om det, i forkant av anbefalingene fra BIS og EU, vil være hensiktsmessig å skjerpe det formelle kravet til kjernekapital. 1. februar 2010 sendte Finanstilsynet et svar, som var utarbeidet i kontakt med Norges Bank, til Finansdepartementet. I brevet pekte Finanstilsynet på at det kan være grunn til å innføre nye likviditetskrav noe tidligere enn det som følger av den internasjonale tidsplanen, men at det ikke er umiddelbart behov for å forsere innføring av nye strengere kapitalkrav.

Siden forrige rapport har EU-kommisjonen fremmet forslag om streng-

ere krav til kapital og likviditet i bankene, se utdyping C. Norges Bank ga sammen med Finanstilsynet en generell støtte til disse forslagene i en høringsuttalelse 16. april 2010.

Finanstilsynet publiserte 3. mars 2010 retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål. Disse retningslinjene vil begrense belåningsgraden på boliglån. Vi har i tidligere rapporter gitt støtte til slike tiltak.

Det internasjonale regnskapsorganet IASB publiserte i november 2009 forslag til nye regnskapsregler som vil pålegge bankene å bokføre forventede tap over lånets løpetid, og ikke bare når det er klart at tapene inntreffer. Vi har i tidligere rapporter gitt støtte til slike tiltak.

I 2009 tilrådte vi både i vårens og høstens rapport en mer nøytral beskatning av boliginvesteringer og boligkonsum. Vi pekte også på at et

samarbeid om reguleringen bør forankres i finansdepartementene i Norden. I forrige rapport anbefalte vi at kapitalkravene på boliglån i større grad bør gjenspeile systemrisiko som følger av for sterk vekst i boliglån. I forrige rapport tilrådte vi også at medlemskontingenten til Bankenes sikringsfond bør utformes slik at bankene tilfører mer kapital til ordningen uten at det settes et lavt tak på størrelsen på fondet.

Makrotilsyn og systemrisiko

Finanskrisen har minnet om at et robust finansielt system er en forutsetning for økonomisk stabilitet. Det finansielle systemet har som oppgave å formidle finansiering fra spare- til låntakere, utføre betalinger og omfordele risiko.

I Norge er arbeidet med finansiell stabilitet delt mellom Finansdepartementet, Finanstilsynet og Norges Bank. Finansdepartementet har et overordnet ansvar og arbeider særlig med rammevilkårene. Finanstilsynet fører tilsyn med den enkelte institusjon for å vurdere om den er robust og har god risikostyring. Norges Bank arbeider for å fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet og overvåker penge-, kreditt- og valutamarkedene (sentralbankloven § 1). Banken skal videre underrette departementet når det etter bankens oppfatning er behov for tiltak av penge-, kreditt- og valutapolitisk karakter av andre enn banken (sentralbankloven § 3). Norges Bank overvåker det finansielle systemet som helhet og er sær-

lig opptatt av å dempe risikoen for systemsvikt.

Makrotilsynet skal bidra til å dempe risiko for at det finansielle systemet ikke lenger er i stand til å utføre sine oppgaver på en tilfredsstillende måte. Slik systemrisiko kan ha opphav i finansielle ubalanser som bygges opp over tid, eller i smittekanaler mellom finansinstitusjoner. Det kan med andre ord være både en tidsdimensjon og en tverrsnittsdimensjon. Videre kan problemer i store institusjoner ha omfattende direkte effekter på det finansielle systemets funksjonsevne.

Finansielle problemer som spres mellom finansinstitusjoner, kan skyldes at institusjonene er eksponert mot hverandre, er avhengige av finansiering i de samme markedene eller på annen måte er utsatte for lik risiko. Selv om hver enkelt bank er solid, kan banksektoren likevel være sårbar som system. For eksempel kan hver enkelt bank synes å være godt diversifisert, mens banksyste-

met som helhet er lite diversifisert fordi alle bankene har samme type risiko.

Systemrisiko som bygger seg opp over tid, kan skyldes vekselvirkningene mellom det finansielle systemet og realøkonomien. Det finansielle systemet kan forsterke svingningene i økonomien. I gode tider stiger formuesprisene, og kreditt- risikoen kan oppleves som lav dersom bankene ikke ser gjennom kort-siktige svingninger i økonomien når de gjør sine vurderinger. Kredittveksten kan da øke og forsterke høykonjunkturen. Systemrisikoen øker med gjeldsgraden – både innenfor og utenfor det finansielle systemet. I dårlige tider kan risikoviljen avta og opplevelsen av risiko øke, og mange vil ønske å redusere gjeldsgraden samtidig. Gjeldsgraden kan reduseres ved salg av formuesobjekter. Det vil forsterke nedgangen i formuesprisene og svekke aktiviteten i realøkonomien ytterligere.

Høy gjeldsgrad i husholdningene kan utgjøre en slik systemrisiko, særlig når belåningsgraden på formuesobjektene også er høy. Erfaring viser at selv om det er lav risiko for tap på slike lån i hver enkelt finansinstitusjon, kan oppbygging av høy gjeld i husholdningene skape finansiell og økonomisk ustabilitet på lengre sikt.

Virkemidler for å dempe systemrisiko

Finanskrisen har vist at det er behov for reform i reguleringen av finansmarkedene for å sikre stabilitet og robusthet i det finansielle systemet som helhet. Financial Stability Board (FSB), som G-20 landene har opprettet, Baselkomiteen for banktilsyn, IMF og EU drøfter nå virkemidler som kan bidra til å dempe systemrisiko.

Forslagene baserer seg først og fremst på å bruke samme type virkemidler som de Finanstilsynet benytter i sitt tilsyn med institusjoner. Retningslinjene for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål som Finanstilsynet publiserte i mars, er ett eksempel på virkemidler som kan dempe systemrisikoen. Andre eksempler er krav om en kapitalbuffer som skal bygges opp i gode tider og tæres på i dårlige tider, og krav om ekstra kapitalbuffer i systemviktige finansinstitusjoner. Et slikt ekstra kapitalkrav kan for eksempel fastsettes med utgangspunkt i institusjonens størrelse, kompleksitet eller hvor sammenvevd dens virksomhet er med andre institusjoner. Mer kapital vil redusere faren for krise. Samtidig vil det gi insentiver til å unngå å bli en systemviktig institusjon.

Konsekvensene for samfunnet av en kollaps i en stor og kompleks finansinstitusjon kan være store. Det er derfor fare for at slike institusjoner forventer å bli reddet av myndighetene, og det kan føre til at de tar overdreven risiko. Insentivene til uheldig risikotaking kan reduseres om myndighetene forhindrer at finansinstitusjoner blir for store og får for stor betydning i det finansielle systemet.

Det er viktig at det finnes troverdige planer for hvordan kriser i finansinstitusjonene, også de store, kan håndteres uten unødige forstyrrelser i det finansielle systemet. Myndighetene vurderer regler og fullmakter som kan gjøre dem bedre i stand til å håndtere krisesituasjoner.

Myndighetene kan dessuten redusere systemrisikoen ved å stille krav til markedsplassene og til oppgjørssystemene for finansielle tjenester. Det er foreslått å gi sterkere insentiver til å gjøre opp derivathandler gjennom en sentral motpart. Den sentrale motparten garanterer for oppgjør og gir dermed et sikrere og mer oversiktlig marked for derivater.

Rolle- og ansvarsfordeling

Norges Bank har et ansvar for finansiell stabilitet i Norge, og vi er særlig opptatt av systemrisikoen i finansiell sektor. Da den finansielle stabiliteten i Norge ble truet høsten 2008, bidro Norges Bank til å dempe systemrisikoen ved å tilby bankene mer likviditet enn vanlig og med lengre løpetid enn vanlig. I tillegg medvirket Norges Bank til å opprette bytteordningen for OMF, og vi tilrådte i 2008 at Finansdepartementet skulle for-

berede tiltak for å tilføre bankene statlig kapital. Arbeidet med å dempe systemrisikoen omfatter også høringsuttalelser om foreslåtte endringer i internasjonale regelverk, analyser og vurderinger i våre rapporter om finansiell stabilitet og råd om bruk av virkemidler vi selv ikke rår over, for eksempel i skattesystemet eller i kapitaldekningsregelverket.

I mange land drøftes nå behovet for en klarere rolle- og ansvarsdeling mellom de ulike myndighetsorganene i arbeidet med finansiell stabilitet. Riksbanken i Sverige har bedt Riksdagen om å få utredet ansvar, rollefordeling og virkemidler i arbeidet med finansiell stabilitet i Sverige.¹

Finanskrisen har også vist at det er behov for internasjonalt samarbeid om finansiell stabilitet. Uroen i finansmarkedene smittet raskt over landegrensene. EU er i ferd med å etablere et råd for systemrisiko, European Systemic Risk Board (ESRB). ESRB skal påpeke risikofaktorer i det europeiske finansielle systemet som helhet og gi råd om tiltak for å redusere systemrisiko. For Norge er det viktig at regulering og tilsyn praktiseres stramt og mest mulig likt i de nordiske landene. Norges Bank har i flere rapporter om finansiell stabilitet pekt på at det er behov for en større grad av samordning og samarbeid mellom nordiske myndigheter om regulering og tilsyn, se blant annet Finansiell stabilitet 1/09 og 2/09.

¹ «Framstilling til Riksdagen. Framstilling om vissa utredningsbehov med anledning av finanskrisen», Sveriges Riksbank, 12. februar 2010, og «Nya finansiella regler och verktyg brädskar», Ekonomiska kommentarer nr. 1, 2010, Sveriges Riksbank.

Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis – virkninger på husholdningenes gjeld

3. mars 2010 publiserte Finanstilsynet retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål. Retningslinjene kan dempe gjeldsveksten i husholdningene.¹ Redusert tilgang på boliglån kan dempe boligprisene.

Reguleringen stiller krav til belåningsgrad og gjeldsbetjeningsevne for nye lån til boligformål. Kravet til belåningsgrad er at lånet normalt ikke skal overstige 90 prosent av boligens verdi. Enkle beregninger viser at gjeldsveksten til husholdningene ville falt fra 11,8 prosent til mellom 5,9 og 7,8 prosent i 2007 dersom bankene hadde fulgt en slik praksis, se figur 1.

Reguleringen stiller krav til bankenes retningslinjer for å beregne kundenes

likviditetsoverskudd, det vil si evne til å betjene lånet med utgangspunkt i inntekt, alle utgifter og konsekvenser av renteøkning og avdrag. Enkle beregninger viser at gjeldsveksten til husholdningene ville vært mellom 6,6 og 7,9 prosent i 2007 dersom bankene hadde lagt til grunn en lånerente på 6 prosent, normale levekostnader² og 25 års annuitetslån i sine retningslinjer. Dersom bankene i stedet hadde lagt til grunn en lånerente på 9 prosent i beregningen av kundenes evne til å betjene gjelden, ville gjeldsveksten til husholdningene vært mellom 5,3 og 6,7 prosent i 2007.

For banker som ikke beregner likviditetsoverskudd, er kravet at lånet normalt ikke skal overstige tre ganger samlet bruttoinntekt. Enkle

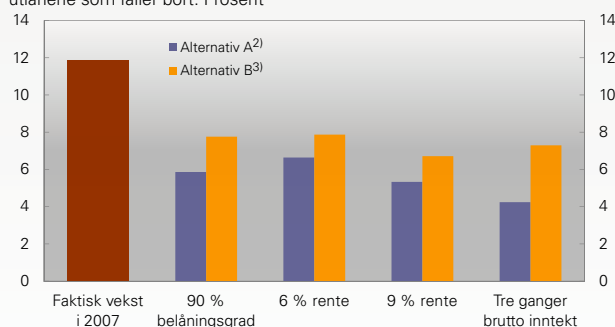
beregninger viser at gjeldsveksten til husholdningene ville vært mellom 4,2 og 7,3 prosent i 2007 med et slikt krav.

Virkningene av de nye retningslinjene på husholdningenes gjeld er trolig noe mindre enn våre beregninger viser. Beregningene tar ikke høyde for at flere husholdninger mottar tilskudd og garantier fra foreldre og andre kilder. Beregningene tar heller ikke hensyn til husholdningenes formuessituasjon.

1 En nærmere gjennomgang av virkningene er gitt i Vatne: «Hvordan påvirker reguleringer av boliglån gjeldsveksten i husholdningene», Penger og Kreditt 1/2010.

2 Normale levekostnader er beregnet fra Standardbudsjettet som er utarbeidet av SIFO.

Figur 1 Beregnet gjeldsvekst i 2007¹⁾ under ulike krav og etter hvor mye av utlånene som faller bort. Prosent

1) I 2007 var den samlede gjeldsveksten i husholdningene 11,8 prosent i henhold til mikrodataene

2) I alternativ A forutsettes det at ingen av de nye lånene som bryter kravet, ville blitt gitt

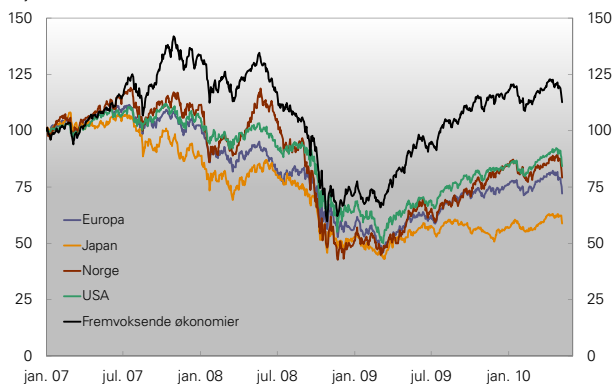
3) I alternativ B forutsettes det at alle de nye lånene hadde blitt gitt, men lånene hadde blitt avkortet innenfor kravet

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Utdypinger

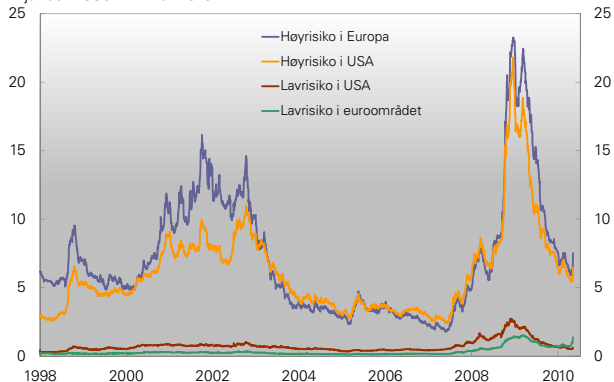
- A. utfordringer internasjonalt
- B. Bedre resultater for norske banker
- C. Nye rammevilkår for bankene
- D. Litt bedring i utsiktene for norske låntakere
- E. Stresstesting av bankenes kapitaldekning

Figur A.1 Internasjonale aksjeindekser. 1. januar 2007 = 100. Dagstall.
1. januar 2007 – 7. mai 2010

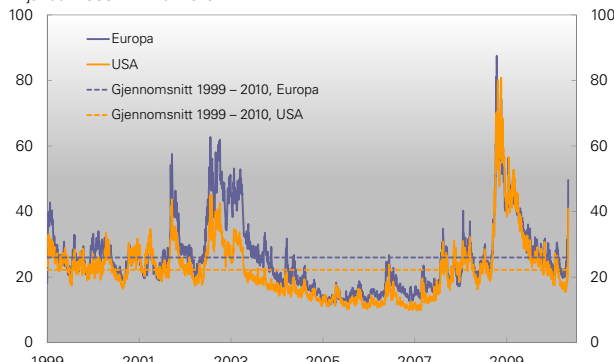
Kilde: Thomson Reuters

Figur A.2 Risikopåslag for foretaksobligasjoner. Prosentenheter. Dagstall.
1. januar 1998 – 7. mai 2010

Kilde: Thomson Reuters

Figur A.3 Implisitt volatilitet¹⁾ utledet fra aksjeopsjoner. Prosent. Dagstall.
4. januar 1999 – 7. mai 2010

1) Se ordliste for definisjon
Kilde: Thomson Reuters

A. utfordringer internasjonalt

Høy og økende statsgjeld i mange land har skapt ny uro i det finansielle systemet. Flere deler av de internasjonale finansmarkedene fungerer likevel bedre enn for ett år siden. Bankene har fortsatt betydelige tap i vente, og kredittpraksisen er stram.

Fornytt uro i finansmarkedene

Den siste tiden har det oppstått ny uro i finansmarkedene ute på grunn av høy statsgjeld i mange land. Risikopåslagene i statsobligasjonsrentene har økt i disse landene (se figur 1). Usikkerhet om den videre utviklingen gjør at aksje- og obligasjonskursene svinger både ute og hjemme, se figur A.1 og A.2. Også prisingen i opsjonsmarkedene gjenspeiler økt usikkerhet om fremtidig aksjekursutvikling, se figur A.3.

Fram til det oppstod ny uro i finansmarkedene var utviklingen understøttet av bedre makroøkonomiske forhold og fortsatt støtte fra myndigheter i flere land. I midten av april i år pekte IMF på at markeds- og likviditetsrisikoen i penge- og kapitalmarkedene hadde falt, og prisene innen en rekke aktivaklasser har økt siden oktober i fjor, se ramme side 24.

I obligasjonsmarkedene har utstedelsesaktiviteten vært høy, se figur A.4. Utstedt volum av europeiske obligasjoner med fortrinnsrett (covered bonds) har også tatt seg opp siden forrige rapport. Slike obligasjoner er en viktig kilde for markedsbasert finansiering av boliglån.

Bankene trenger mer egenkapital og langsiktig finansiering

Store tap og nedskrivninger under finanskrisen førte til omfattende nedbelåning i finansinstitusjonene. Banker i USA og Europa hadde ved utgangen av 2009 bokført tap og nedskrivninger på låneporteføljer og verdipapirer for om lag 1 500 milliarder dollar siden andre kvartal 2007,

se figur A.5. Det internasjonale valutafondet (IMF) anslår at bankene vil bokføre ytterligere 800 milliarder dollar i tap i 2010.

I årene forut for finanskrisen hadde bankene tatt opp mye kortsiktig gjeld. Under finanskrisen ble langsiktig finansiering dyrere og mindre tilgjengelig, og bankene finansierte seg i enda større grad kortsiktig. Banker verden over har derfor uvanlig mye kortsiktig gjeld som må refinansieres de nærmeste årene, se figur A.6.

I tillegg vil det komme strengere kapital- og likviditetsregulering for bankene, og nye solvensregler for forsikringsselskapene, se utdyping C og ramme side 30.

Fortsatt stram kredittpraksis i bankene

For å opprettholde kapitaldekningen har bankene redusert utlånsveksten. Etter en lang periode med innstramminger, viser kredittundersøkelser at de fleste bankene i USA og Europa nå holder kredittpraksisen uendret på et stramt nivå, se figur A.7. Veksten i utlån til ikke-finansiell sektor har falt, se figur A.8. Ikke-finansiell sektor har i noen grad erstattet banklån med finansiering i obligasjons- og sertifikatmarkedene.

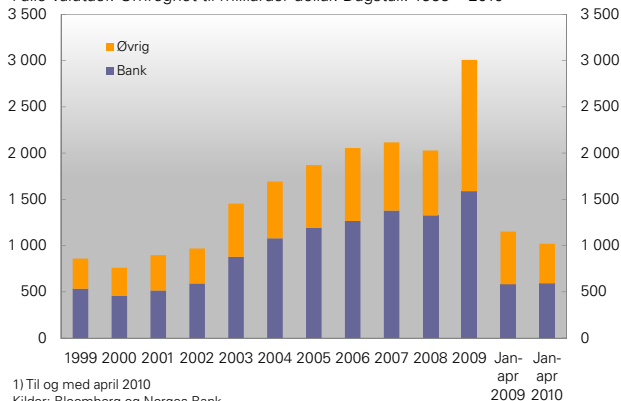
Svikt i statsfinanser

Myndighetenes tiltak har vært kostbare i noen land, og lavkonjunkturen rammer statsfinansene. Statsgjelden i OECD-landene vil øke i flere år fremover, og kan gå fra 80 prosent av bruttonasjonalproduktet i 2008 til nær 120 prosent i 2017 (se figur 15).¹ Flere land må bygge ned statsgjelden for å redusere faren for statsfinansielle kriser.

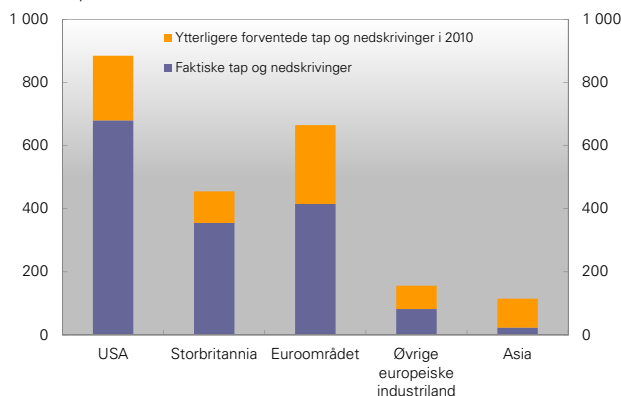
Det er nå økt bekymring for at land kan få problemer med å betale ned statsgjelden. Oppmerksomheten har særlig vært rettet mot Hellas, som både har høy statsgjeld og høye budsjettunderskudd. Mot slutten av 2009 og i april 2010 nedgraderte de tre største kredittvurderingsbyråene landets kredittverdighet. Hellas inngikk i mai 2010 en avtale med EU og IMF om lån på 110 milliarder euro. Samtidig vedtok Den europeiske sentralbanken (ESB) at

¹ For en nærmere beskrivelse, se Larsen og Støhølen: «Offentlige finanser – den krevende veien tilbake til en bærekraftig situasjon», Aktuell kommentar nr. 2 2010, Norges Bank.

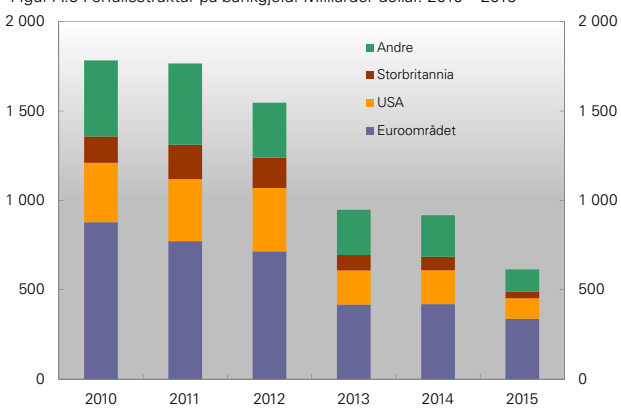
Figur A.4 Utstedelser av obligasjoner fra europeiske selskaper. Total utstedelse i alle valutaer. Omregnet til milliarder dollar. Dagstall. 1999 – 2010¹⁾

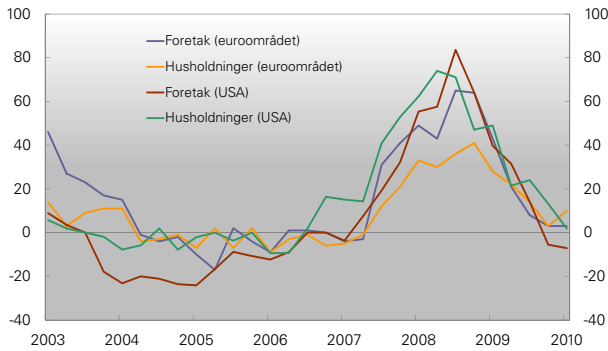
Figur A.5 Tap og nedskrivninger i banker. Milliarder dollar. Sum for perioden 2. kv. 2007 – 4. kv. 2010

Figur A.6 Forfallsstruktur på bankgjeld. Milliarder dollar. 2010 – 2015

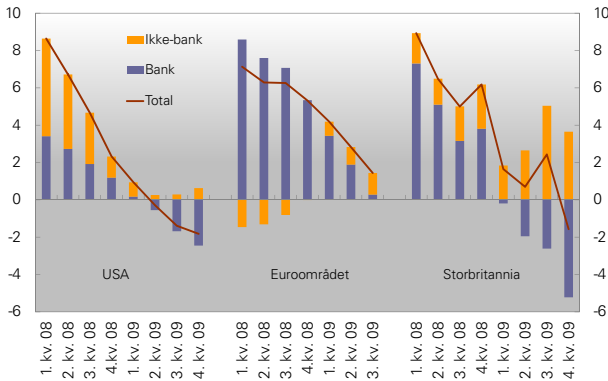

Figur A.7 Kredittundersøkelser i USA og euroområdet. Prosentvis andel banker som har strammet til kredittpraksis minus prosentvis andel banker som har lettet på kredittpraksis. Kvartalstall. 1. kv. 2003 – 1. kv. 2010

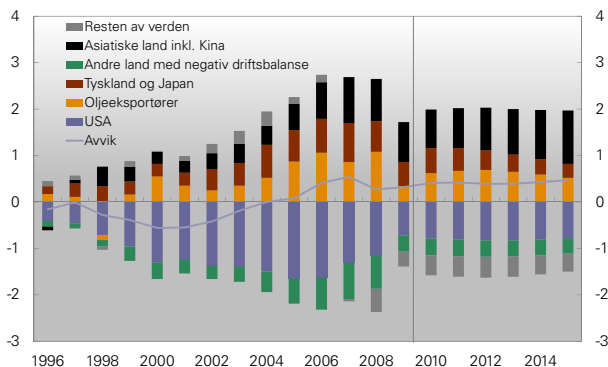
Kilder: Federal Reserve og Den europeiske sentralbanken (ESB)

Figur A.8 Bidrag til kredittvekst i ikke-finansiell privat sektor. Prosent. Årlig vekst. Kvartalstall. 1. kv. 2008 – 4. kv. 2009

Kilder: Haver Analytics og IMF

Figur A.9 Driftsbalanse i prosent av globalt brutto nasjonalprodukt. Årstall. 1996 – 2009. Anslag for 2010 – 2015

Kilde: IMF

de på ubestemt tid vil godta greske statspapirer – uansett kredittgradering – som sikkerhet for bankenes lån.

Europeiske banker har ifølge tall fra BIS posisjoner for nærmere 3 000 milliarder dollar mot de landene som har vært mest omtalt på grunn av svake statsfinanser (Portugal, Italia, Irland, Hellas og Spania). Tyske og franske banker står for halvparten av disse posisjonene.

Reversering av tiltak

På sikt må ekstraordinære likviditetstiltak fases ut, og penge- og finanspolitikken må strammes til. Enkelte av tiltakene er allerede redusert eller avvirket i takt med bedrede markedsforhold. For eksempel fikk bankene de siste 12- og 6-måneders lånene uten beløpsgrenser fra ESB i henholdsvis desember 2009 og mars 2010. Også i USA er flere tiltak faset ut, som blant annet oppkjøp av verdipapiriserte boliglån.

Det vil alltid være en vanskelig avveining når tiltakene skal fases ut. For rask avvikling og tilstramming kan svekke makroøkonomiske og markedsmessige forhold. Men dersom tiltakene fases ut for sent eller i for liten grad, kan det svekke statsfinansene i flere land ytterligere. Det kan gi grobunn for ny uro i markedene.

Globale ubalanser

Årene forut for finanskrisen var preget av lave renter, lave tap og stor risikovilje. Det la grunnlaget for vekst i formuespriser og gjeldsoppbygging i USA og flere europeiske land. Denne utviklingen ble blant annet drevet av kapitalstrømmer fra fremvoksende økonomier med høye sparerater. Flere fremvoksende økonomier ønsket, som følge av krise og kapitalflukt i Asia på 1990-tallet, å bygge opp større valutareserver. Etter mønster fra Japan og Sør-Korea i tidligere tider la de opp til eksportledet vekst bygd på lavt kostnadsnivå og stabil valutakurs. Det siste året har falt i etterspørselen etter varer og tjenester i den vestlige verden redusert amerikansk import og asiatiske eksport. I 2009 var over- og underskuddene på driftsbalansene i de store økonomiene lavere enn på mange år. Ubalansene i verdenshandelen ventes å øke igjen etter hvert som aktiviteten i økonomien tar seg opp, men forbli på lavere nivåer enn før finanskrisen, se figur A.9.

IMFs rapport om finansiell stabilitet globalt

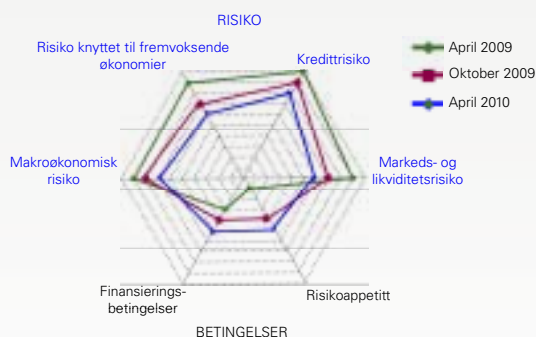
Det internasjonale valutafondet (IMF) utgir hvert halvår rapporten Global Financial Stability Report. Her vurderer IMF tilstanden i det globale finansielle systemet. Vurderingen er sammenfattet i seks faktorer som er av betydning for finansiell stabilitet, se figur 1. I april i år vurderte IMF at samtlige faktorer var forbedret i forhold til i oktober i fjor.

Lavere *makroøkonomisk risiko* gjenspeiler at de globale vekstutsiktene er oppjustert, men samtidig utgjør

høy statsgjeld i flere land en ned-siderisiko. Ekstraordinære myndighetstiltak har bidratt til bedre *finansieringsbetingelser*, noe som igjen har bidratt til redusert *kreditt-risiko*. Investorenes *risikoappetitt* har økt, og inngående kapitalstrømmer til Asia og Latin-Amerika har bidratt til at *risikoen knyttet til fremvoksende økonomier* har avtatt. *Markeds- og likviditetsrisikoen* i penge- og kapitalmarkedene har falt og prisnivåer og prissvingninger innen en rekke aktivklasser har stabilisert seg, se

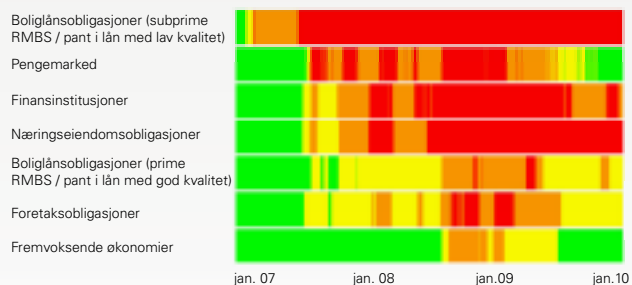
figur 2. Enkelte segmenter er imidlertid fortsatt preget av finanskrisen, som obligasjoner med pant i bolig-lån gitt til kunder med lav kreditt-verdighet.

Figur 1 IMFs vurdering av global finansiell stabilitet¹⁾

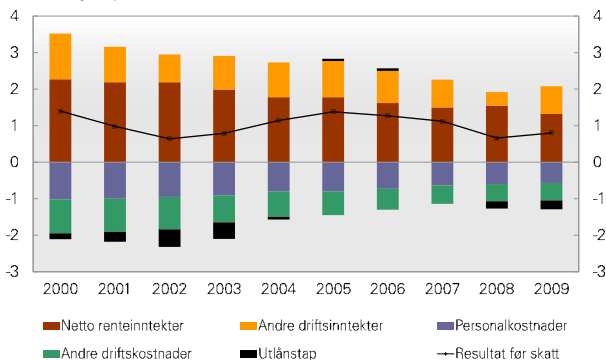
1) For *risikofaktorer* gjenspeiler verdier nærmere sentrum lavere risiko. For *betingelser* gjenspeiler verdier lenger fra sentrum bedre finansieringsbetingelser og økt risikoappetitt
Kilde: IMF

Figur 2 IMFs «global heat map»¹⁾

1) Fargekartet måler både nivå og 1-måneders volatilitet i rentepåslag, priser og totalavkastning for hver aktivklasse relativt til gjennomsnittet i årene 2003 – 2006. Avviket er uttrykt i antall standardavvik. Grønn farge angir et standardavvik under 1, gul farge 1 – 4 standardavvik, oransje 4 – 9 standardavvik, og rød over 9 standardavvik.
Kilde: IMF

Figur B.1 Bankenes¹⁾ resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Årstall. 2000 – 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

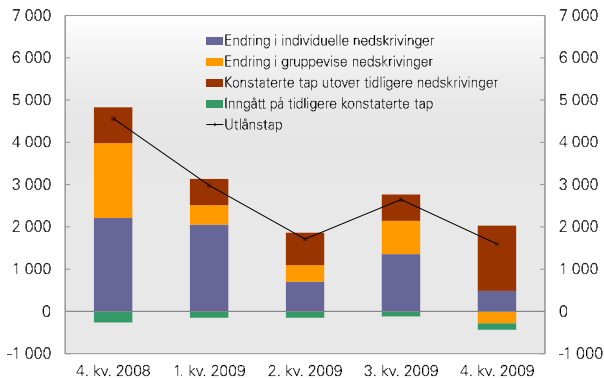
B. Bedre resultater for norske banker

Bankenes resultater økte noe fra 2008 til 2009. Tilbakeholdt overskudd, utstedelser av egenkapital i markedet og kjernekapitaltilskudd fra Statens finansfond ga en økning i bankenes kjernekapitaldekning. Bankene bedret sin likviditetssituasjon noe i 2009.

Bedre resultater for norske banker

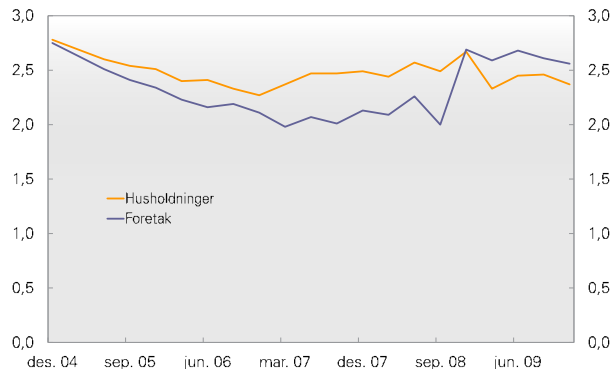
Bankenes resultat før skatt økte noe fra 2008 til 2009, hovedsakelig som følge av økte andre driftsinntekter, se figur B.1. Gevinstene på handel med finansielle instrumenter var uvanlig høye i begynnelsen av 2009. Netto renteinntekter sank fra 2008 til 2009. Bankene har mer rentebærende eiendeler enn rentebærende gjeld. Lavere rentenivå i 2009 trakk derfor netto renteinntekter ned. Personal- og andre driftskostnader endret seg lite fra 2008 til 2009 målt mot forvaltningskapitalen. Utlånstapene var litt høyere i 2009 enn i 2008. En stor andel av utlånstapene i fjerde kvartal 2008 var gruppevise nedskrivninger. Disse har fungert som en buffer, og etter hvert som de økonomiske utsiktene bedret seg gjennom 2009, avtok behovet for nye nedskrivninger for utlånstap. Gruppevise nedskrivninger har utgjort en mindre andel av utlånstapene i 2009, se figur B.2. Bankene som hittil har presentert resultater for første kvartal 2010, har gode resultater, se tabell 3 i vedlegg 3.

Figur B.2 Bankenes¹⁾ bokførte utlånstap fordelt på ulike komponenter. Millioner kroner. Kvartalstall. 4. kv. 2008 – 4. kv. 2009

1) Alle banker i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur B.3 Bankenes¹⁾ rentemargin. Prosentenheter. Kvartalslutt. 4. kv. 2004 – 4. kv. 2009

1) Alle banker i Norge
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Bankenes rentemargin overfor både foretak og husholdninger sank litt gjennom 2009, se figur B.3. Rentemarginen overfor foretak er likevel høyere enn før finanskrisen. Utlånsmarginen sank gjennom 2009, mens innskuddsmarginen steg, se figur B.4. Den fortsatt lave innskuddsmarginen har sammenheng med et lavt rentenivå og konkurranse om innskuddsmidlene. Økt konkurranse og lavere kredittrisiko, se utdyping D, har bidratt til fallet i utlånsmarginen.

En økende andel av utlånene fra banker og OMF-kredittforetak (se ordforklaringer) er misligholdt, men andelen

er fortsatt langt lavere enn under bankkrisen 1988 – 1993, se figur B.5. Andelen misligholdte lån til foretak økte fra tredje kvartal 2008 til andre kvartal 2009, men har siden stabilisert seg på et lavere nivå enn i årene 2002 – 2004. Andelen misligholdte lån til husholdningene er økende og er nå på samme nivå som ved utgangen av 2003.

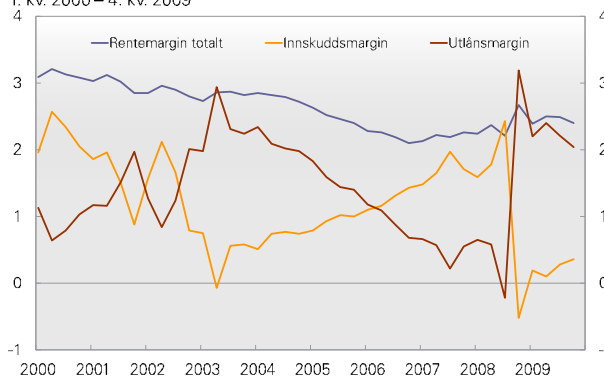
Det er bare DnB NOR Bank og Nordea Bank Norge som har store utlån til låntakere utenfor Norge. Begge har betydelige utlån til internasjonal skipsfart. Ved utgangen av 2009 hadde DnB NOR Bank 123 milliarder kroner i lån til skipsfart, tilsvarende 21 prosent av bankkonsernets utlån til næringsmarkedet. På samme tidspunkt hadde Nordea Bank Norge utlån til skipsfart og offshore på 43 milliarder kroner, tilsvarende 17 prosent av bankens næringsmarkedslån. Gjennomsnittlig utlånsvolum per engasjement er høyt ved lån til skipsfart. Noen få problemengasjementer kan derfor føre til betydelige utlånstap. I 2009 var tapsprosenten på utlån til skipsfart høyere enn den gjennomsnittlige tapsprosenten på utlån til næringsmarkedet i DnB NOR Bank og Nordea Bank Norge.

Halvparten av DnB NOR Bank-konsernets utlånstap i 2009 kom i den deleide datterbanken DnB NORD, som hovedsakelig har utlån i de baltiske landene og Polen. Selv om utlånstapene i DnB NORD fortsatt var høye i første kvartal 2010, er det tegn til bedring. Utlånstapene har sunket siden andre kvartal 2009, og andelen misligholdte og tapsutsatte lån i de baltiske landene har sluttet å øke. Utlånstapene i de to største bankene i de baltiske landene, svenske Swedbank og SEB, falt også i første kvartal 2010. Den kraftige økonomiske tilbakegangen i regionen har ført til høy arbeidsledighet og fallende innenlandsk etterspørsel. Nå har eksporten langsomt begynt å øke igjen. IMF's prognose er at andelen misligholdte lån i de baltiske landene vil ligge på samme nivå i 2010 som i 2009, for deretter å synke.

Store overføringer av boliglån til OMF-kredittforetak

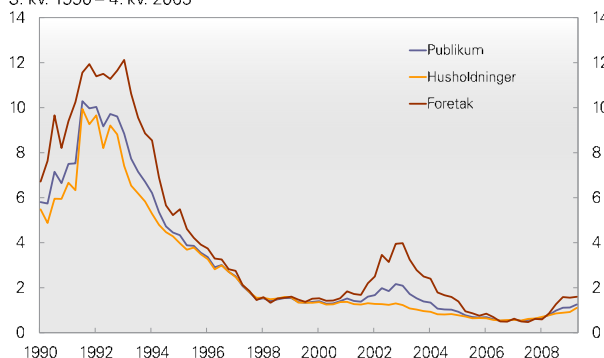
De siste par årene har norske banker overført mange av sine beste bolig- og næringseiendomslån til OMF-kredittforetak. Samlet er 40 prosent av boliglånene overført. DnB NOR Bank har overført om lag 70 prosent av boliglånene til DnB NOR Boligkreditt. Utlånene som blir

Figur B.4 Bankenes¹⁾ rentemargin. Prosentenheter. Kvartalslutt. 1. kv. 2000 – 4. kv. 2009

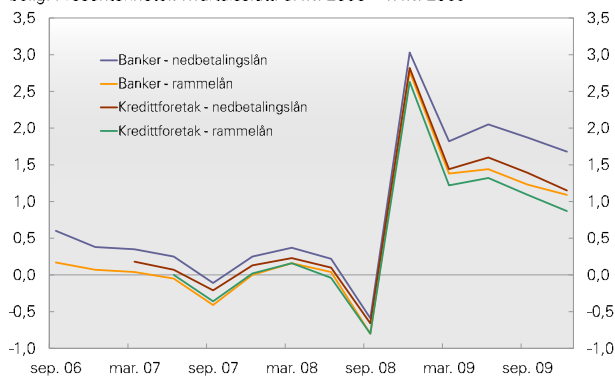
1) Alle banker i Norge
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur B.5 Bankene og OMFkredittforetakenes¹⁾ beholdning av brutto misligholdte lån. Prosent av brutto utlån til sektorene. Kvartalstall. 3. kv. 1990 – 4. kv. 2009

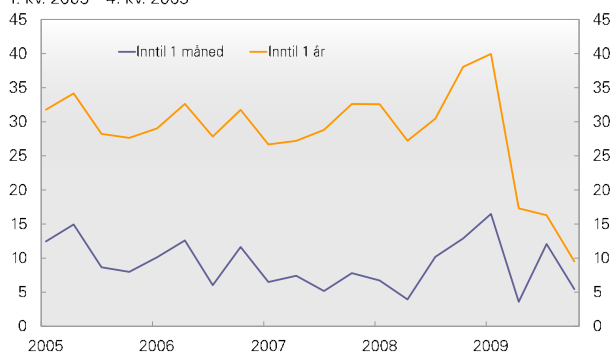
1) Alle banker og OMFkredittforetak i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur B.6 Bankene og kredittforetakenes¹⁾ utlånsmargin på lån med pant i bolig. Prosentenheter. Kvartalslutt. 3. kv. 2006 – 4. kv. 2009

1) Alle banker og kredittforetak i Norge
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur B.7 Bankenes¹⁾ netto kortsiktige markedsfinansiering etter gjenværende løpetid. Prosent av samlet markedsfinansiering. Kvartalstall. 1. kv. 2005 – 4. kv. 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

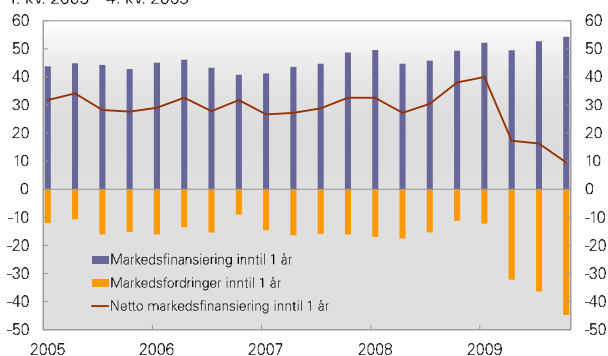
stående igjen i bankenes balanser har høyere gjennomsnittlig kredittrisiko enn lånene som er overført til OMF-kredittforetak. En høyere egenkapitalandel i bankene har veid opp for den økte kredittrisikoen.

Forskjellen i kredittrisiko for boliglån i OMF-kredittforetak og lånene som er igjen i bankene, gjenspeiles i misligholdsratene. Mens 1½ prosent av bankenes utlån til husholdningene var misligholdt ved utgangen av 2009, var tilsvarende tall for OMF-kredittforetakene bare ½ prosent. Forskjellen i kredittrisiko ses også i utlånsmarginen på boliglånene, se figur B.6.

Bankene har redusert sin likviditetsrisiko noe

Bankene kan redusere sin likviditetsrisiko ved å finansiere seg mer langsiktig og ved å bygge opp en portefølje av svært likvide eiendeler. Norske banker fortsatte å øke sine mest likvide eiendeler mot slutten av 2009 (se figur 12). I fjerde kvartal 2009 økte bankene beholdningen av statskasseveksler og innskudd i sentralbanker. En stor del av økningen i de mest likvide eiendelene siden andre kvartal 2008 skyldes statskasseveksler tildelt i bytteordningen. Om lag ¾ av bankenes mest likvide eiendeler ved utgangen av 2009 kan relateres til myndighetenes tiltak.

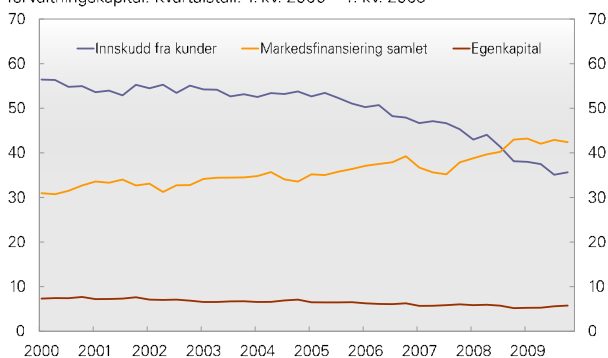
Figur B.8 Bankenes¹⁾ markedsfinansiering og markedsfordringer med løpetid inntil 1 år. Prosent av samlet markedsfinansiering. Kvartalstall. 1. kv. 2005 – 4. kv. 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

Norske banker økte sin kortsiktige markedsfinansiering i andre halvår 2009. Netto kortsiktig markedsfinansiering sank likevel fordi bankene samtidig økte sine kortsiktige markedsfordringer (se ordforklaringer), se figur B.7 og B.8.

Figur B.9 Bankene og OMF-kredittforetakenes¹⁾ finansieringskilder. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 1. kv. 2000 – 4. kv. 2009

1) Alle OMF-kredittforetak og alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

OMF er blitt et viktig instrument for langsiktig finansiering av norske banker. Sett under ett har bankene og OMF-kredittforetakene økt markedsfinansieringen og redusert innskuddsfinansieringen kraftig de to siste årene, se figur B.9. Markedsfinansieringen er samtidig blitt noe mer langsiktig, se figur B.10. Løpetiden på den langsiktige obligasjonsfinansieringen har økt de to siste kvartalene. Ved utgangen av fjerde kvartal 2009 hadde drøyt ¼ av utestående obligasjoner en gjenværende løpetid på over 5 år, se figur B.11.

Det er i det siste blitt litt dyrere for bankene å låne i det norske obligasjonsmarkedet. Risikopåslaget har økt noe mindre for OMF enn for bankobligasjoner siden forrige

rapport, se figur B.12. Det samme har skjedd i internasjonale markeder. Prisøkningene kan skyldes flere forhold. Det kan være smitte fra internasjonale markeder som følge av usikkerhet om statsfinansene i mange europeiske land. Økt etterspørsel etter langsiktig finansiering kan ha presset opp prisen. Høyere gjennomsnittlig kredittrisiko i bankene etter hvert som bankene flytter lån med lav risiko over til OMF-kredittforetak, kan ha trukket risikopåslaget på bankobligasjoner opp, selv om økt kredittrisiko motsvares av høyere egenkapitalandel i bankene. Endringer i Norges Banks regelverk for sikkerhet for lån har trolig redusert etterspørselen etter norske bankobligasjoner med forfall etter 2012. Norges Bank godtar OMF som sikkerhet for lån. Redusert etterspørsel etter bankobligasjoner kan derfor slå ut i økt etterspørsel etter OMF.

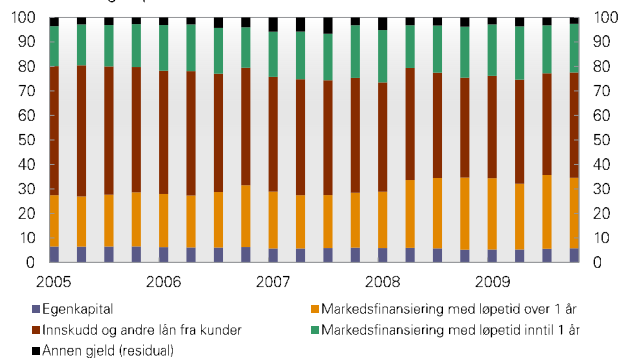
Staten har gjennom bytteordningen kjøpt en betydelig andel OMF. Etter hvert som bytteavtalene forfaller, må OMF-kredittforetakene refinansiere obligasjonene som inngår i bytteavtalene. De første store forfallene i bytteordningen skjer i andre halvår 2011. Videre forfaller det første lange F-lånet i fjerde kvartal 2010, se figur B.13. Foreløpig er det solgt lite OMF i det norske markedet. OMF-kredittforetakene har lagt ut noe mer i det internasjonale markedet. Bare de største norske bankene og OMF-kredittforetakene har tilgang til det internasjonale markedet.

Bankene har redusert innskuddene i Norges Bank

Alle transaksjoner mellom banker blir gjort opp i interbanksystemene. Interbanksystemene i Norge var robuste også under uroen i finansmarkedene høsten 2008. De siste årene har systemene i Norge gjennomgått store endringer. Det har vært få feil ved iverksettelsen av endringene, og tilgjengeligheten har vært høy.

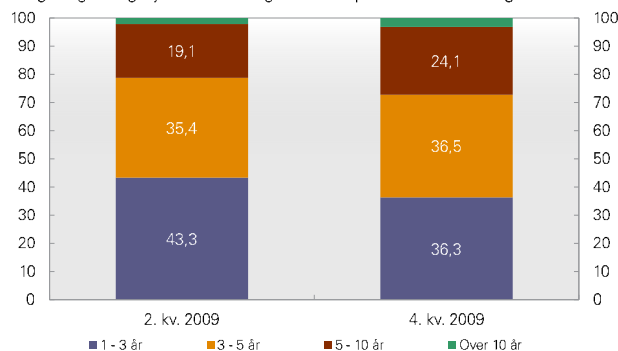
Norges Bank sørget for at bankene hadde tilbud om tilstrekkelig likviditet under finanskrisen. Bankene lånte i Norges Bank og holdt høye innskudd i sentralbanken i denne perioden, se figur B.14. Etter hvert som tilliten til motparter økte og pengemarkedet begynte å fungere mer normalt igjen høsten 2009, opphevet Norges Bank de midlertidige lettelsene i reglene for pant for lån og varslet noen innstramminger i reglene. Bankene holder mindre innskudd i Norges Bank i dag enn høsten 2008, men ube-

Figur B.10 Bankene og OMFkredittforetakenes¹⁾ finansieringskilder. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 1. kv. 2005 – 4. kv. 2009

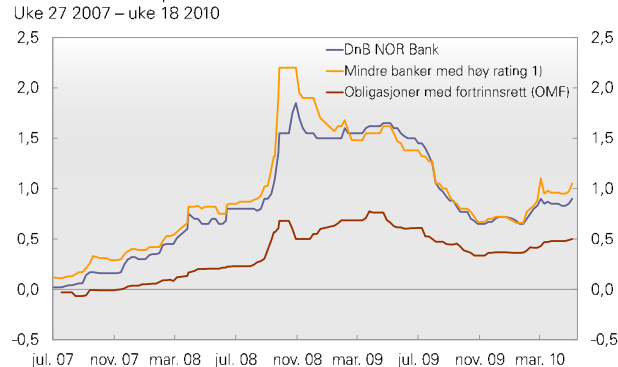
1) Alle OMFkredittforetak og alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur B.11 Løpetidsfordeling på bankene og OMFkredittforetakenes¹⁾ langsiktige obligasjonsfinansiering. Andeler i prosent. Per 2. kv. og 4. kv. 2009

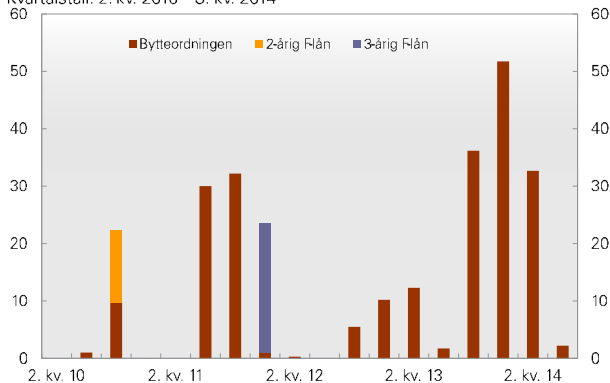
1) Alle OMFkredittforetak og alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur B.12 Indikative kredittpåslag for 5-årige norske bankobligasjoner og OMF. Differanse mot swaprenter. Prosentenheter. Uketall. Uke 27 2007 – uke 18 2010

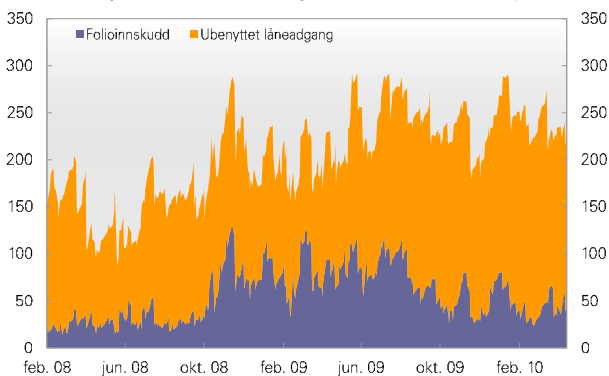
1) Banker med forvaltningskapital mellom 5 og 15 milliarder NOK og ratet A av DnB NOR Markets
Kilde: DnB NOR Markets

Figur B.13 Forfallsstruktur i byteordningen og for lange Flån. Milliarder kroner. Kvartalstall. 2. kv. 2010 – 3. kv. 2014

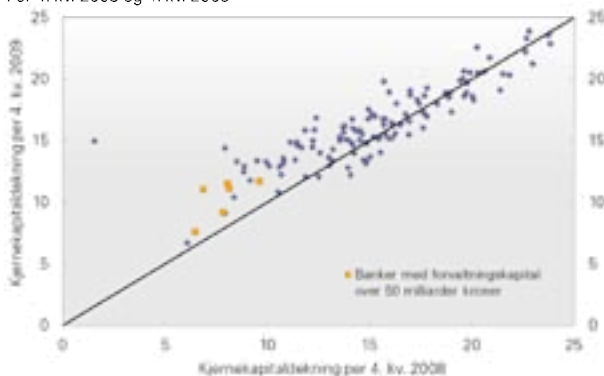
Kilde: Norges Bank

Figur B.14 Bankenes¹⁾ samlede innskudd og låneadgang i Norges Bank ved slutten av dagen. Milliarder kroner. Dagstall. 1. februar 2008 – 15. april 2010

1) Alle banker i Norge
Kilde: Norges Bank

Figur B.15 Bankenes¹⁾ kjernekapitaldekning. Prosent. Per 4. kv. 2008 og 4. kv. 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
Kilde: Norges Bank

nyttet låneadgang er høyere.

Bankene har styrket sin soliditet

Norske banker økte egenkapitalandelen og kjernekapitaldekningen i 2009 ved å holde tilbake overskudd, utstedte kjernekapital til Statens finansfond og ved å utstedte egenkapital i markedet (se figur 13). Kjernekapitaltilskuddene fra Statens finansfond kom hovedsakelig i form av fondsobligasjoner, som ikke regnes som egenkapital. Kjernekapitaldekningen har derfor økt mer enn egenkapitalandelen.

De største bankene har lavest kjernekapitaldekning. Disse bankene og andre banker med lav kjernekapitaldekning i 2008 økte kjernekapitaldekningen i 2009. Det ses ved at de ligger på oversiden av diagonalen i figur B.15.

Utsiktene fremover

De neste årene venter vi at bankenes resultater blir om lag som i 2009, se utdyping E. Ny uro i finansmarkedene på grunn av høy statsgjeld i mange land gjør imidlertid at det nå er økt usikkerhet om bankenes resultater fremover. Med resultater som i 2009 vil bankenes kjernekapitaldekning være tilstrekkelig til å drive normal utlånsvirksomhet. Foreslåtte nye reguleringer kan redusere lønnsomheten til bankene når de tilpasser seg de nye kravene, se utdyping C. Men risikoen i bankene vil være lavere når bankene har tilpasset seg de nye kravene. Det kan redusere prispåslagene som bankene betaler for sin finansiering på noe lengre sikt.

Samlet sett venter vi en stabil utvikling i netto renteinntekter i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital de neste årene (se figur E.7). Konkurransen om boliglånskunder har økt igjen. Det reduserer utlånsmarginene. På den annen side kan volumvekst føre til økte netto renteinntekter i kroner. Den fornyede uroen i finansmarkedene kan gi økte finansieringskostnader for de norske bankene og redusere tilgangen på ny finansiering. Men utslagene har så langt vært moderate.

Utlånstapene ser ut til å ha stabilisert seg og vil trolig bli om lag like store i 2010 som i 2009, og deretter falle svakt fram til 2013 (se figur E.6). Bankene kan ikke vente seg like høye gevinster på finansielle instrumenter som i begynnelsen av 2009. Andre driftsinntekter blir derfor

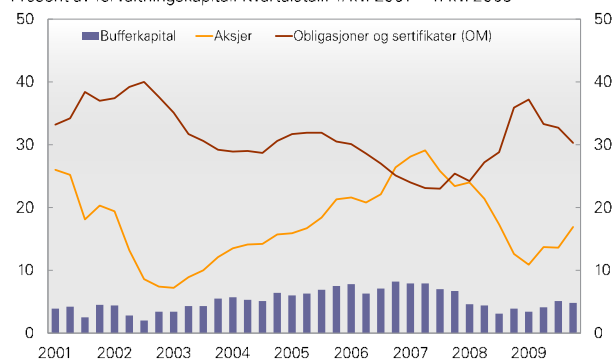
trolig lavere de neste årene. Med høy utlånsvekst har norske banker i en årrekke kunnet senke driftskostnadene som andel av forvaltningskapitalen. Med lavere vekst fremover må kanskje nye virkemidler anvendes for å bedre effektiviteten.

Bedring for livsforsikringselskapene

Bedringen i verdipapirmarkedene førte til en betydelig økning i livsforsikringselskapenes kapitalavkastning i 2009. Det bidro til at selskapenes bufferkapital økte, se figur B.16.

Det nye soliditetsregelverket for forsikringselskaper, Solvens II, innføres 1. januar 2013. De nye reglene skal gi bedre samsvar mellom løpetiden på selskapenes forpliktelser og eiendeler. Det vil trolig føre til at livsforsikringselskapene vil investere mer i eiendeler med lav kredittrisiko og lang tidshorison, se rammen nedenfor.

Figur B.16 Livsforsikringselskapenes bufferkapital¹⁾ og aktivasammensetning. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 1. kv. 2001 – 4. kv. 2009

¹⁾ Bufferkapitalen er definert som summen av kursreguleringsfondet, tilleggsavsetninger inntil ett års renteforpliktelser og overskytende kjernekapital
Kilde: Finanstilsynet

Konsekvenser for bankene av Solvens II

Solvens II vil endre beregningsgrunnlaget for solvens og prinsippene for verdsettelsen av balansen i forsikringselskaper. I dag vurderes noen deler av selskapenes eiendeler til markedsverdi og andre deler til amortisert kost. Samtidig diskonteres forsikringsforpliktelsene med en rentesats som er avledet av avkastningen på statsgjeld. Ved Solvens II vil verddivurdering til markedsverdi gjelde for både selskapenes forsikringsforpliktelser (passiv-siden) og eiendelene (aktiv-siden). Med de nye solvensreglene vil kapitalkravet variere med risiko, blant annet risiko som følger av forskjeller i rentefølsomhet mellom forsikringsforpliktelsene og eiendelene som skal dekke dem.

Særlig pensjonsforpliktelsene i livsfor-

sikringselskapene vil måtte håndteres på nye måter. Dette gjelder forpliktelsene i ytelsesbaserte pensjonsavtaler og fripoliser. I disse avtalene er forsikringstakerne garantert en årlig minsteavkastning (rentegaranti). Pensjonsforpliktelser er svært langsiktige og derfor følsomme for endringer i renten når de skal vurderes til markedsverdi. Verdien av forpliktelsene øker med fallende rentenivå og reduseres ved økt rentenivå. Verdien av eiendelene svinger motsatt vei ved endringer i rentenivået. Dersom rentefølsomheten til forpliktelsene er høyere enn rentefølsomheten til eiendelene, påføres selskapene tap og redusert solvensmargin ved fallende rentenivå. Det gir forsikringselskapene insitantment til å investere i eiendeler som har samme rentefølsomhet som forpliktelsene.

Forsikringselskaper er store investorer i bankobligasjoner (se figur 11). Solvens II kan endre tilgangen på finansiering for banker og foretak. Obligasjoner med lang løpetid og lav kredittrisiko vil med de nye reglene være attraktive investeringsobjekter for livsforsikringselskapene, etter som slike obligasjoner vil kreve lav egenkapitalandel. Statsobligasjoner og OMF har disse egenskapene. Det kan vri livsforsikringselskapenes etterspørsel bort fra bank- og foretaksobligasjoner. Solvens II vil gjøre OMF mer attraktive som finansieringskilde, men vanlige bankobligasjoner mindre attraktive. For bankkonsernene er nettoeffekten derfor uklar.

C. Nye rammevilkår for bankene

EU-kommisjonen har til høring forslag om strammere regulering av bankers kapital- og likviditetsstyring. Den nye reguleringen skal gjøre bankene mer robuste. Konsekvensanalyser gjennomført av banker vil danne grunnlag for den endelige utformingen av ny regulering. Målet er å innføre nye regler i EU og EØS innen utgangen av 2012. Overgangsregler skal sikre en gradvis tilpasning. Ny regulering vil endre rammevilkårene for bankene på flere områder.

Strammere regulering av bankenes likviditet

Finanskrisen har vist at bankenes likviditetsstyring ikke har vært robust når penge- og kapitalmarkedene svikter. I dag stilles det ikke kvantitative krav til hvordan eiendelene er finansiert eller hvor lette de er å omsette. EU-kommisjonen foreslår at det innføres minstekrav til både bankenes likviditetsbuffer og til hvor stabil finansieringen må være.

1. Minstekrav til bankenes likviditetsbuffer

EU-kommisjonen foreslår et krav om at bankene skal kunne greie seg gjennom 30 dager med betydelig uttrekk av kundeinnskudd og uten tilgang på ny finansiering eller tilførsel av ny likviditet fra sentralbanken. I stresstesten er uttrekkene større på mindre stabile innskudd enn på stabile innskudd. Innskudd fra store foretak regnes som mindre stabile enn innskudd fra personmarkedet og små og mellomstore foretak.

Mange av eiendelene som bankene holdt for likviditetsformål, var ikke særlig likvide under finanskrisen. I forslaget fra EU-kommisjonen vil bare eiendeler regnes som likvider dersom de kan omsettes lett – også i situasjoner med stress i markedene. Det foreligger to forslag til definisjon av likvide eiendeler. I den smale definisjonen inngår statlige og statsgaranterte sertifikater og obligasjoner, samt innskudd i sentralbanker. I den brede defini-

sjonen kan halvparten av likviditetsbufferen bestå av OMF og foretaksobligasjoner, dersom papirene oppfyller krav til likviditet. Det stilles blant annet krav om at papiret handles i et stort og aktivt marked hvor avviket mellom papirets kjøps- og salgsrente ikke har vært mer enn 50 basispunkter over de siste ti årene. Ut fra et slikt krav vil ikke norske OMF være kvalifiserte i likviditetsbufferen. Under finanskrisen ble det i flere tilfeller ikke stilt pris på slike papirer.

Vi har gjennomført en stresstest på de norske bankenes likviditetsbuffer som likner på stresstesten i forslaget fra EU-kommisjonen, se forutsetninger i figur C.1. Beregninger viser at 34 av de 137 bankene i Norge hadde en likviditetsbuffer ved utgangen av 2009 som var stor nok til å overholde kravet i en slik stresstest, se figur C.2.

Risikoen i bankene vil være lavere når bankene har tilpasset seg de nye kravene. Det kan redusere prispåslagene som bankene betaler for sin finansiering. I tillegg kan økningen i finansieringskostnadene og kurstapene på verdipapirer bli mindre neste gang markedene svikter. Men mer langsiktig finansiering, som normalt er dyrere enn kortsiktig finansiering, og lav avkastning på likvide eiendeler kan på kort sikt legge press på lønnsomheten til bankene når de tilpasser seg de nye kravene. For at alle de norske bankene samlet skal overholde kravet i stresstesten, må de enten redusere sin beholdning av markedsfinansiering som forfaller innen én måned med drøyt 100 milliarder kroner eller øke likviditetsbufferen tilsvarende, se figur C.3. Et grovt anslag viser at de årlige finansieringskostnadene til bankene på kort sikt kan øke med 0,5 – 1 milliarder kroner dersom de erstatter sin kortsiktige finansiering med mer langsiktig for å overholde kravet.¹ Det blir betydelig dyrere for bankene dersom de i stedet tilpasser seg kravet ved å øke likviditetsbufferen når økningen i likviditetsbufferen finansieres med ny

1 Det er usikkert hvordan bankene vil tilpasse seg kravet til likviditetsbuffer. Dersom bankene erstatter sin kortsiktige finansiering med finansiering som bare har noe lengre løpetid, må de erstatte en større andel av sin kortsiktige finansiering for å oppfylle kravet etter hvert som finansieringen forfaller. Vi benytter gjennomsnittlige indikative prispåslag fra DnB NOR Markets og NIBOR pengemarkedsrenter over perioden 1. januar 2009 til 5. mai 2010 til å beregne effekten av ulike tilpasninger i bankenes finansiering. Vi forutsetter at bankene erstatter finansiering med opprinnelig løpetid ned mot to uker med ny finansiering med løpetider opp mot ett år.

langsiktig finansiering.² Bankene kan også finansiere økningen i likviditetsbufferen ved å selge lite likvide sertifikater, obligasjoner og utlån. Da kan tilgangen på finansiering for andre banker og foretak svekkes.

I forslaget fra EU-kommisjonen skal likviditetsbufferen kunne tilfredstille likviditetsbehovet banken har i ulike valutaer. Forslaget vil trolig bety at banksektoren i mange land må holde en høyere andel av utestående statsgjeld. I Norge har bytteordningen som ble innført høsten 2008, økt bankenes beholdning av statspapirer kraftig. Ved utgangen av tredje kvartal 2008 eide de norske bankene om lag 5 prosent av de norske statspapirene. Andelen hadde økt til om lag 30 prosent ved utgangen av 2009. Dersom de norske bankene øker sin beholdning av statspapirer med over 100 milliarder kroner for å overholde kravet i stresstesten, vil andelen øke til over 50 prosent. En gradvis tilpasning til de nye kravene kan dempe utslagene i prisene på statspapirer.

2. Minstekrav til bankenes stabile finansiering

EU-kommisjonen foreslår også et krav om at alle mindre likvide eiendeler skal være finansiert med stabil og langsiktig finansiering. Bankene skal kunne greie seg gjennom ett helt år med begrenset tilgang på ny finansiering og betydelig uttrekk av kundeinnskudd.

Vi har gjennomført en stresstest av de norske bankenes stabile finansiering som ligner på stresstesten i forslaget fra EU-kommisjonen, se forutsetninger i figur C.4. Stress-testen illustrerer at bankenes sterke vekst fra 2003 til 2007 ikke var godt finansiert. Beregninger viser at bare 12 av de 137 bankene i Norge hadde tilstrekkelig med langsiktig og stabil finansiering ved utgangen til 2009 til å overholde kravet i en slik stresstest, se figur C.5. Stabil finansiering er her definert som stabile innskudd eller annen gjeld med løpetid på over ett år. De norske bankene må øke sin beholdning av stabil finansiering med over 500 milliarder kroner for å overholde kravet i stresstesten. Enkle beregninger tyder på at de årlige finansieringskostnadene til de norske bankene på kort sikt kan øke med om lag 7 milli-

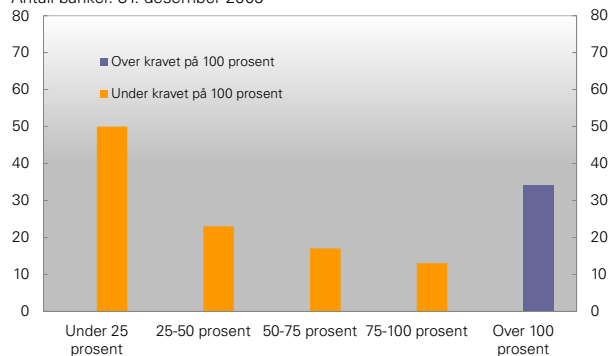
2 Dersom vi forutsetter at bankene finansierer kjøp av 3-årige statsobligasjoner ved å utstede bankobligasjoner eller OMF med 3 års løpetid, tyder gjennomsnittlige renter for perioden 1. januar 2009 til 5. mai 2010 på at bankenes årlige netto renteinntekter kan bli redusert med 1,4 – 2,1 milliarder kroner.

Figur C.1 Krav til likvide eiendeler¹⁾. Forutsatte vekter i prosent

	Vekt
Teller: likvide eiendeler	
Innskudd i sentralbanker. Stats- og statsgaranterte sertifikater og obligasjoner	100
Nevner: likviditetsbehov (poster som forfaller om under 1 måned)	
Stabile innskudd ²⁾	7,5
Mindre stabile innskudd fra husholdninger, små foretak og offentlig sektor ³⁾	15
Mindre stabile innskudd fra store foretak ³⁾	75
Netto innskudd og innlån fra kredittinstitusjoner	100
Netto gjeld knyttet til sertifikater, obligasjoner, ansvarlige lån	100

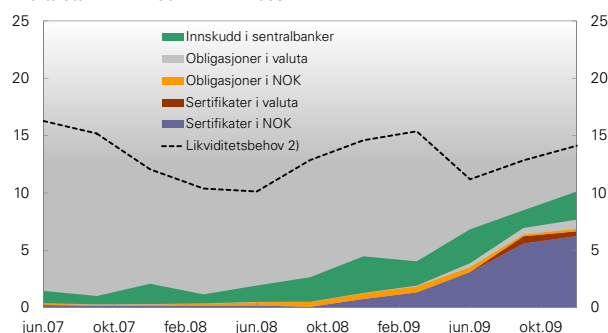
1) Likvide eiendeler / Likviditetsbehov > 100 %
 2) Innskudd som er dekket av innskytergaranti opp til 1 million NOK. Beløpet er tilnærmet maksimumsbeløpet i forslaget til nytt EU-direktiv (100 000 euro)
 3) Skillet mellom små og store foretak går ved en årlig omsetning på 400 millioner NOK

Figur C.2 Bankenes¹⁾ likvide eiendeler i prosent av krav til likvide eiendeler²⁾. Antall banker. 31. desember 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
 2) Se figur C.1
 Kilde: Norges Bank

Figur C.3 Norske bankers¹⁾ stats- og statsgaranterte obligasjoner og sertifikater og innskudd i sentralbanker. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 2. kv. 2007 – 4. kv. 2009

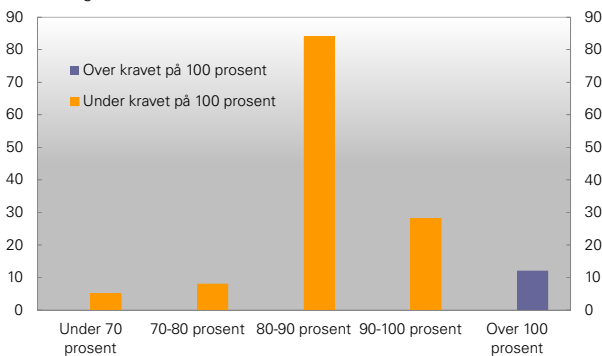
1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
 2) Likviditetsbehov er beregnet basert på forutsetninger i figur C.1
 Kilde: Norges Bank

Figur C.4 Krav til stabil finansiering¹⁾. Forutsatte vekter i prosent

Balanspost	Vekt
Teller: stabil finansiering (høy vekt = stabil)	
Egenkapital, innskudd og annen gjeld. Gjenværende løpetid > 1 år	100
Stabile innskudd. Gjenværende løpetid < 1 år	85
Mindre stabile innskudd fra husholdninger, små foretak og offentlig sektor. Gjenværende løpetid < 1 år	70
Mindre stabile innskudd fra store foretak. Gjenværende løpetid < 1 år	50
Annen gjeld. Gjenværende løpetid < 1 år	0
Nevner: lite likvide eiendeler (høy vekt = lite likvid)	
Sertifikater og obligasjoner. Innskudd i og utlån til kredittinstitusjoner. Gjenværende løpetid < 1 år	0
Statspapirer. Gjenværende løpetid > 1 år	5
Lån til foretak. Gjenværende løpetid < 1 år	50
Lån til husholdninger. Gjenværende løpetid < 1 år	85
Andre eiendeler	100

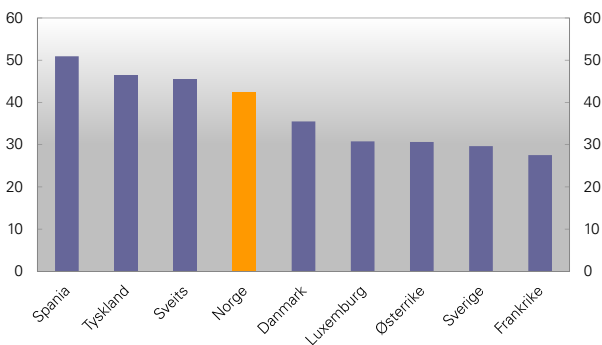
1) Stabil finansiering / Lite likvide eiendeler > 100%

Figur C.5 Bankenes¹⁾ stabile finansiering i prosent av krav til stabil finansiering²⁾. Antall banker. 31. desember 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
2) Se figur C.4
Kilde: Norges Bank

Figur C.6 Innskuddsfinansiering i banker¹⁾. Prosent av forvaltningskapital²⁾. 2008

1) Tall for Norge gjelder alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge
2) Konsoliderte tall
Kilder: Norges Bank og OECD

arder kroner dersom hele økningen skjer gjennom lang-siktig markedsfinansiering.³ Beregningene tar ikke høyde for at prispåslagene på bankenes finansiering på noe lengre sikt trolig vil falle fordi risikoen i bankene blir lavere når de har tilpasset seg de nye kravene.

Sammenliknet med andre land finansierer norske banker seg i ganske stor grad med innskudd, se figur C.6. For norske banker er det derfor svært avgjørende hvilke innskudd som kan klassifiseres som stabile, og hvilke som anses som mindre stabile. Innskudd dekket av innskytergaranti regnes ikke automatisk som stabile i forslaget fra EU-kommisjonen. Vi ga i høringsuttalelsen 16. april 2010 uttrykk for at alle sikrede innskudd bør behandles likt.

Strammere regulering av bankenes soliditet

Bankene er i dag underlagt et minstekrav til kapital som sier at kjernekapitalen skal utgjøre minst fire prosent av risikovektede eiendeler. Reglene krever at minst halvparten av kjernekapitalen skal være egenkapital.

Under finanskrisen økte markedets krav til bankenes kapital betydelig. Bankene ble tvunget til å bedre soliditeten mens tapene var store og tilgangen på kapital var lav. Det bidro til innstramminger i bankenes kredittpraksis og forsterket nedgangen. I mange tilfeller stiller markedet nå vesentlig strengere krav til bankenes kapital enn det offentlige regelverket.

EU-kommisjonen foreslår flere endringer i kapitalreguleringene:

1. Strengere krav til kapitalbasen

Under finanskrisen kunne kjernekapitalen til banker i mange land i for liten grad brukes til å ta tap. For mye av kjernekapitalen besto av hybridkapital med liten tapsbæreevne og ulike immaterielle eiendeler. I forslaget til nytt regelverk er målet at all kjernekapital skal kunne ta tap mens banken er i løpende drift. Dessuten skal fradrag for immaterielle eiendeler harmoniseres.

3 Det er usikkert hvordan bankene vil tilpasse seg kravet til stabil finansiering. Vi benytter gjennomsnittlige prispåslag fra DnB NOR Markets over perioden 1. januar 2009 til 5. mai 2010 til å beregne effekten av ulike tilpasninger i bankenes finansiering. Vi forutsetter at bankene erstatter finansiering med opprinnelig løpetid ned mot tre måneder med ny finansiering med løpetider opp mot fem år.

Forslagene har liten effekt på norske banker fordi de allerede er underlagt strenge regler for kjernekapital. I Norge kan hybridkapitalen ikke utgjøre mer enn 15 prosent av kjernekapitalen.⁴ De fleste norske banker har dermed et godt utgangspunkt dersom kravene til kvaliteten på kjernekapitalen strammes inn, se figur C.7.

I høringsuttalelsen har vi gitt uttrykk for at kravet til kapitalbasen med fordel kunne vært enda strengere. Hvis bare egenkapital (fratrasket immaterielle eiendeler) regnes som kjernekapital, vil all kjernekapital ha samme evne til å bære tap under løpende drift, og definisjonen blir enkel.

2. Strengere kapitalkrav for motpartsrisiko

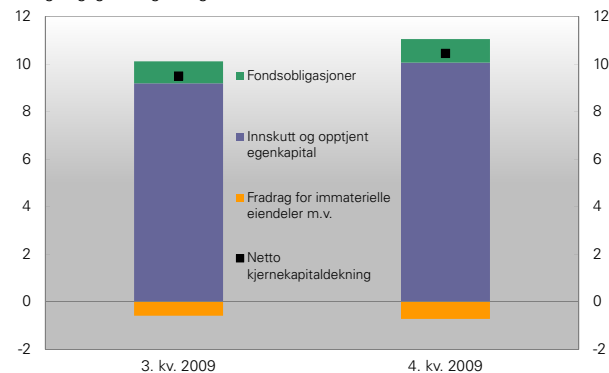
EU-kommisjonen foreslår strengere kapitalkrav for motpartsrisiko ved finansielle handler mellom finansinstitusjoner. Forslagene vil ha liten effekt for norske banker.

3. Krav til bankenes egenkapitalandel

Under Basel II (se ordforklaringer) benytter de største bankene egne modeller for å beregne kapitalkrav på ulike utlånsporteføljer. Risikomodellene har økt den beregnede kjernekapitaldekningen til de største bankene, men egenkapitalandelen deres er lav. Vi har sett at det kan være stor avstand mellom risiko som måles på forhånd i modeller, og de faktiske utfallene som kan observeres etterpå. EU-kommisjonen foreslår å innføre minstekrav til finansinstitusjoners egenkapital sett i forhold til hele forvaltningskapitalen inklusive forpliktelser utenfor balansen. Kravet skal gjelde på selskapsnivå. Et slikt uveid egenkapitalkrav setter en grense for hvor mange ganger banken kan belåne egenkapitalen. Kravet kan også dekke opp for mangler i regelverket og i risikomodellene.

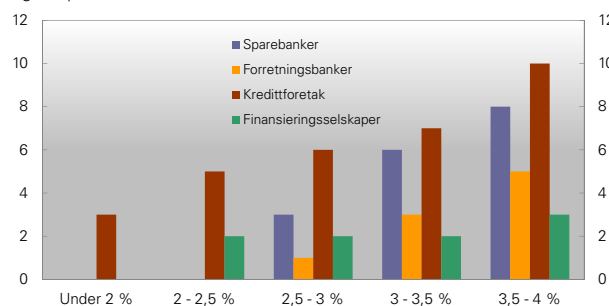
Norske banker har høyere egenkapitalandel enn mange utenlandske banker. I 2009 deltok Finanstilsynet i en europeisk beregningsstudie av effekten av krav til egenkapitalandel. Ingen norske banker hadde en egenkapitalandel på under 2½ prosent ved utgangen av første kvartal 2009, se figur C.8. Det uvektede kravet kan imidlertid bli bindende for norske boligkredittforetak som har

Figur C.7 Kjernekapital i norske banker¹⁾. Prosent av risikovektet beregningsgrunnlag. 3. og 4. kv. 2009

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Figur C.8 Fordeling av antall finansinstitusjoner i Norge¹⁾ etter egenkapitalandel²⁾. 1. kv. 2009

1) Målt som andel av forvaltningskapitalen dekker finansinstitusjonene i figuren 79 prosent av sparebankene, 90 prosent av forretningsbankene, 94 prosent av kredittforetakene og 8 prosent av finansieringsforetakene. Filialer av utenlandske finansinstitusjoner er ikke inkludert
2) Egenkapital / ikke-risikovektet eksponering. Ikke-risikovektet eksponering omfatter poster som ikke inngår i balansen
Kilde: Finanstilsynet

4 Fondsobligasjoner fra Statens finansfond kan utgjøre ytterligere 20 prosent av kjernekapitalen.

lav egenkapitalandel. Det kan dempe veksten i boligpriser og gjeld, se ramme side 36.

4. Strammere regulering av systemviktige banker

EU-kommisjonen vurderer strammere regulering av systemviktige banker. Kreditorer kan oppfatte at store banker i praksis er «forsikret» av myndighetene. Det kommer også til uttrykk i kredittvurderingsbyråenes vurderinger. Banker som antas å være systemviktige, får høyere gradering. Det gir bankene lavere lånekostnad, og gjør at de lettere kan øke belåningen og vokse seg enda større. Det er derfor viktig med gode systemer for krisehåndtering og avvikling av systemviktige banker der bankens kreditorer må bære tap.

Strammere regulering av systemviktige banker, for eksempel ved å innføre høyere krav til kapital eller likviditet i slike banker enn det som gjelder for andre banker, vil redusere antallet av og størrelsen på slike banker og sannsynligheten for at de går over ende. En annen løsning kan være at systemviktige banker betaler en høyere avgift til Bankenes sikringsfond.

5. Bankene må bygge opp større buffere i gode tider

Dagens regulering bidrar til at bankenes atferd forsterker svingningene i økonomien. I nedgangstider blir gjeldsbetjeningsevnen til låntakerne svekket, og verdien av bankenes pant faller. Risikoen for tap i bankene vokser. Det fører til at risikovektene som brukes til å beregne minstekravet til kapital, blir justert opp, og minstekravet til kapital øker. Jo kortere dataserier bankene bruker i sine risikomodeller, jo mer svinger kravet til kapital med konjunktorene. Utslagene kan være store. Ekstra krav til kapital i bankene i dårlige tider kan forsterke nedgangen. I oppgangstider er utslagene motsatt.

EU-kommisjonen har foreslått et krav om at bankene holder en kapitalbuffer utover minstekravet til kapitaldekning. Hvis kapitalen kommer under bufferkravet, vil bankene måtte begrense utbetalinger av utbytte og bonus. Bufferkravet skal bidra til at bankene i normale tider bygger opp gode støtdempere. Da kan de ta tap når konjunktorene vender, uten at de må skaffe mer egenkapital.

Det kan motvirke at bankene må rasjonere kreditt i dårlige tider. Nivået på bufferen kan avhenge av indikatorer som for eksempel kredittveksten i økonomien. Det ville pålegge banksystemet å bygge opp kapitalreserver når kredittveksten er høy, og dermed virke motsyklisk.

Samlede virkninger av ny regulering

For å sikre at ny regulering virker etter hensikten, er det viktig at de samlede virkningene vurderes nøye. Reguleringene kan øke bankenes kostnader, særlig i oppgangstider, men vil bidra til at bankenes atferd i mindre grad forsterker svingningene i økonomien. Bankene blir også mindre sårbare for markedssvikt dersom de øker sine likvide eiendeler og finansierer seg mer langsiktig. Mer egenkapital i bankene vil isolert sett redusere risikoen for obligasjonseierne, men samtidig svekke egenkapitalavkastningen. Sammen med begrensninger på utbyttebetalingene kan det redusere tilbudet av egenkapital til bankene. Bankene kan imidlertid velte økte kostnader over på sine låntakere, ved å øke utlånsmarginen på lån til husholdninger og foretak.

Virkninger på bankenes utlånsvekst av ny kapitalregulering

Endringer i kapitalreguleringen kan påvirke bankenes utlånsvekst. Høyere risikovekter på boliglån vil kunne dempe bankenes iver etter å yte boliglån. Enkle beregninger viser at bankene må øke boliglånsrenten med om lag én halv prosentenheter for å opprettholde egenkapitalavkastningen dersom kapitalkravet på boliglån dobler seg.¹ Beregninger tyder på at gjelden i husholdningene kunne vært om lag 3 prosent lavere i 2008 dersom boliglånsrenten fra og med 2003 hadde vært en halv prosentenheter høyere. Boligprisene kunne samtidig vært om lag 4 prosent lavere i 2008 med den samme økningen i boliglånsrenten.

Virkingen på utlånsveksten av et bufferkrav (se utdyping C) avhenger av hvor mye kravet øker fra dårlige til gode tider, og i hvilken grad bankene er villige til å la kapitalen komme under bufferkravet. Av hensyn

til renommé og tilgang på finansiering vil trolig bankene betrakte bufferkravet som minstekravet til kapitaldekning i normale tider. En økning i bufferkravet som i praksis dobler det samlede minstekravet til kapitaldekning, vil da ha om lag samme effekt på boligpriser og gjeld som en dobling i kapitalkravet på boliglån. Banker med kapital som nærmer seg minstekravet, har imidlertid sterkere insentiver til å redusere sine utlån med høye kapitalkrav enn til å redusere boliglån som har svært lave kapitalkrav. Det taler for at effekten av en økning i det samlede minstekravet er mindre på boliglån og boligpriser.

Et krav til egenkapitalandel i bankene vil også kunne dempe veksten i boligpriser og gjeld dersom det er bindende for bankene. Hvis det uvektede kravet settes til 3 prosent og samtidig er bindende, vil risiko-

veksten med et minstekrav til kjernekapital på 4 prosent i realiteten være minst 75 prosent på alle nye utlån. For banker som benytter interne modeller, representerer dette om lag en seksdobling i kapitalkravet på boliglån. Kapitalkravet på boliglån til standardmetodebankene, som har strengere kapitalkrav på boliglån, vil samtidig om lag doble seg. Banker som benytter interne modeller, har en markedsandel på om lag 70 prosent i det norske boliglånsmarkedet. Det tilsier at den samlede effekten på boligpriser og gjeld til husholdningene kan være ganske betydelig dersom et krav til egenkapitalandel blir det bindende kapitalkravet.

¹ Vi forutsetter at en bank finansierer halvparten av sine boliglån med innskudd. Resten finansieres med 3-årige OMF. Beregningen er basert på data ved utgangen av 2009. Vi har benyttet boliglånsrenter og innskuddsrenter fra Statistisk sentralbyrå og indikative prispåslag fra DnB NOR Markets. Forutsetninger om forvaltningskostnader er basert på rapporterte tall fra OMF-kredittforetak.

Nye regnskapsregler for verdsettelse av finansielle eiendeler

Lærdommer fra finanskrisen har ført til at regnskapsreglene for verdsettelse av finansielle eiendeler endres. Det internasjonale regnskapsorganet IASB publiserte i november 2009 et forslag til en ny standard for verdivurdering av finansielle eiendeler. Den nye standarden vil trolig tre i kraft 1. januar 2013.

Under dagens regnskapsregler nedskrives en finansiell eiendel bare dersom det foreligger en tapshendelse som har innvirkning på fremtidige kontantstrømmer, og som i tillegg kan måles på en pålitelig måte. Forventede tap på spesifikke lån skal, uansett graden av sannsynlighet, ikke føres i regnskapet før det foreligger en tapshendelse.

Banker som fører sine regnskap etter den internasjonale regnskapsstandard (IFRS), bokfører derfor bare pådratte tap. Endringer i vurderingen av kredittisiko fanges dermed ikke opp i bankenes regnskap.

Bokføring av bare pådratte tap kan forsterke svingningene i økonomien.

Ettersom de fleste tapshendelsene inntreffer i dårlige tider, øker bankenes tapsavsetninger når aktiviteten i økonomien går ned, se figur 1. Det kan føre til at bankene vil stramme inn på sine utlån for å opprettholde kapitaldekningen. Da kan også gode investeringsprosjekter bli utsatt, og nedgangen i økonomien forsterkes. Tilsvarende vil bankenes resultatførte tap ofte være for lave i gode tider, når det er få tapshendelser og det ikke tas hensyn til fremtidige tap. Det kan danne grunnlag for høye utdelinger til selskapets eiere og svekke bankenes evne til å bære fremtidige tap. Evnen til å bære tap kan også bli redusert dersom overvurderte resultater danner grunnlag for økte utlån. Utlånsveksten kan

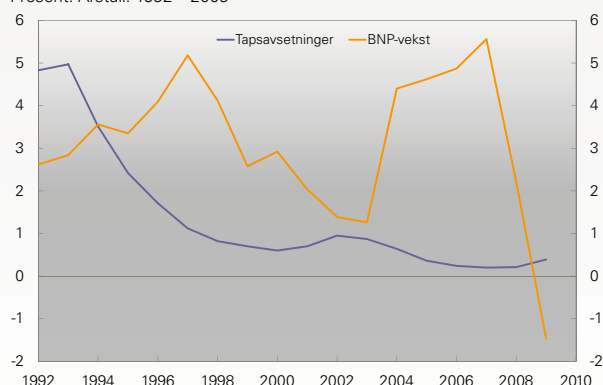
dermed bli for høy i oppgangstider.

Det nye forslaget tar sikte på å erstatte dagens tapsmodell med en modell der finansielle eiendeler som måles til amortisert kost, nedskrives med utgangspunkt i forventede tap. Første gang et utlån bokføres i bankenes regnskaper, vil det forventede utlånstapet fordeles over lånets løpetid. Det vil kunne gi mer stabile nedskrivninger fra år til år og bidra til at bankenes atferd i mindre grad forsterker svingningene i økonomien.

Selv om tapsføringer trolig blir mer stabile under de foreslåtte regnskapsreglene enn under dagens regnskapsregler, vil de bokførte tapene variere over tid dersom for-

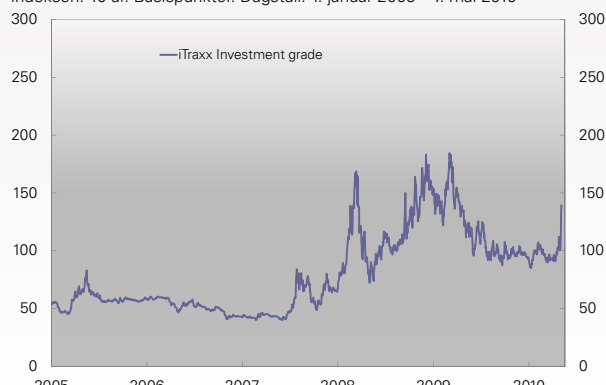
ventninger om fremtidige tap endrer seg over lånets løpetid. Effekten av nye forventninger skal føres i regnskapet umiddelbart. Prisen på forsikring mot kredittrisiko kan gi en indikasjon på hvordan markedets forventninger om fremtidige tap på lån utvikler seg over tid. Denne prisen har svingt mye de siste årene, se figur 2. De bokførte tapene vil imidlertid variere mindre dersom bankene må benytte tapserfaringer over lang tid når de beregner de forventede utlånstapene. I den foreslåtte regnskapsstandard er det uklart hvordan tapserfaringene skal benyttes til å beregne de forventede tapene.

Figur 1 Tapsavsetninger som andel av bankenes totale utlån og BNP-vekst. Prosent. Årstall. 1992 – 2009

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 2 Pris på sikring mot kredittrisiko (CDS) på selskaper som er i iTraxx-indeksen. 10 år. Basispunkter. Dagstall. 1. januar 2005 – 7. mai 2010

Kilde: Bloomberg

D. Litt bedring i utsiktene for norske låntakere

Kredittrisikoen på lån til foretak har avtatt svakt siden forrige rapport. Gjeldsbetjeningsevnen er noe bedret, og faren for mislighold er redusert. Potensielle tap ved mislighold er blitt mindre, ettersom foretakene har redusert gjelden og skaffet mer egenkapital. Situasjonen i nærings-eiendom og skipsfart er fortsatt krevende, men utsiktene er noe bedret siden forrige rapport.

Kredittrisikoen på lån til husholdningene er på kort sikt om lag uendret siden forrige rapport. Husholdningene sparte i 2009 en høy andel av sin disponible inntekt. Økningen i gjeldsbelastningen har bremsset noe opp. Høyere boliglånsrenter kan svekke gjeldsbetjeningsevnen fremover.

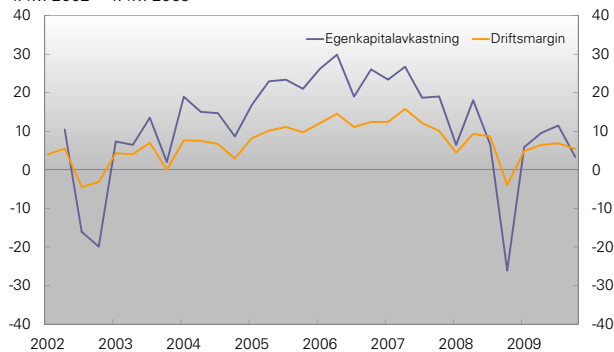
D. 1 Foretakene¹

Moderate resultater

Driftsmarginen (se ordforklaringer) i de børsnoterte foretakene har stabilisert seg på et moderat nivå, se figur D.1. I fjerde kvartal 2009 lå driftsmarginen noe under gjennomsnittet for de siste åtte årene. Ordinært resultat før skatt falt imidlertid betydelig som følge av negativt resultat i finansielle poster. Det ga lav egenkapitalavkastning. Om lag halvparten av de børsnoterte foretakene hadde negative resultater i fjerde kvartal 2009. Konkurransetsatt sektor har hatt den svakeste utviklingen, se figur D.2. Sektoren består av næringer som driver med både eksport og import. Lav etterspørsel ute, høye lønnskostnader sett i forhold til våre handelspartnere og en styrking av kronen har gitt svake resultater i mange eksportnæringer. Oljeleverandør- og verfts-næringer er eksempler på slike næringer. Ved utgangen av 2009 utgjorde bankgjelden i konkurranseutsatt sektor om lag 40 prosent av total bank-

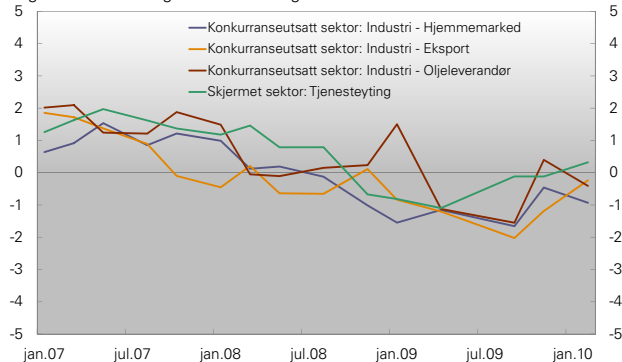
1 Ikke-finansielle foretak

Figur D.1 Nøkkeltall for børsnoterte foretak¹. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 2002 – 4. kv. 2009

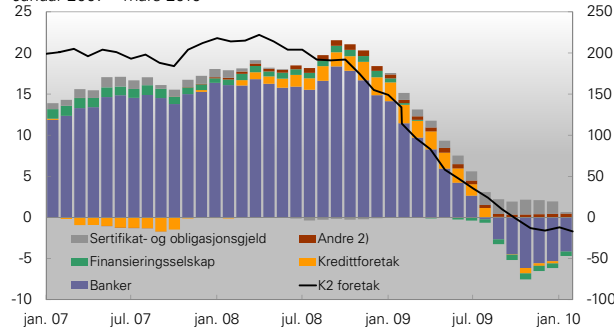
1) Utvalget består av 141 ikke-finansielle børsnoterte foretak per 4. kv. 2009. Statoil inngår ikke i utvalget
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.2 Driftsmargin¹ i ulike næringer. Prosent. Januar 2007 – februar 2010

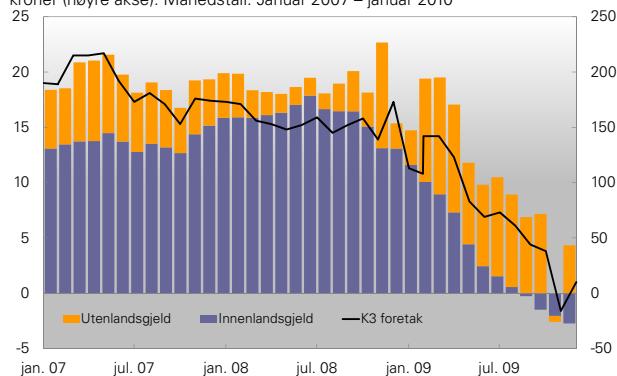
1) Figuren viser vekst i driftsmargin de siste 3 månedene målt mot tilsvarende periode året før. Skalaen går fra -5 til 5, hvor "-1" tilsvarer om lag 5% til 15% fall i driftsmarginen
Kilde: Norges Banks regionale nettverk

Figur D.3 Tolv månedersvekst i kreditt (K2) til foretak i prosent (venstre akse). Vekstbidrag fra ulike kilder i milliarder kroner (høyre akse).¹ Månedstall. Januar 2007 – mars 2010

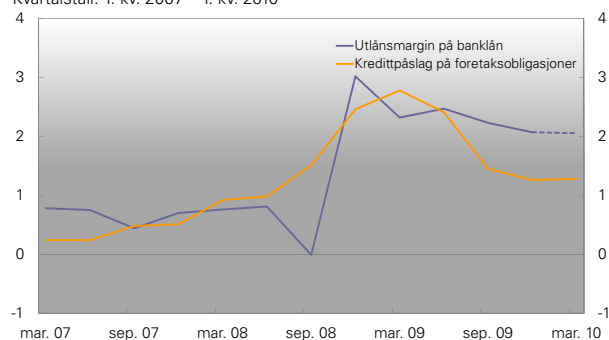
1) Inkluderer ikke tilbakeholdt overskudd og aksjeutstedelser. Det er ikke korrigert for valutakurssvingninger
2) Utlån fra forsikringselskap, statlige låneinstitutter, pensjonskasser og -fond
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur D.4 Tolv månedersvekst i kreditt (K3) til fastlandsforetak i prosent (venstre akse). Vekstbidrag fra innenlandske og utenlandske kilder i milliarder kroner (høyre akse). Månedstill. Januar 2007 – januar 2010

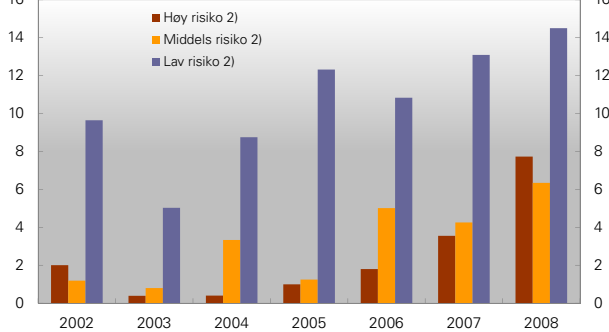
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur D.5 Indikative kredittpåslag for norske foretaksobligasjoner med 5 års løpetid. Differanse mot swaprenter. Bankenes utlånsmargin på lån til foretak. Differanse mot tremåneders pengemarkedsrente. Prosentenheter. Kvartalstill. 1. kv. 2007 – 1. kv. 2010¹⁾

1) Utlånsmargin på banklån er fremskrevet for 1. kv. 2010
Kilder: DnB NOR Markets, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.6 Foretakenes¹⁾ obligasjonsgjeld i prosent av total bank- og obligasjonsgjeld fordelt etter misligholdssannsynlighet. Årstall. 2002 – 2008

1) Offentlig forvaltning og olje- og gassutvinning inngår ikke i utvalget
2) I foretak med lav risiko er sannsynligheten for mislighold lavere eller lik 1 prosent. I foretak med høy risiko er sannsynligheten for mislighold 5 prosent eller høyere
Kilde: Norges Bank

gjeld til foretak. Eksportnæringenes andel av dette var igjen om lag 60 prosent.

Redusert gjeld

Veksten i foretakenes innenlandske gjeld har fortsatt å avta siden forrige rapport. Tolv månedersveksten var ved utgangen av mars negativ for femte måned på rad, se figur D.3. En økning i foretakenes utenlandske gjeld i januar bidro til positiv tolv månedersvekst i samlet gjeld (K3), se figur D.4. Foretakenes utenlandske gjeld varierer en del fra måned til måned, blant annet som følge av svingninger i selskapenes kortsiktige, interne konserngjeld.

Det er særlig banklånene som har trukket ned veksten i innenlandsk gjeld (se figur D.3). Bankene har imidlertid lettet noe på kredittpraksisen overfor foretakene de siste kvartalene, ifølge Norges Banks utlånsundersøkelse. Lettelser ble gjennomført ved å redusere utlånsmarginen. Utlånsmarginen på banklån har likevel falt mindre enn risikopåslaget på foretaksobligasjoner, se figur D.5.

Lån i sertifikat- og obligasjonsmarkedet har redusert fallet i innenlandsk gjeld noe (se figur D.3). Det er de store og mellomstore foretakene som først og fremst benytter det norske verdipapirmarkedet som finansieringskilde. Foretak med lav risiko har høyest andel obligasjonsgjeld, se figur D.6. De siste årene har imidlertid obligasjonsgjelden økt mest i foretak med høyest risiko.

Bankene har i de siste utlånsundersøkelsene rapportert om økende låneetterspørsel fra foretakene. Samtidig er det flere forhold som tilsier fortsatt lav etterspørsel etter lån fra foretak. Investeringene har falt betydelig i flere næringer, og er ventet å falle ytterligere fremover. Ordreinngangen til industrien ble halvert fra 2007 til 2009. Verdifall på foretakenes eiendeler har dessuten ført til at selskaper med mye bankgjeld må omstrukturere balansen før de kan ta opp nye lån.

Evnen til å betjene gjeld har tatt seg opp

Foretakene bedret sin evne til å betjene gjelden i 2009, se figur D.7. Høyere resultater og redusert gjeld i andre halvår 2009 bidro til det. Det er imidlertid store forskjeller mellom foretakene. Om lag 18 prosent av foretakene

hadde negativ gjeldsbetjeningsevne i 2009 (basert på regnskaper for om lag 5 prosent av foretakene). Foretak med negativ gjeldsbetjeningsevne må tære på sin likviditetsbuffer for å betjene gjelden. Likviditetsbufferen til foretakene var ved utgangen av 2008 betydelig lavere enn under bankkrisen 1988 – 1993, se figur D.8. Men samtidig har andelen av bankinnskudd og kontanter, som regnes som de mest likvide eiendelene, vært mer stabil.

Antall foretak som gikk konkurs i første kvartal 2010, var 15 prosent lavere enn i tilsvarende periode året før. Historisk har konkursraten utviklet seg med et tidsetter-slep i forhold til gjeldsbetjeningsevnen (se figur D.7). Bankene har så langt vist en fleksibel holdning til eksisterende kunder som har brutt lånebetingelser under finanskrisen. Det har trolig begrenset antall konkurser og bankenes konstaterte tap noe.

Økt egenkapital

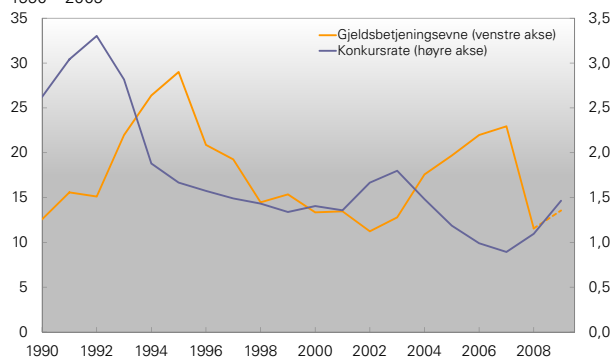
Gjennom 2009 har foretakene utstedt aksjer og redusert gjelden. Det bidro til å øke egenkapitalandelen, se figur D.9. Økt egenkapitalandel reduserer bankenes potensielle tap ved mislighold av lån. Om lag 8 prosent av foretakene hadde negativ egenkapital i 2009 (basert på regnskaper for om lag 5 prosent av foretakene). Ved utgangen av 2009 stod disse foretakene for 11 prosent av foretakenes totale bankgjeld. Denne gjelden er særlig tapsutsatt for bankene.

Det har så langt i 2010 blitt utstedt mindre aksjekapital enn i tilsvarende periode i fjor, se figur D.10. Flere av utstedelsene i 2009 var imidlertid såkalte kriseutstedelser i selskaper med soliditetsproblemer.

Noe bedring i næringsseiendom og skipsfart

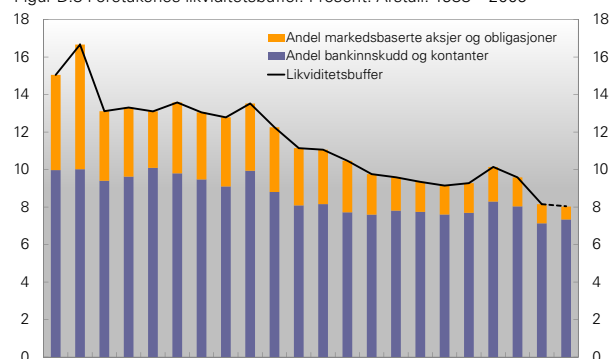
Norske banker har store utlån til næringsseiendom og skipsfart (se figur 16). Lønnsomheten i de børsnoterte næringsseiendomsforetakene har falt siden forrige rapport, se figur D.11. Økte netto finanskostnader og nedskrivninger bidro til fallet. Nedskrivningene skyldes lavere salgspriser på næringsseiendom. Siden toppen i 2007 har salgsprisene falt 23 prosent (se figur 18). Omsetningen var svært lav i 2009 sammenliknet med foregående år, men tok seg betydelig opp i andre halvår 2009. Driftsinntek-

Figur D.7 Foretakenes gjeldsbetjeningsevne og konkursrate. Prosent. Årstall. 1990 – 2009¹⁾

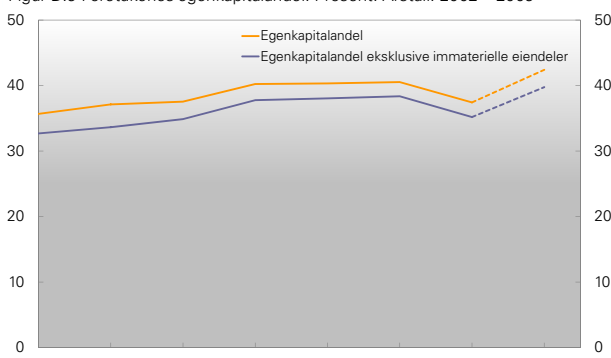
¹⁾ Gjeldsbetjeningsevnen er fremskrevet for 2009 basert på tidligutvalget i SEBRA-databasen. Offentlig forvaltning og olje- og gassutvinning inngår ikke i utvalget. Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.8 Foretakenes likviditetsbuffer. Prosent. Årstall. 1988 – 2009¹⁾

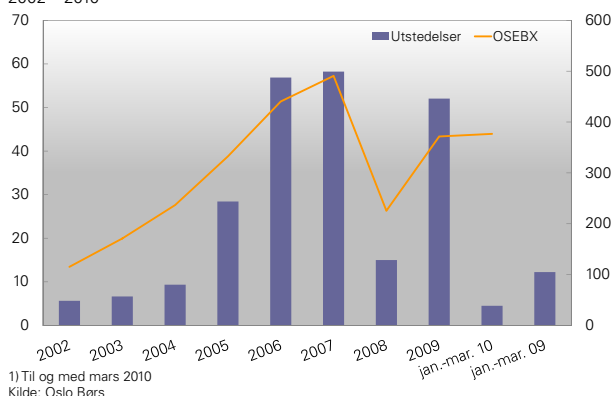
¹⁾ Tall for 2009 er fremskrevet basert på tidligutvalget i SEBRA-databasen. Offentlig forvaltning og olje- og gassutvinning inngår ikke i utvalget. Kilde: Norges Bank

Figur D.9 Foretakenes egenkapitalandel. Prosent. Årstall. 2002 – 2009¹⁾

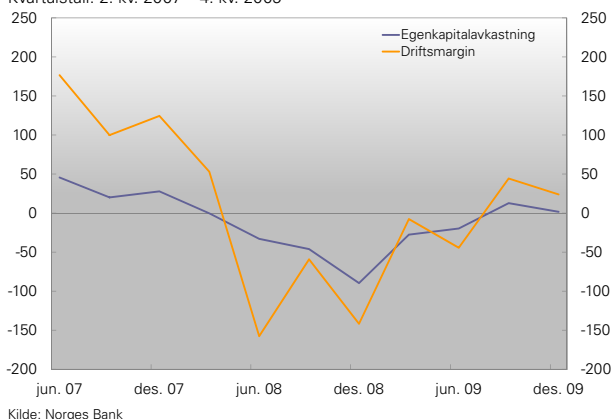

¹⁾ Tall for 2009 er fremskrevet basert på tidligutvalget i SEBRA-databasen. Offentlig forvaltning og olje- og gassutvinning inngår ikke i utvalget. Kilde: Norges Bank

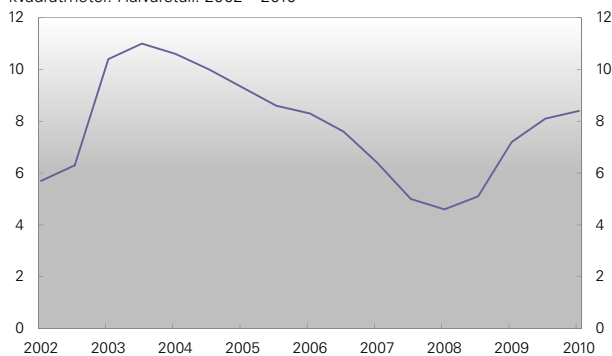
Figur D.10 Foretakenes utstedelser av aksjer (venstre akse) på Oslo Børs og Oslo Axess i milliarder kroner og Oslo Børs hovedindeks (høyre akse). Årstall, 2002 – 2010¹⁾

Figur D.11 Nøkkeltall for børsnoterte næringsseidomsforetak. Prosent. Kvartalstall, 2. kv. 2007 – 4. kv. 2009

Figur D.12 Kontorledighet¹⁾ i Oslo, Asker og Bærum. Prosent av totalt antall kvadratmeter. Halvårstall, 2002 – 2010

1) DnB NORs definisjon av kontorledighet omfatter både direkte utleie og fremleie, samt arealer som vil være klare for nye leietakere i løpet av de neste 12 månedene
Kilde: DnB NOR Næringsmegling

tene økte noe i fjerde kvartal 2009. Det bidro til å redusere fallet i lønnsomheten. Driftsinntektene påvirkes først og fremst av endringer i leieprisene når nye kontrakter tegnes eller gamle kontrakter reforhandles. Leieprisene på kontorlokaler flatet ut på et relativt høyt nivå i 2009 (se figur 18). Kontorledigheten økte gjennom hele 2009 og var ifølge DnB NOR Næringsmegling 8,4 prosent i første kvartal 2010, se figur D.12. Soliditeten i næringsseidoms-selskapene har stabilisert seg siden forrige rapport. Egenkapitalandelen i de børsnoterte næringsseidoms-selskapene var 27 prosent ved utgangen av 2009. Næringsseidomsforetakene reduserte både sine eiendeler og gjeld i fjerde kvartal 2009.

Resultatene i de børsnoterte skipsfartsselskapene var lave i fjerde kvartal 2009, se figur D.13. Både driftsmarginen og egenkapitalavkastningen lå betydelig under gjennomsnittet for de siste åtte årene. Driftsinntektene falt, og nedskrivningene økte som følge av lave frakt- og salgspriser (se figur 17). En stor andel langsiktige fraktkontrakter dempet fallet i lønnsomheten. Mange av disse kontraktene utløper i 2010 og 2011. Det er fremdeles stor overkapasitet i skipsfartsnæringen. Ved utgangen av mars 2010 tilsvarte ordreboken 39 prosent av den totale skipsflåten. Særlig levering av nye fartøyer, men også kansellering av ordre har redusert ordreboken siden forrige rapport, se figur D.14. Etterspørselen etter skipsfart har samtidig tatt seg noe opp, blant annet som følge av økt etterspørsel fra Kina. Etterspørselen etter konteinerfrakt er fortsatt lav. Hele 70 prosent av etterspørselen i dette segmentet kommer fra Europa og USA. Egenkapitalandelen i de børsnoterte skipsfartsselskapene har økt siden forrige rapport og var 36 prosent ved utgangen av 2009. Nedbetaling av gjeld bidro til økningen. Det har så langt vært få tilfeller av tvangs salg i næringen.

Utsikter fremover

Vi venter at lønnsomheten i foretakene vil bli liggende om lag på dagens nivå gjennom 2010. Inntektene til foretakene vil trolig øke noe etter hvert som aktiviteten gradvis tar seg opp, men det er økt usikkerhet om utsiktene i norsk økonomi på grunn av den fornyede uroen i finansmarkedene. Kostnadene er også ventet å øke, hovedsakelig som følge av høyere finansieringskostnader, se figur D.15. Ny

regulering (se side 11) kan redusere etterspørselen etter foretaksobligasjoner fra banker og forsikringselskap fremover. Det kan øke prispåslagene på foretaksobligasjoner og gjøre finansieringen dyrere for foretakene.

Dersom uroen i finansmarkedene vedvarer, kan det bli krevende for foretakene å skaffe egenkapital i markedet. Men foretakene er ventet å nedbetale gjeld i tiden fremover. Det vil styrke foretakenes soliditet og bedre deres evne til å betjene gjelden. Styrket gjeldsbetjeningsevne bidrar til å redusere misligholdssansynligheten i foretakene. Vi venter derfor at kredittrisikoen på bankenes lån til foretak vil avta fremover mot 2013.

Utsiktene i næringseiendom har bedret seg siden forrige rapport. Markedsaktørene venter at leie- og salgprisene vil stabilisere seg om lag på dagens nivå. En stor andel av gjelden i næringsseiendom forfaller i 2012. Lånebetingelsene i bankene er strammere enn før finanskrisen, og belåningsgraden til mange eiendommer har økt. Det kan gjøre refinansiering vanskelig og skape behov for ny egenkapital i selskapene. Også i skipsfart er utsiktene noe bedret siden forrige rapport. Ordreboken på nye fartøyer er ventet å falle ytterligere, og etterspørselen etter skipsfrakt er ventet å ta seg noe opp. Høy og økende statsgjeld vil imidlertid trolig bidra til lav økonomisk vekst i mange av industrilandene fremover. Det har særlig betydning for etterspørselen etter konteinerfrakt. Utsiktene i tørrbulksegmentet er noe bedret siden forrige rapport, men utviklingen er svært avhengig av aktiviteten i Kina.

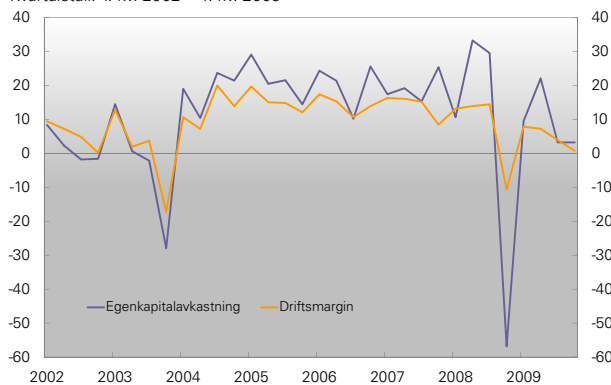
D.2 Husholdningene

Gjeldsbelastningen holder seg høy

Etter en lang periode med kraftig vekst i husholdningenes gjeld, har veksten avtatt det siste året og stabilisert seg på om lag samme nivå som veksten i disponibel inntekt, se figur D.16. Gjeldsbelastningen (gjeld i prosent av disponibel inntekt) har ikke vært så høy siden statistikken startet (se figur 7). Gjeldsbelastningen er også høy sammenliknet med andre land (se figur 19).

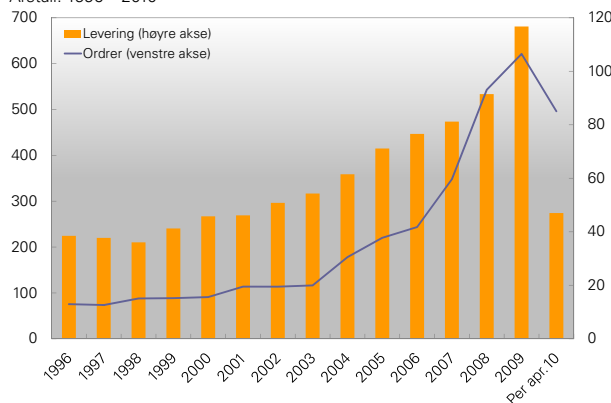
Gjeldsbelastningen er høy også når vi justerer for

Figur D.13 Nøkkeltall for børsnoterte skipsfartsforetak. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 2002 – 4. kv. 2009

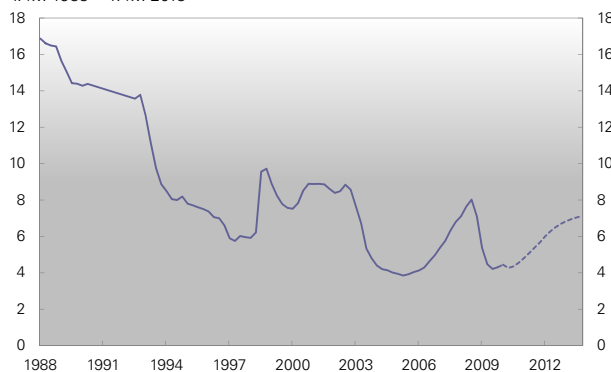
Kilde: Norges Bank

Figur D.14 Ordrer og levering av nye skip på verdensbasis. Millioner Dwt. Årstall. 1996 – 2010

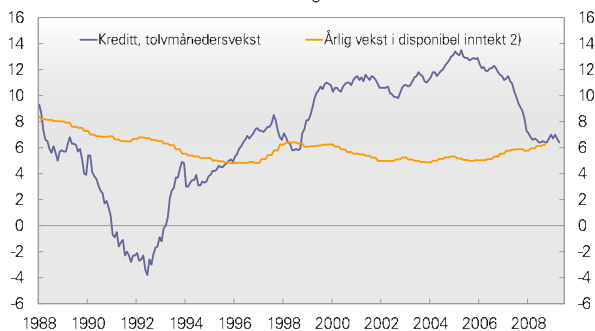
Kilde: Clarkson Research Service Ltd

Figur D.15 Bankenes utlånsrente til foretakene. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 1988 – 4. kv. 2013¹⁾

1) Fremskrivning for 2010 - 2013
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.16 Kreditt til husholdningene og disponibel inntekt. Prosent. Månedstall.¹⁾ Januar 1998 – mars 2010 og 1. kv. 1988 – 4. kv. 2009

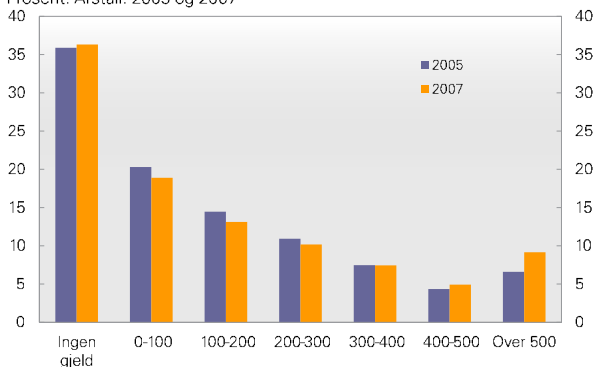

1) Kvarstalstall for vekst i disponibel inntekt. Disponibel inntekt er korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte
2) Veksten i disponibel inntekt er glattet med et fireårig glidende gjennomsnitt
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

husholdningenes finansformue. I 2007 hadde mer enn 20 prosent av husholdningene (om lag 340 000 husholdninger) en netto gjeldsbelastning på over 300 prosent, se figur D.17. Flere av disse husholdningene mottar imidlertid tilskudd og garantier fra foreldre og andre kilder.

Rammelån og lån med delvis avdragsfrihet og lang nedbetalingstid bedrer låntakerens likviditet tidlig i lånets løpetid. Det gjør det mulig for husholdningene å betjene en høyere gjeld med en gitt inntekt og kan ha bidratt til å øke gjeldsbelastningen. Utestående rammelån vokste kraftig i perioden fra 2006 til 2008, i takt med at stadig flere banker tilbød slike lån. Rammelån gis normalt bare innenfor 75 prosent belåningsgrad. Veksten i rammelån vil trolig stabilisere seg etter hvert som markedet for slike lån mettes.

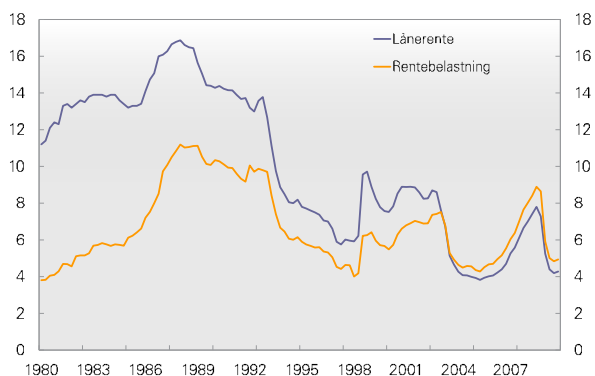
Figur D.17 Privathusholdninger etter netto gjeldsbelastning¹⁾ Prosent. Årstall. 2005 og 2007

1) Netto gjeldsbelastning er gjeld fratrukket brutto finansformue i prosent av disponibel inntekt
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Utviklingen i gjeldsbelastningen vil også påvirkes av bankenes kredittpraksis. Finanstilsynet publiserte i mars 2010 retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for boliglån.² Disse retningslinjene skal begrense omfanget av høye lån, både i forhold til inntekt og boligens verdi. Retningslinjene sier blant annet at dersom banken bruker gjeldsgrad som indikator, bør lånet normalt ikke overstige tre ganger brutto inntekt. I 2008 hadde 273 000 husholdninger gjeld som var mer enn tre ganger større enn brutto inntekt, en økning fra om lag 230 000 husholdninger i 2007. Retningslinjene sier videre at belåningsgraden bør være under 90 prosent. I 2007 hadde anslagsvis 160 000 husholdninger en belåningsgrad på 90 prosent eller mer. Retningslinjene vil trolig bidra til å begrense husholdningenes gjeldsbelastning og belåningsgraden i boligmarkedet, se ramme side 19.

Figur D.18 Husholdningenes lånerente og rentebelastning. Prosent. Kvarstalstall. 1. kv. 1980 – 4. kv. 2009

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Uendret evne til å betjene gjeld

Lånerentene avtok markert gjennom 2009. Det reduserte rentebelastningen kraftig, se figur D.18. Et gitt rentenivå gir en høyere rentebelastning nå enn tidligere fordi gjeldsbelastningen er høyere. Om lag 200 000 husholdninger hadde i 2007 en rentebelastning på mer enn 20 prosent. Gjennomsnittlig lånerente var da i underkant av 6 prosent. Dersom renten hadde vært 9 prosent, ville om lag 680 000

2 Se «Retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål», Rundskriv 11/2010, Finanstilsynet.

husholdninger hatt en så høy rentebelastning. Boliglånsrentene vil øke fremover. Dette vil gi en høyere rentebelastning, som vil svekke husholdningenes evne til å betjene sin gjeld.

Husholdningenes sparerate økte markert i 2009 og var ved utgangen av året på sitt høyeste nivå siden slutten av 1970-tallet, se figur D.19. Den høye sparingen skyldes trolig økt usikkerhet om den økonomiske utviklingen, og er gjennomført ved å øke netto finansinvesteringer, se figur D.20. Realinvesteringene har samtidig falt.

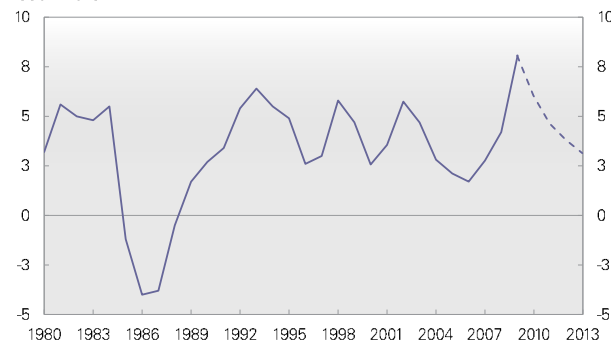
Økningen i netto finansinvesteringer har hovedsakelig skjedd gjennom økte forsikringskrav og til dels lavere vekst i gjelden, se figur D.21. Husholdningene hadde i tillegg relativt store gevinster på sine verdipapirer i 2009, slik at deres samlede finansielle nettoformue økte noe. Dersom inntekten ikke er tilstrekkelig til å betjene gjelden, vil husholdningene over en periode kunne trekke på sin finansielle formue. Økningen i den finansielle formuen skyldes i hovedsak økte forsikringskrav, som husholdningene ikke kan trekke på etter behov. Den økte sparingen har dermed i begrenset grad bedret husholdningenes evne til å betjene gjeld. Dersom vi ser bort fra forsikringstekniske reserver, er husholdningenes netto finansformue negativ, se figur D.22.

Husholdningenes disponible realinntekt (utenom aksjeutbytte) økte med 5½ prosent i 2009. Nesten halvparten av dette skyldes lavere rentenivå. Veksten i disponibel inntekt har gjort det mulig for husholdningene å opprettholde nivået på konsumet av de fleste varer og tjenester selv om spareraten har økt. Den negative effekten av økt sparing på foretakenes omsetning har derfor vært begrenset.

For optimistiske renteforventninger

Om lag 75 prosent av husholdningenes gjeldsoptak skjer i form av lån med pant i bolig. Boligkjøp er en langsiktig investering, og både bankene som yter lån, og den enkelte husholdning må ta høyde for at rentenivået kan øke kraftig. Ifølge Finanstilsynet tar enkelte banker høyde for en rente på bare 2 til 3 prosentenheter over dagens rente

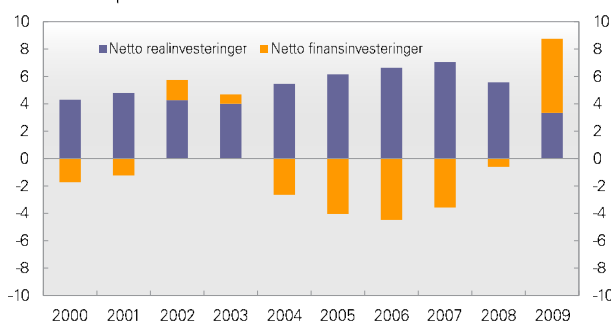
Figur D.19 Husholdningenes sparing¹⁾. Prosent av disponibel inntekt. Årstall. 1980 – 2013²⁾

1) Korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/hedsettelse av egenkapital 2006 – 2013
2) Fremskrivninger for 2010 – 2013

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.20 Netto realinvesteringer og netto finansinvesteringer. Prosent av disponibel inntekt. ¹⁾ Årstall. 2001 – 2009²⁾

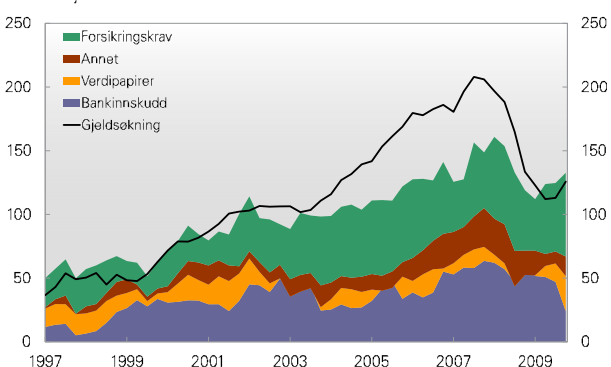

1) Netto realinvesteringer er fratrukket kapitaloverføringer. Disponibel inntekt og netto finansinvesteringer er justert for reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/hedsettelse av egenkapital 2006 – 2008

2) Tall for 2009 og revideringer for 2008 er basert på foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

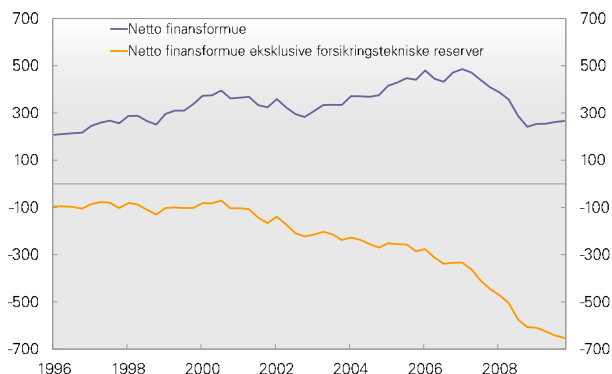
Figur D.21 Husholdningenes gjeldsøkning og finansinvesteringer¹⁾ etter finansobjekt. Milliarder kroner. Sum siste fire kvartaler. 1. kv. 1997 – 4. kv. 2009

1) Anslått reinvestert aksjeutbytte f.o.m. 2001 er trukket fra

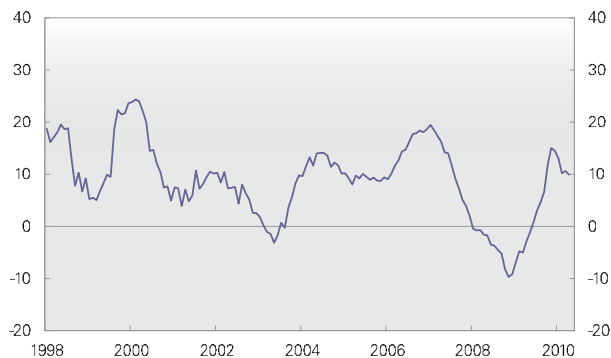
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.22 Husholdningenes netto finansformue med og uten forsikringstekniske reserver. Milliarder kroner. Kvartalstall. 1. kv. 1996 – 4. kv. 2009

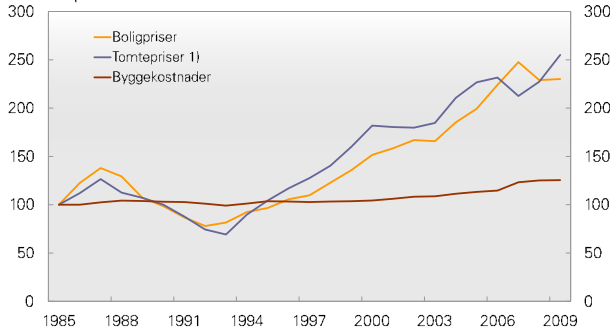
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.23 Boligpriser. Tolvmånedersvekst. Prosent. Månedstall. Januar 1998 – april 2010

Kilder: Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöry, Finn.no og Eiendomsmeglerforetakenes forening

Figur D.24 Boligpriser, tomtepriser og byggekostnader, deflatert med konsumprisindeksen. Indeks. 1985 = 100. Årstall. 1985 – 2009

1) Gjennomsnittspris per kvm boligtomt < 20 dekar. Serien er basert på eiendomsmetningsstatistikk fra SSB og omfatter ubebygd eiendom i fritt salg. Serien er ikke korrigert for beliggenhet eller opparbeidingsgrad på tomtene
Kilder: Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes forening, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

i vurderingen av kundens gjeldsbetjeningsevne.³ Det betyr at enkelte banker i perioder hvor rentenivået er like lavt som i 2009 bare tar høyde for en boliglånsrente på rundt 6 prosent.⁴ Det er om lag 2 prosentenheter lavere enn hva boliglånsrentene var høsten 2008.

Om lag 10 prosent av husholdningenes lån er med fast rente. Under 1 prosent av husholdningenes lån har en rentebinding på over 5 år. Andel lån med rentebinding er svært lav i Norge sammenliknet med andre europeiske land.

Høye boligpriser

Boligprisene steg gjennom hele 2009, og tolv månedersveksten var 9,9 prosent i april 2010, se figur D.23. Ved utgangen av april var boligprisene (sesongjustert) 15½ prosent høyere enn ved bunnen i november 2008. Sammenliknet med andre land har boligprisveksten i Norge vært høy det siste tiåret (se figur 8). Det siste tiåret har inntektsveksten vært høyere enn boliglånsrenten etter skatt (se figur 20). Det har gjort det gunstig å ta opp gjeld og kan ha bidratt til å øke boligprisene.

På lang sikt vil boligprisene bestemmes av kostnadene ved å bygge boliger. De siste 30 årene har de reelle boligprisene økt klart mer enn de reelle byggekostnadene, se figur D.24. Tomtekostnadene er ikke inkludert i de målte byggekostnadene. Reelle tomtekostnader har økt om lag like mye som de reelle boligprisene de siste 25 årene (se figur D.24).

Det kan være flere årsaker til den kraftige økningen i tomteprisene. Forventninger om prisvekst på tomter og boliger kan i seg selv bidra til vekst i tomteprisene. I tillegg vil knapphet på tomter i sentrale strøk kunne øke tomteprisene for landet som helhet dersom husholdningene har preferanser for å bo sentralt. I Norge stiger boligprisenivået med graden av sentralitet. Husholdningenes avveining mellom å bo i en dyrere bolig sentralt eller i en billigere bolig utenfor sentrum vil avhenge av utviklingen i reisekostnadene. Reisekostnadene består både av de direkte transportkostnadene og av tiden som går med

3 Se «Tilstanden i finansmarkedet 2009», Finanstilsynet.

4 Den vektete utlånsrenten på boliglån var på sitt laveste høsten 2009, med 3,2 prosent.

til reisen. Reisetiden vil alternativt kunne brukes til fritid (eller inntektsgivende arbeid). Over tid vil realinntektsvekst bidra til økt verdsetting av fritid og dermed høyere reisekostnader. Husholdningene vil kunne ønske å bruke en del av sin inntektsvekst på å bo mer sentralt. Det vil bidra til at reelle tomtepriser i sentrale områder øker på lang sikt, det vil si at også veksten i boligprisene, og ikke bare nivået, vil være høyere i sentrale strøk. Basert på tall for de siste ti årene, ser det ut til å være en sammenheng mellom graden av sentralitet og boligprisvekst, se figur D.25. Befolkningsvekst i sentrale områder vil også bidra til å presse tomtekostnadene opp.

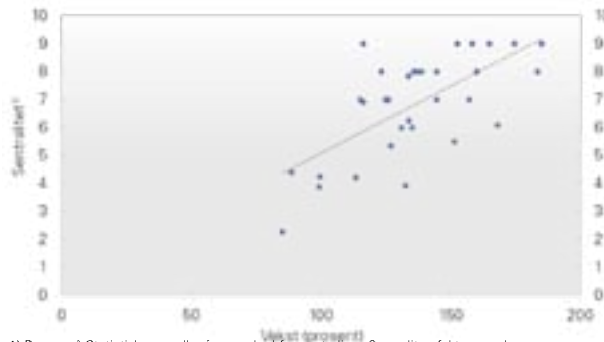
De siste 20 årene har imidlertid boligprisene økt mer enn husholdningenes inntekter, se figur D.26. Også dette kan tilsa at dagens boligpriser er høye i forhold til et langsiktig likevektsnivå. Hvis norske husholdninger har urealistiske forventninger til fremtidig inntektsvekst og rentenivå, vil utviklingen i det norske boligmarkedet være skjør.

Utsiktene fremover

Vi venter at gjeldsbelastningen vil øke noe de kommende årene, selv om Finanstilsynets retningslinjer for utlån til bolig ved en virksom oppfølging trolig vil begrense veksten i gjeldsbelastningen noe. Økte boliglånsrenter vil øke renteutgiftene til husholdningene fremover. Samlet sett vurderes bankenes risiko for tap på kort sikt på lån til husholdningene som om lag uendret siden forrige rapport.

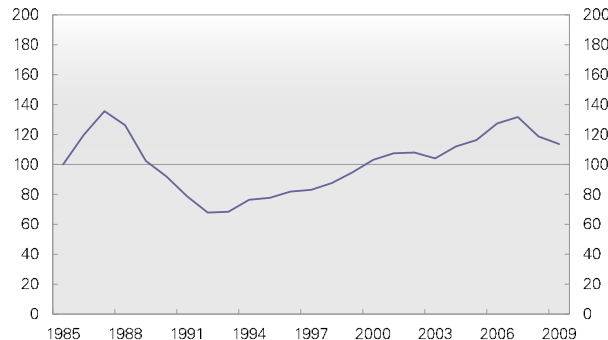
Dagens boligpriser er trolig høye i forhold til et langsiktig likevektsnivå. Med fortsatt lave boliglånsrenter, utsikter til stabil arbeidsledighet og god inntektsvekst fremover venter vi likevel at boligprisene vil fortsette å stige i 2010, men med en lavere veksttakt enn i 2009. Det er svært vanskelig å forutse når og hvordan en eventuell korreksjon i boligprisene vil inntreffe. Det kan skje brått ved for eksempel store endringer i husholdningenes forventninger, slik som i vårt stressalternativ, eller det kan skje mer gradvis ved at boligprisene i en periode vokser saktere enn inntektene, slik vi legger til grunn i referansebanen, se utdyppning E.

Figur D.25 Boligpriser etter sentralitet.¹⁾ Vekst fra 1. kv. 1998 til 4. kv. 2009

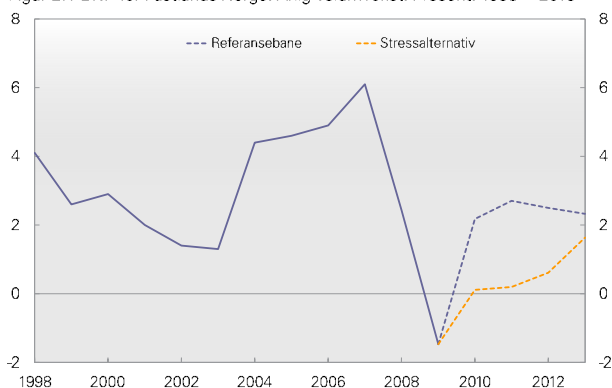
1) Basert på Statistisk sentralbyrås standard for sentralitet. Sentralitetsfaktoren avhenger av reisetid til nærmeste senter (definert som område med sentrale funksjoner av høy orden, som post, bank m.m.), omfanget av tilbud av slike funksjoner og folketall i dette senteret
Kilder: Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöyry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes forening, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur D.26 Boligpriser deflatert med disponibel inntekt¹⁾. Indeksert. 1985 = 100. Årstall. 1985 – 2009

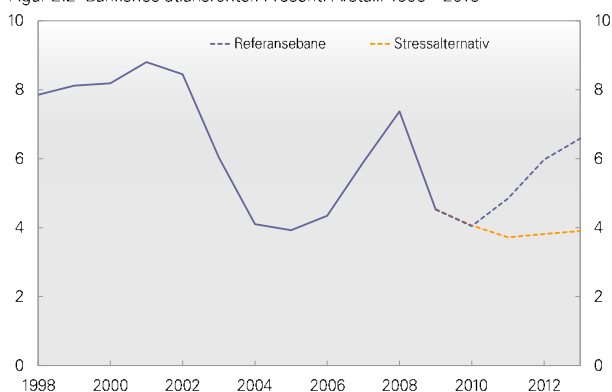
1) Disponibel inntekt er korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte i 2000 – 2005 og innløsning/medsettelse av egenkapital i 2006 – 2012
Kilder: Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöyry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes forening, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur E.1 BNP for Fastlands-Norge. Årlig volumvekst. Prosent. 1998 – 2013¹⁾

1) Fremskrivinger for 2010–2013
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur E.2 Bankenes utlånsrenter. Prosent. Årstall. 1998 – 2013¹⁾

1) Fremskrivinger for 2010–2013
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

E. Stresstesting av bankenes kapitaldekning

I stresstesten av bankenes kapitaldekning har vi fulgt utviklingen for banker i Norge i et stressalternativ hvor veksten ute forblir lav, samtidig som norske husholdningers forventninger svekkes. Bankene klarer seg gjennom stressalternativet uten å bryte kravene til kapital.

Svakere makroøkonomisk utvikling

I stresstesten av bankenes kapitaldekning legger vi til grunn at risikofaktorene (se side 12) inntreffer, slik at flere uventede forstyrrelser rammer økonomien. I stressalternativet er BNP for Fastlands-Norge om lag 7 prosent lavere ved utgangen av 2013 enn i referansebanen.¹ Stressalternativet er om lag like kraftig som i forrige rapport siden det makroøkonomiske bildet ikke er vesentlig forskjellig. Analyseperioden er fra første kvartal 2010 til utgangen av 2013.

I stressalternativet legger vi til grunn:

- En lengre nedgangsperiode med om lag nullvekst hos våre handelspartnere. En slik utvikling er svak sammenliknet med det vi har sett historisk. Den er imidlertid ikke urealistisk, gitt den utviklingen vi har hatt de siste to årene og den store usikkerheten i dagens situasjon.
- Den brede nedgangen i internasjonal økonomi fører til at oljeprisen faller til om lag 40 dollar per fat i 2010 og 2011. Oljeprisen stiger deretter gradvis opp mot 50 dollar i 2013.
- Vi legger videre til grunn at den norske kronen oppfattes som en «trygg havn», slik at realvalutakursen blir liggende på nivåer nær nivåene i referansebanen.
- I tillegg fører uro i finansmarkedene til at påslagene i internasjonale pengemarkeder stiger til i overkant av ½ prosentenheter. Allerede lave styringsrenter både ute

¹ Fremskrivningene i rapporten bygger på anslagene i Pengepolitisk rapport 1/2010. Fremskrivningene i Finansiell stabilitet 2/2009 ble basert på anslagene i Pengepolitisk rapport 3/2009.

og hjemme begrenser handlingsrommet for å motvirke økningen i pengemarkedsrentene.

- Husholdningenes forventninger svekkes som følge av den svake utviklingen.

I stressalternativet fører nedgangen i internasjonal økonomi til redusert eksport og industriproduksjon i Norge. Lavere oljepris vil også redusere investeringene. Samtidig vil høyere arbeidsledighet og lavere inntektsvekst i husholdningene føre til økt sparing og redusert privat konsum. Dette reduserer veksten i norsk økonomi sammenliknet med referansebanen, se figur E.1. I stressalternativet er gjennomsnittlig vekst i BNP for Fastlands-Norge noe sterkere enn den gjennomsnittlige veksten vi så under bankkriseårene 1988 – 1992.

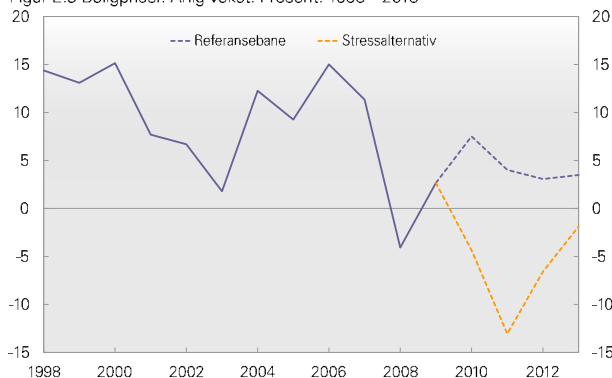
Som en teknisk forutsetning antar vi at renten blir fastsatt ved en enkel regel, der inflasjonen og aktivitetsnivået i økonomien bestemmer renten (se ordforklaring om Taylor-regel). Høyere påslag i pengemarkedsrentene i stressalternativet fører til at utlånsrentene ikke faller mye i forhold til dagens nivå, på tross av en svakere økonomisk utvikling, se figur E.2.

Langvarig nedgang i den økonomiske aktiviteten ute, som gir lavere inntektsvekst og høyere arbeidsledighet i Norge, svekker norske husholdningers forventninger til fremtiden. Boligprisene og veksten i husholdningenes kreditt avtar, se figur E.3 og E.4. Nominelt er boligprisene i underkant av 30 prosent lavere enn dagens nivå i 2013. Fallende boligpriser får virkninger tilbake på norsk økonomi gjennom lavere konsum og lavere aktivitet i foretakene, blant annet innen boligbygging. Foretakene reduserer sine investeringer, og gjeldsveksten deres er negativ i 2010 og 2011 i stressalternativet.

Bankenes låntakere svekkes

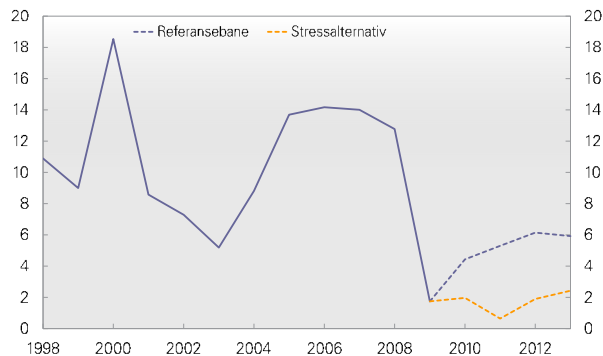
Gjeldsbetjeningsevnen til bankenes låntakere svekkes i stressalternativet. Særlig ser vi en økning i foretakenes problemlån, som stiger til i overkant av 9 prosent av brutto utlån i 2012. Bankenes potensielle utlånstap er størst innenfor næringsseiendom, skipsfart og industri. Lån til disse næringene utgjorde godt over halvparten av bankenes totale utlån til foretak ved utgangen av 2009. Nærings-

Figur E.3 Boligpriser. Årlig vekst. Prosent. 1998 – 2013¹⁾

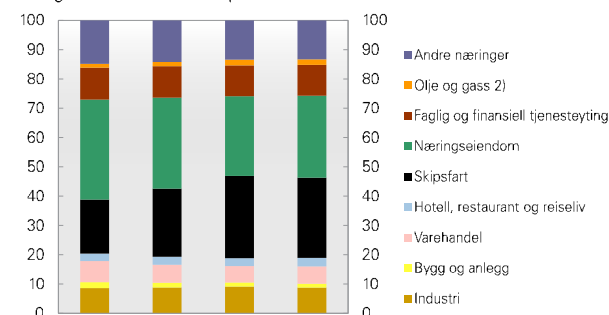
1) Fremskrivninger for 2010 – 2013
Kilder: Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöyry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes Forening og Norges Bank

Figur E.4 Kreditt til husholdninger og foretak. Årlig vekst¹⁾. Prosent. Vektet etter utlån til sektoren. 1998 – 2013²⁾

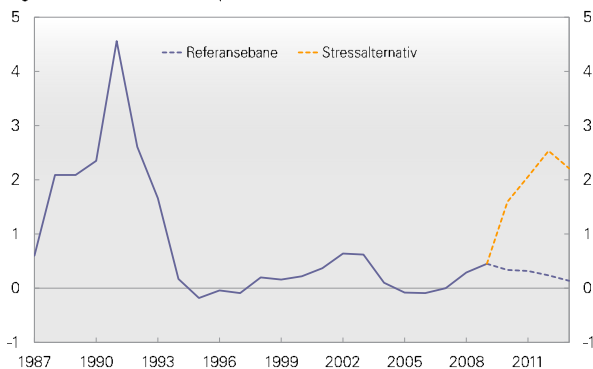
1) Endring i beholdning målt ved utgangen av året
2) Fremskrivninger for 2010 – 2013
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur E.5 Forventet tap¹⁾ på lån til foretak i stressalternativet. Fordelt på næring. Prosent av samlet tap. Årstall. 2010 – 2013

1) Beregnet ved risikovektet gjeld, som er sannsynlighet for mislighold multiplisert med bankgjeld
2) Inkludert oljeservice
Kilde: Norges Bank

Figur E.6 Bankenes utlånstap. Prosent av brutto utlån. Årstall. 1987 – 2013¹⁾

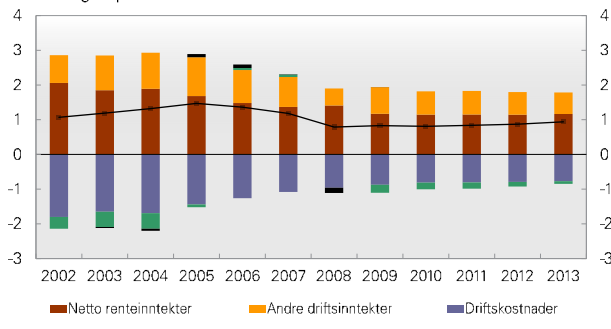

1) Fremskrivninger for 2010 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
Kilde: Norges Bank

eiendom står for den største andelen av samlede forventede utlånstap i stressalternativet, se figur E.5. Skipsfartsnæringens andel av samlede forventede tap vil øke mest i forhold til dagens nivå.

I stressalternativet synker eiendomsprisene. Vi antar at tapsgraden, tap som andel av problemlån, blir 40 prosent gjennom hele perioden. Det er noe lavere enn de høyeste nivåene under bankkrisen 1988 – 1993. Tapene vil da utgjøre 2½ prosent av brutto utlån i 2012, se figur E.6. I et strengere stressalternativ med ekstra høye tap på utlån til skipsfart og utlån i de baltiske landene, vil tapene stige ytterligere, til nærmere 3 prosent av brutto utlån. Tap på utlån til husholdninger er lave, med en topp på ½ prosent, mens tap på utlån til foretak blir om lag 3 – 4 prosent.

Figur E.7 Bankenes¹⁾ resultater før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Referansebane. Årstall. 2002 – 2013²⁾

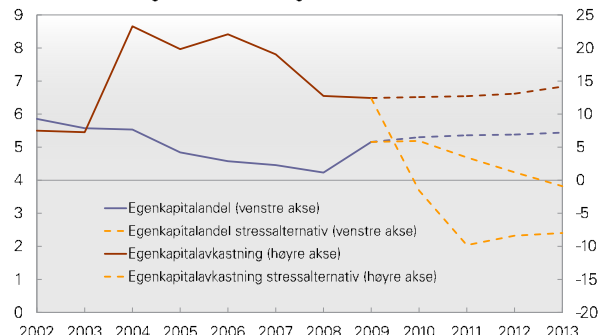

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
2) Fremskrivninger for 2010 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
Kilde: Norges Bank

Bankenes kapitaldekning holder seg over minstekravet

I referansebanen gir lavere tap og noe høyere netto renteinntekter enn i 2009 en bedring i bankenes resultater, se figur E.7. Vi venter at egenkapitalavkastningen blir lavere fremover enn i perioden før 2008, da bankene hadde tilgang på billig finansiering og oppnådde god inntjening på grunn av høy økonomisk vekst, se figur E.8. Usikkerheten om utsiktene har imidlertid økt som følge av ny uro i finansmarkedene på grunn av høy statsgjeld i mange land.

Figur E.8 Egenkapitalandel og egenkapitalavkastning for de fem største norske bankene¹⁾ og Nordea Bank Norge. Prosent. Årstall. 2002 – 2013²⁾

1) DnB NOR Bank, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
2) Fremskrivninger for 2010 – 2013
Kilde: Norges Bank

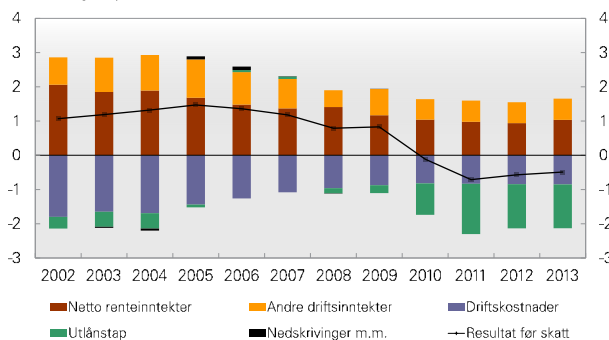
I referansebanen legger vi til grunn at påslaget på bankenes markedsfinansiering ligger flatt gjennom 2010 og 2011 og at bankene holder samlet rentemargin konstant i denne perioden. Fornyet uro i finansmarkedene har gjort at usikkerheten om disse anslagene har økt. Innføring av nye kapital- og likviditetskrav i 2012 gjør at bankene må øke sin langsiktige finansiering og holde større likviditetsbuffer, se utdyping C. Det kan legge press på netto renteinntekter når bankene tilpasser seg de nye kravene. Vi forutsetter at økningen i langsiktig finansiering, som normalt er dyrere enn kortsiktig finansiering, skjer gradvis gjennom perioden. Økningen i langsiktig finansiering øker gradvis påslaget på bankenes markedsfinansiering fram til 2013. Men risikoen i bankene vil være lavere når bankene har tilpasset seg de nye kravene. Det kan redusere prispåslagene som bankene betaler for sin finansi-

ering på noe lengre sikt. Vi antar at bankene fører halvparten av de økte finansieringskostnadene over på lånekundene ved at bankene øker sine utlånsmarginer. Nye retningslinjer for lån til boligformål vil også begrense bankenes utlånsvekst og inntjening fremover. De nye reguleringene vil med våre forutsetninger svekke bankenes egenkapitalavkastning med over 1 prosentenheter i 2013.

I stressalternativet er resultatene negative fra 2010. Dette skyldes hovedsakelig økte utlånstap, se figur E.9. Tapene til de seks bankene vi ser på i stresstesten, er høyere enn for banker og kredittforetak samlet sett, siden de har en større andel utlån til utsatte næringer. Risiko blant låntakerne fører til en nedgradering av bankene. Risikopåslagene på bankenes markedsfinansiering øker, og er i 2011 0,4 prosentenheter høyere enn dagens nivå. Effektene av ny regulering er lik i stressalternativet og referansebanen. Det legges til grunn at bankenes markedsinntekter tilsvarer gjennomsnittet av de fire dårligste årene siden 2004.

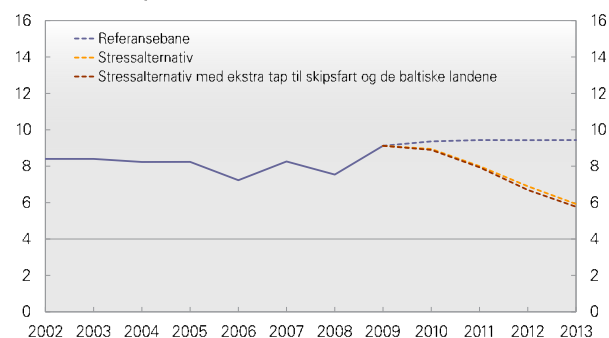
Den gjennomsnittlige kjernekapitaldekningen ligger mellom 9 og 10 prosent i referansebanen, se figur E.10. I stressalternativet vil negative resultater gi betydelig lavere kapitaldekning, og kjernekapitalen vil utgjøre i underkant av 6 prosent av beregningsgrunnlaget i 2013. Det er godt over myndighetenes krav på 4 prosent. Kravet på 4 prosent kan imidlertid øke innen utgangen av 2012, se utdyping C. I det strengere stressalternativet, med ekstra høye tap på utlån til skipsfart og utlån i de baltiske landene, vil kjernekapitaldekningen ligge noe under dette.

Figur E.9 Bankenes¹⁾ resultater før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Stressalternativ. Årstall. 2002 – 2013²⁾

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge
 2) Fremskrivninger for 2010 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
 Kilde: Norges Bank

Figur E.10 Kjernekapitaldekning for de fem største norske bankene¹⁾ og Nordea Bank Norge. Prosent. Årstall. 2002 – 2013²⁾

1) DnB NOR Bank, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
 2) Fremskrivninger for 2010 – 2013
 Kilde: Norges Bank

Fremskrivninger av bankenes kapitaldekning – endringer siden Finansiell stabilitet 1/ 2009

Kapitaldekningen i de største norske bankene har utviklet seg betydelig bedre enn vi så for oss i FS 1/09, se figur 1. Det skyldes både at bankenes resultater har vært høyere enn lagt til grunn, og at bankene har utstedt ny kjernekapital. Bedre resultater enn anslått skyldes hovedsakelig at tapene ble lavere enn ventet, se figur 2. Høye inntekter fra aksjeutbytte og handel med verdipapirer og valuta bidro også mer positivt enn vi hadde lagt til grunn.

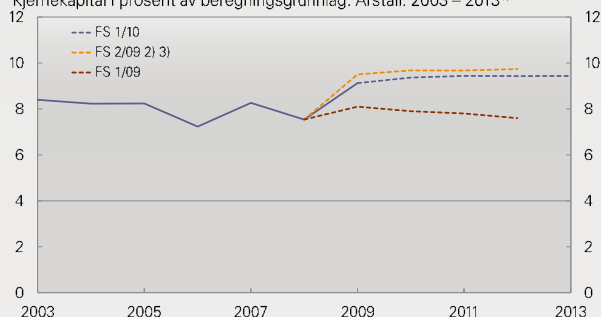
Våren 2009 var det stor usikkerhet om den økonomiske situasjonen. I etterkant ser vi at vendepunktet i norsk økonomi kom i andre kvartal, men dette ble ikke klart før utover høsten. Vi la til grunn at konkursratene ville fortsette å stige, og at panteverdiene ville fortsette å svekke seg. Etter hvert som aktiviteten har tatt seg opp og usikkerheten har dempet seg, har vi nedjustert tapsanslagene fremover.

Så langt har bankens tap i denne nedgangskonjunktoren vært lavere enn i de to foregående nedgangskonjunktorene. Dette kan blant annet skyldes at egenkapitalandelen i foretakene var høy i 2007. Høye oljepriser og lavere ledighet enn i forrige nedgangskonjunktur kan også ha bidratt til at betalingsevnen i husholdninger og foretak har holdt seg bedre oppe.

Fremskrivingene vi gjorde i forrige rapport (FS 2/09), traff nokså godt for siste kvartal av 2009. Forskjellen skyldes i hovedsak høyere skatt enn ventet.

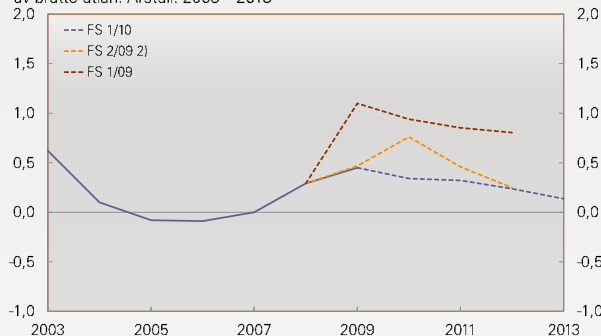
Fremover venter vi noe lavere resultater i bankene, målt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital, enn i forrige rapport (se figur 3), hovedsakelig som følge av lavere vekst i netto renteinntekter. I forrige rapport la vi til grunn at høyere kredittrisiko ville føre til økte utlånsmarginer. Siden forrige rapport har konkurransen om lånekundene økt noe. Kredittrisikoen på bankenes utlån fremstår som noe lavere. Det vil trolig holde rentemarginen nede fremover. Siden forrige rapport har også EU-kommisjonen fremmet forslag om strammere regulering av bankenes kapital og likviditetsstyring. Mer langsiktig finansiering, som normalt er dyrere enn kort-siktig finansiering, og lav avkastning på likvide eidelere, kan legge press på netto renteinntektene når bankene tilpasser seg de nye kravene. Men risikoen i bankene vil være lavere når bankene har tilpasset seg de nye kravene. Det kan redusere prispåslagene som bankene betaler for sin finansiering på noe lengre sikt.

Figur 1 Bankenes kapitaldekning i referansebanene i FS 1/09, 2/09 og 1/10. Kjernekapital i prosent av beregningsgrunnlag. Årstall. 2003 – 2013¹⁾

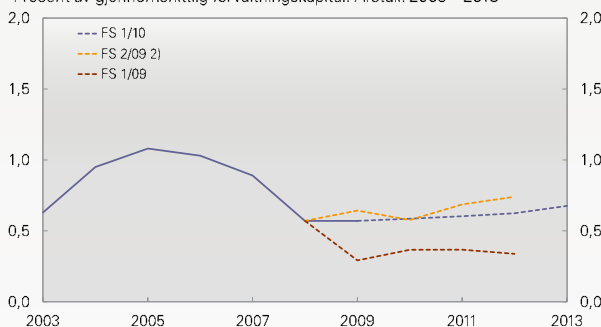
1) Fremskrivninger for 2009 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
2) Inkluderer planlagt kapitaltilførsel i 4. kv. 2009
3) Fremskrivninger inkluderer ikke tap til de baltiske landene
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 2 Bankenes utlånstap i referansebanene i FS 1/09, 2/09 og 1/10. Prosent av brutto utlån. Årstall. 2003 – 2013¹⁾

1) Alle banker. Fremskrivninger for 2009 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
2) Fremskrivingene inkluderer ikke tap til de baltiske landene
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 3 Bankenes resultater etter skatt i referansebanene FS 1/09, 2/09 og 1/10. Prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Årstall. 2003 – 2013¹⁾

1) Fremskrivninger for 2009 – 2013 for DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge
2) Fremskrivingene inkluderer ikke tap til de baltiske landene
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Vedlegg 1

Ordforklaringer

Amortisert kost: Regnskapsbegrep for at en finansiell eiendel måles til nåverdien av forventede kontantstrømmer over dens gjenværende levetid, diskontert med eiendelens effektive rente. Den bokførte verdien justeres dersom foretaket endrer sine anslag for fremtidige kontantstrømmer.

Basel II: Kapitaldekningsregler som ble gjort gjeldende i EØS-området fra 2007 gjennom Kapitalkravsdirektivet. Basel II er en global standard som tar hensyn til ulike former for risiko, som kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Basel II har tre pilarer: pilar I er beregning av minstekrav til ansvarlig kapital, pilar II gjelder bankenes vurdering av kapitalbehov - ICAAP, mens pilar III omfatter offentliggjøring av finansiell informasjon.

Belåningsgrad: Gjeld med pant i en eiendel i prosent av eiendelens virkelige verdi.

Beregningsgrunnlag (sum risikovektede eiendeler): Beregningsgrunnlaget utgjør nevneren i uttrykkene for beregning av finansinstitusjoners kjernekapital- og kapitaldekning. Hvilke risikovekter som kan benyttes ved beregningen fremgår av kapitaldekningsregelverket (Basel II).

Bytteordningen: Ordning der staten og bankene bytter statspapirer mot OMF for en avtalt periode. Norges Bank administrerer ordningen på oppdrag fra Finansdepartementet.

Credit Default Swap (CDS): En CDS er en kontrakt mellom to parter der kjøper av kontrakten foretar periodiske innbetalinger (premie) til selger mot en betinget utbetaling ved en forhåndsdefinert kreditthendelse. Kreditthendelsene kan være mislighold, konkurs eller restrukturering.

Derivat: Avtale om en fremtidig finansiell transaksjon til en pris som er avtalt ved kontraktsinngåelse. Verdien av derivatet avhenger av verdien til en underliggende variabel på et fremtidig tidspunkt. Opsjoner, bytteavtaler

(swap) og terminkontrakter er eksempler på derivater.

Disponibel inntekt: Husholdningenes disponible inntekt er definert som: Alle inntekter fratrukket skatter, renteutgifter og andre utgifter. (Andre utgifter består av en rekke komponenter, som overføringer til utlandet, utgifter til kollektive pensjonsordninger m.m.)

Driftsmargin: Driftsresultat i prosent av driftsinntekter.

Dwt (Deadweight tonnage): «Dødvekt last» er et mål på hvor mye vekt et skip kan frakte. Vekten inkluderer last, drivstoff, ferskvann, ballastvann, passasjerer og mannskap.

Effektiv rente: Avkastningen (gjort om til årlig etter-skuddsvis rente) en vil oppnå ved å investere i et rentepapir til dagens kurs og sitte på det til forfall. Kalles også «yield».

Egenkapitalandel: Egenkapital i prosent av total kapital.

Egenkapitalavkastning: Ordinært resultat i prosent av gjennomsnittlig egenkapital i perioden.

Egenkapitalbevis: Eierandel til eierandelskapitalen i en sparebank. Egenkapitalbevis er det nye navnet på det som tidligere ble kalt grunnfondsbevis.

Finansielle instrumenter: Verdipapirhandelloven definerer finansielle instrumenter som: Omsettelige verdipapirer (herunder aksjer og obligasjoner), verdipapirfondsandeler, pengemarkedsinstrumenter og derivater.

Finansinntekter og finanskostnader: Regnskapsbetegnelser som benyttes om ordinære inntekter og kostnader knyttet til pengeplasseringer, verdipapirer, fordringer og gjeld.

Finansinstitusjon: Finansinstitusjon brukes som samlebetegnelse for banker, finansieringsforetak og forsikrings-selskaper.

Fondsobligasjon: Et rentebærende finansielt instrument

som dekker tap etter egenkapital, men før all annen gjeld. Fondsobligasjoner opptil myndighetsfastsatte grenser teller med i bankenes kjernekapital.

Forsikringsreserver: Oppsparte midler i kollektive og individuelle pensjonsordninger og forskuddsbetalte skadeforsikringspremier.

Forvaltningskapital: Bokført verdi av alle bankens eiendeler.

Fraktrate: Pris for frakt av varer. Prisen avhenger av typen frakt, vekt og avstand til destinasjonen. I skipsfart benyttes ofte Dwt som måleenhet for fraktrater.

Fripolise: En fripolise er en pensjonsforsikring en mottar dersom en slutter hos en arbeidsgiver som hadde en privat tjenestepensjonsordning for sine ansatte.

Gjeldsbelastning (husholdninger): Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte.

Gjeldsbetjeningsevne (foretak): Resultat før skatt og av- og nedskrivninger i prosent av rentebærende gjeld. Eksempel: En gjeldsbetjeningsevne på 20 prosent vil si at foretaket er i stand til å betale 20 prosent av den rentebærende gjelden med årets resultat.

Gruppevise nedskrivninger: Nedskrivninger for utlånstap hvor tapskostnaden ikke er spesifisert på enkeltkunder, men er knyttet til en gruppe låntagere. For eksempel kan dette være låntagere innen en næring med svake fremtidsutsikter.

IASB: Internasjonalt regnskapsorgan som fastsetter internasjonale regnskapsstandarder. IASB er en forkortelse for «International Accounting Standards Board».

IFRS: Internasjonale regnskapsstandarder (International Financial Reporting Standards). Alle norske børsnoterte foretak er pålagt å rapportere etter IFRS i sine konsernregnskaper.

Immaterielle eiendeler: Ikke-fysiske eiendeler, det vil si eiendeler som en ikke kan ta og føle på. Eiendelene må være identifiserbare og representere fremtidige økonomiske fordeler som forventes å tilflyte foretaket.

Implisitt volatilitet: Prosentvis størrelse for markedesaktørens forventninger til fremtidige svingninger i aksjekursene målt på årlig basis. Implisitt volatilitet beregnes fra prisingen av aksjeopsjoner.

Individuelle nedskrivninger: Nedskrivning for utlånstap hvor tapskostnaden er spesifisert på enkeltkunder.

Innskuddsdekning: Innskudd fra publikum i prosent av utlån til publikum.

Innskuddsmargin: Differansen mellom 3-måneders effektiv NIBOR-rente og gjennomsnittlig rentenivå på innskudd.

Innskutt kapital: Den delen av et selskaps egenkapital som eierne har skutt inn i selskapet.

Interbanksystem: Et system basert på felles regler for avregning, oppgjør og overføring av betalinger mellom banker.

iTraxx: Markit iTraxx Europe er en CDS-indeks bestående av 125 europeiske selskaper med god kredittvurdering (BBB- eller høyere).

Kapitaldekning: Beregnes som netto ansvarlig kapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Kjernekapital: En finansinstitusjons kjernekapital (Tier 1) består av egenkapital og hybridkapital.

Kjernekapitaldekning: Beregnes som kjernekapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Konkurransesatt sektor: Selskaper i konkurranseutsatt sektor kjennetegnes av at de produserer varer som kan eksporteres og/eller importeres.

Konkursrate: Antall konkurser i løpet av ett år i prosent av antall foretak.

Kredittpraksis: Bankenes kriterier for å yte lån til foretak og husholdninger.

Kredittrisiko: Risiko for tap ved at en motpart ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til avtale.

Likviditetsbuffer (banker): Bankenes likviditetsbuffer av svært likvide eiendeler er definert som: Innskudd i sentralbanker + beholdning av stats- og statsgaranterte obligasjoner og sertifikater.

Likviditetsbuffer (foretak): Et foretaks likviditetsbuffer er definert som foretakets balanseførte verdi av markedsbaserte aksjer, obligasjoner, bankinnskudd og kontanter i prosent av totalkapitalen.

Likviditetsrisiko (for finansinstitusjoner): Risikoen for at en finansinstitusjon ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser når de forfaller, uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger.

Likviditetsrisiko (i finansielle markeder): Risikoen for at det blir vanskelig og/eller dyrt å omsette et verdipapir i markedet.

Markedsfinansiering: En finansinstitusjons markedsfinansiering er definert som: Lån i og innskudd fra kredittinstitusjoner (herunder Norges Bank) + sertifikatgjeld + obligasjonsgjeld + ansvarlig lånekapital (inkludert fondsobligasjoner).

Markedsfordringer: En finansinstitusjons markedsfordringer er definert som: Lån til og innskudd i kredittinstitusjoner + sertifikater og statskasseveksler + obligasjoner.

Markedsrisiko: Risikoen for tap knyttet til poster på og utenfor balansen som følge av endringer i markedspriser som renter, valutakurser, aksjekurser eller varepriser. De enkelte risikotypene benevnes ofte renterisiko, valutarisiko og prisrisiko.

Mislighold: Et utlån skal anses misligholdt når kunden ikke har betalt avdrag og renter på lånet innen forfall.

Nedskrivning: Regnskapsbetegnelse for en ikke planmessig reduksjon av balanseverdien av en eiendel.

Netto ansvarlig kapital: En finansinstitusjons kjernekapital (Tier 1) pluss tilleggskapital (Tier 2) minus fradragposter. I tilleggskapitalen inngår blant annet ansvarlige lån, mens immaterielle eiendeler som goodwill og utsatt skattefordel inngår i fradragpostene.

Netto finansinvesteringer (husholdninger): Transaksjoner av fordringer, i form av verdipapirer, bankinnskudd, forsikringsreserver og andre fordringer, minus transaksjoner av gjeldsopptak.

Netto markedsfinansiering: Markedsfinansiering minus markedsfordringer med samme løpetid.

Netto realinvesteringer (husholdninger): Anskaffelse av realkapital fratrukket kapitalslitasje.

NIBOR (Norwegian Inter Bank Offered Rate): NIBOR, eller pengemarkedsrenten, er renten på lån bankene imellom. Tilbud og etterspørsel i pengemarkedet bestemmer pengemarkedsrentene. NIBOR er en valuta-swaprente.

Næringsmarkedet: Ikke-finansielle private foretak og personlige næringsdrivende. (Sektorene 710 – 790.)

Obligasjon: Et rentebærende papir med opprinnelig løpetid over ett år. Betingelsene ved et obligasjonslån, slik som løpetid, rente, renteutbetalingsdatoer og eventuelle rentereguleringsbestemmelser, avtales ved utstedelsen av lånet.

Obligasjoner med fortrinnsrett (OMF): En obligasjon med fortrinnsrett til dekning av fordringer. Sikkerhetsmassen kan blant annet bestå av boliglån, næringseidomslån eller offentlige lån.

OBX-indeksen: Aksjeindeks for de 25 mest omsatte

aksjene på Oslo Børs. Utvalget revideres hver sjette måned.

OMF-kredittforetak: Kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF).

Operasjonell risiko: Risiko knyttet til utilstrekkelige kontrollsystemer og menneskelig svikt. Det kan gjelde mangelfulle prosedyrer, feil i IT-systemer, regelbrudd, bedrageri, brann, terrorangrep o.l.

Opsjoner: En kjøpsopsjon (salgsopsjon) er en rett, men ikke plikt, til å kjøpe (selge) et underliggende aktivum til en på forhånd avtalt pris.

OSEBX: Oslo Børs Hovedindeks, som er en investerbar aksjeindeks som inneholder et representativt utvalg av alle noterte aksjer på Oslo Børs.

Personmarkedet: Lønnstakere, pensjonister, trygdede, studenter o.a. (Sektor 810.)

Problemlån: Misligholdte lån og andre lån som bankene regnskapsfører som særlig tapsutsatte.

Publikum: Begrepet publikum omfatter de institusjonelle sektorene kommuneforvaltningen, offentlige ikke-finansielle foretak, private ikke-finansielle foretak og husholdninger. (Sektorene 510 – 890.)

Rammelån: Lån med pant i bolig hvor det er bevilget en låneramme. Lånerammen er vanligvis innenfor 60 – 75 prosent av boligens verdi.

Realboligpris: Boligpris justert for inflasjon.

Referansebane: Referansebanen representerer den utviklingen Norges Bank vurderer å være den mest sannsynlige, gitt en rekke forutsetninger. Referansebanen blir utarbeidet med utgangspunkt i en makroøkonomisk modell, supplert med skjønnsmessige vurderinger.

Regionalt nettverk: Norges Bank etablerte høsten 2002 et regionalt nettverk bestående av bedrifter, organisasjo-

ner og kommuner i hele landet. Utvalget av kontakter gjenspeiler produksjonssiden i økonomien både næringsmessig og geografisk. Totalt antall kontakter tilknyttet nettverket er rundt 1 500 personer, som blir kontaktet om lag én gang per år.

Rentebelastning (husholdninger): Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte pluss renteutgifter.

Rentemargin: Rentemarginen i bankene beregnes som differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån til og innskudd fra publikum. Rentemarginen kan splittes opp i innskudds- og utlånsmargin.

Risikopremie: Den ekstra avkastningen en investor forventes å oppnå ved en risikabel investering i forhold til en risikofri investering. Investeringer i statlige rentepapirer benyttes vanligvis som det risikofrie sammenlikningsgrunnlaget.

Risikovektet gjeld: Misligholdssannsynligheten til et foretak multiplisert med foretakets bankgjeld.

SEBRA-databasen: En database bestående av alle årsresultater til norske aksjeselskaper tilbake til 1988. For regnskapsåret 2009 inneholder basen bare et tidligutvalg, som består av om lag 5 prosent av totalt antall selskaper.

SEBRA-modellen: SEBRA står for System for Edb-Basert Regnskapsanalyse. Norges Bank bruker SEBRA-modellen til å beregne historiske og fremtidige misligholdssannsynligheter i foretakssektoren.

Sektor: Statistisk standard for inndeling av økonomien, se forklaring på Statistisk sentralbyrås nettsider: <http://www.ssb.no/emner/10/13/isgrp/>

Sertifikat: Kortsiktig rentebærende papir med løpetid inntil 12 måneder.

Skipsfart: Skipsfart omfatter all frakt med skip. Skipsfart kalles også for «shipping».

Skjermet sektor: Selskaper i skjermet sektor kjenne-

tegnes av at de produserer varer som ikke kan eksporteres eller importeres.

Soliditet (bank): En banks evne til å tåle utlånstap og samtidig overholde krav til kapitaldekning.

Sparerate (husholdninger): Sparing i prosent av disponibel inntekt. Sparing er definert som disponibel inntekt fratrukket konsum og korrigert for sparing i kollektive pensjonsordninger.

Statskasseveksel: Et statspapir med opprinnelig løpetid under ett år, som det ikke utbetales noen fast eller flytende rente på i løpetiden. En statskasseveksel er derfor et null-kupongpapir som utstedes med et avslag i forhold til pari verdi.

Stressalternativ: Alternativt scenario for norsk økonomi, der vi antar at det inntreffer en rekke uventede forstyrrelser til økonomien. Stressalternativet er ikke det mest sannsynlige alternativet til referansebanen, men utgjør en analyse av relevante risikofaktorer som kan medføre problemer for bankene.

Stresstest: Analyse av hvor motstandsdyktige bankene er mot negative forstyrrelser til økonomien.

Systemrisiko: Risiko for at problemer i en finansinstitusjon smitter over til det finansielle systemet og svekker tilgangen på kreditt og kapital i økonomien. Systemrisiko bygges typisk opp over lang tid, ved at det skapes avhengighet mellom finansinstitusjoner, og ved at det bygges opp risikoeksponeringer på systemnivå.

Tapsgrad: Andel av problemlånene som bankene må tapsføre.

Taylor-regel: Taylor-regelen er en enkel pengepolitisk handlingsregel. Den uttrykker hvordan renten bør endres i tråd med avviket mellom faktisk inflasjon og inflasjonsmålet, og avviket mellom faktisk produksjon og potensiell produksjon. Den kan også utvides til å ta hensyn til utenlandske renter.

Tier 1 og Tier 2: Se forklaring under Netto ansvarlig kapital.

Tilbakeholdt overskudd: Et foretaks overskudd etter skatt minus avsatt utbytte. Tilbakeholdt overskudd blir tillagt opptjent egenkapital.

Utlånsmargin: Differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån og 3-måneders effektiv NIBOR-rente.

Utlånsundersøkelsen: Norges Banks kvartalsvise utlånsundersøkelse sendes til de ansvarlige for kredittpolitikken i et utvalg av banker. Undersøkelsen bidrar til å belyse endringer i etterspørselen etter og tilbudet av kreditt samt endringer i bankenes lånebetingelser.

Utstedelse (emisjon): Innhenting av kapital ved utstedelse av verdipapirer. Ved en aksjeemisjon blir utsteder tilført ny egenkapital, mens ved utstedelse av obligasjons- og sertifikatlån blir utsteder tilført fremmedkapital.

Virkelig verdi: Internasjonale regnskapsregler krever at institusjoners omløpsmidler verdsettes til såkalt virkelig verdi («fair value»). I hovedsak vil det si at omløpsmidlene skal regnskapsføres til den verdi de kan selges til under normale markedsforhold.

Ytelsesbasert pensjonsordning: En ytelsesbasert pensjonsordning gir en pensjon som utgjør en forutbestemt (garantert) andel av arbeidstakers lønn ved avgang fra arbeidslivet eller gjennom et visst antall år i yrkesaktivitet.

Vedlegg 2

Oversikt over rammer 2005 – 2010

1/2010

Makrotilsyn og systemrisiko
Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis – virkninger på husholdningenes gjeld
Konsekvenser for bankene av Solvens II
Nye regnskapsregler for verdsettelse av finansielle eiendeler

2/2009

Andre tiltak som drøftes for å bedre reguleringen av finansnæringen
Kapitalbehov under den norske bankkrisen tidlig på 1990-tallet
Vanskelig å sammenlikne bankers kapitaldekning
Ønske om økt bruk av sentrale motparter
Betalingsystemene har fungert godt
Skipsfart – en utsatt næring

1/2009

Bakgrunn for finanskrisen
Før og nå – en sammenlikning med bankkrisen 1988 – 1993

2/2008

Kapitalkrav til bankene
Hvor utsatt er det finansielle systemet? En analyse med gapindikatorer
Stresstesting av bankenes tap og resultater

1/2008

Stresstesting av bankenes tap og resultater
Norges Banks utlånsundersøkelse
Sentralbankers tiltak mot likviditetsproblemer i banker

2/2007

Problemer i markedet for boliglån i USA
Problemer i interbankmarkedene – sentralbankenes tiltak
Obligasjoner med fortrinnsrett
Stresstesting av bankenes tap og resultater

1/2007

Internasjonale erfaringer med omslag i boligmarkedet
Lav andel lån med fast rente
Lav sparing i husholdningene
Faktorer bak bankenes problemlån

2/2006

Store tap i hedgefondet Amaranth
Boliginvesteringer og boligpriser
Økt gjeld i husholdningene i mange land
Hva betyr et fall i husholdningenes konsum for risikoen på utlån til foretak?
Foretakenes likviditet
Hva betyr Basel II for bankenes kapitaldekning?

1/2006

Betydningen for obligasjonsmarkedet av endringer i regelverket for pensjonsfond
Langsiktige realrenter og boligpriser
Husholdningenes bolig- og finansformue
Husholdningenes finansielle marginer
Bankenes prising av utlån til foretak
Betydningen av Norges Banks styringsrente og konkurranseforhold for bankenes renter
Verdsettingsindikatorer for aksjemarkedene

2/2005

Svinger aksjekursene mer i Norge enn i andre land?
Utviklingen i boligprisene
Fordeling av gjeld, inntekt og finansformue i husholdningene
Makroøkonomiske gapindikatorer
Omfanget av utenlandske banker i Norge
Sikkerhet for lån i Norges Bank: Nytt regelverk

1/2005

Risikopremier i aksjemarkedet
Hva påvirker konkursutviklingen?
Små foretak er mer risikoutsatte enn store
Andre lån til husholdningene enn boliglån
Risikoen ved bankers utlån til ulike næringer
Bankenes økonomi er mer robust i dag enn før bankkrisen

Vedlegg 3

Tabell 1 Strukturen i finansnæringen i Norge per 31. desember 2009. Prosent

	Antall	Utlån (mrd. kr.)	Forvaltnings- kapital (mrd. kr.)	Kjerne- kapital- dekning (%)	Kapital- dekning (%)
Banker (ekskl. filialer av utenlandske banker)	137	1 681	3 132	10,5	13,0
Filialer av utenlandske banker	11	322	566		
Kredittforetak (inkl. filialer av utenlandske foretak)	30	796	1 124	11,8	13,6
Finansieringsselskaper (inkl. filialer av utenlandske selskaper)	51	125	145	12,6	13,9
Statlige låneinstitutter	3	221	235		
Livsforsikringsselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	12	41	791	12,5	15,4
Skadeforsikringsselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	46	1	122	43,3	43,8
Memo:			(mrd. kr.)		
Markedsverdi av aksjer og egenkapitalbevis, Oslo Børs			1 514		
Utestående innenlandsk obligasjons- og sertifikatgjeld			1 568		
Utstedt av offentlig sektor og statlig eide selskaper			632		
Utstedt av banker			353		
Utstedt av andre finansinstitusjoner			322		
Utstedt av andre private foretak			106		
Utstedt av utlendinger			156		
BNP Norge, 2009			2 408		
BNP Fastlands-Norge, 2009			1 854		

Kilder: Finanstilsynet, Oslo Børs, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Tabell 2 Banker og OMF-foretaks markedsandeler¹⁾ i Norge per 31. desember 2009. Prosent

	Brutto utlån til		Innskudd fra	
	Person-markedet	Nærings-markedet	Person-markedet	Nærings-markedet
DnB NOR Bank ²⁾	31,5	31,3	32,4	36,5
Datterbanker av utenlandske banker i Norge ³⁾	12,7	18,9	9,1	19,2
Filialer av utenlandske banker i Norge ⁴⁾	11,1	19,0	7,8	13,3
SpareBank 1-alliansen ⁵⁾	19,0	15,1	19,2	13,8
Terra-Gruppen ⁶⁾	8,9	4,0	11,2	5,4
Øvrige sparebanker ⁷⁾	13,5	9,7	15,6	9,9
Øvrige forretningsbanker ⁸⁾	3,2	2,0	4,8	1,9
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalmarked (i milliarder kroner)	1 513	1 011	674	569

1) Markedsandelene er beregnet ved å summere balansetallene til institusjonene som inngår i de ulike gruppene

2) DnB NOR Bank, Nordlandsbanken, DnB NOR Boligkreditt og DnB NOR Næringskreditt

3) Nordea Bank Norge, Santander Consumer Bank, SEB Privatbanken og Nordea Eiendoms-kreditt

4) Fokus Bank filial av Danske Bank, Handelsbanken, SEB, Swedbank, Handelsbanken Eiendoms-kreditt, BNP Paribas, Skandiabanken + 5 andre filialer

5) SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 SMN, SpareBank 1 Nord-Norge, Sparebanken Hedmark + de 16 andre sparebankene i SpareBank 1-alliansen, SpareBank 1 Boligkreditt, BN Bank, Bank 1 Oslo, SpareBank 1 Næringskreditt og BN Boligkreditt

6) Terra BoligKreditt, Terra Kortbank og de 78 sparebankene som er eiere i Terra-Gruppen AS

7) Sparebanken Vest, Sparebanken Møre, Sparebanken Sør, Sparebanken Pluss, Sandnes Sparebank, Sparebanken Sogn og Fjordane + 14 andre sparebanker og 10 boligkredittforetak

8) Storebrand Bank, Landkreditt Bank, Storebrand Kredittforetak, Gjensidige Bank + 8 andre forretningsbanker, 1 annet boligkredittforetak og 1 næringskredittforetak

Kilde: Norges Bank

Tabell 3 Resultat for 1. kvartal 2010 for noen større enkeltbanker¹⁾

	DnB NOR Bank	Nordea Bank Norge	SpareBank 1 SR-Bank	Sparebanken Vest	SpareBank 1 Nord-Norge
	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.
Netto renteinntekter	5 561	2 027	437	372	272
Netto provisjonsinntekter	980	458	187	73	120
Netto gevinster på finansielle instrumenter	1 298	121	30	14	26
Øvrige andre driftsinntekter	583	4	122	13	51
Sum inntekter	8 422	2 610	776	472	469
Driftskostnader	3 740	1 262	312	250	188
Driftsresultat før tap	4 682	1 348	464	222	281
Netto gevinster på varige og immaterielle eiendeler	11	0	0	0	0
Tap på utlån og garantier	947	323	69	16	21
Resultat før skatt	3 746	1 025	395	206	260

1) Konserntall for banker som hadde publisert innen 5. mai

Kilde: Bankenes publiserte kvartalsrapporter

Tabell 4 Resultatutviklingen og kapitaldekningen i bankene i enkeltkvartaler¹⁾

	4. kvartal 2008		1. kvartal 2009		2. kvartal 2008		3. kvartal 2009		4. kvartal 2009	
	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK
Netto renteinntekter	11,91	1,60	10,11	1,32	10,27	1,33	10,47	1,34	10,17	1,30
Andre driftsinntekter	1,55	0,21	5,59	0,73	6,79	0,88	5,62	0,72	5,40	0,69
Provisjonsinntekter	2,24	0,30	2,13	0,28	2,27	0,29	2,55	0,33	2,52	0,32
Verdipapirer, valuta og derivater	-0,97	-0,13	3,90	0,51	4,12	0,53	2,21	0,28	2,47	0,32
Andre driftskostnader	7,78	1,05	7,76	1,02	7,51	0,97	7,47	0,96	7,95	1,02
Personalkostnader	4,35	0,59	4,52	0,59	4,27	0,55	4,38	0,56	4,54	0,58
Driftsresultat før tap	5,68	0,77	7,93	1,04	9,55	1,24	8,61	1,10	7,62	0,98
Tap på utlån og garantier	3,83	0,52	2,15	0,28	1,69	0,22	2,31	0,30	1,14	0,15
Resultat før skatt	1,36	0,18	5,78	0,76	7,53	0,98	6,71	0,86	4,79	0,61
Resultat etter skatt	0,59	0,08	3,95	0,52	5,47	0,71	4,79	0,61	3,40	0,44
Kapitaldekning (%)	11,2		11,6		11,9		12,1		13,0	
Kjernekapitaldekning (%)	8,6		9,0		9,2		9,5		10,5	

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge. Resultatstørrelsene i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) er annualiserte

Kilde: Norges Bank

Tabell 5 Resultatutviklingen og kapitaldekningen i bankene¹⁾

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK	Mrd. kr.	% GFK
Rentenetto	31,75	1,78	34,51	1,62	36,72	1,50	43,16	1,55	41,01	1,32
Andre driftsinntekter	17,64	0,99	18,11	0,85	18,47	0,75	10,69	0,38	23,39	0,76
Provisjonsinntekter	9,74	0,55	10,39	0,49	10,24	0,42	9,34	0,34	9,46	0,31
Verdipapirer, valuta og derivater	6,66	0,37	6,44	0,30	3,58	0,14	-1,42	-0,05	12,70	0,40
Andre driftskostnader	26,49	1,49	28,21	1,32	28,17	1,15	29,57	1,06	30,70	0,99
Personalkostnader	14,24	0,80	15,52	0,73	15,61	0,64	16,72	0,60	17,71	0,57
Driftsresultat før tap	22,90	1,29	24,40	1,14	27,02	1,10	24,28	0,87	33,72	1,09
Tap på utlån og garantier	-1,08	-0,06	-1,45	-0,07	-0,01	0,00	5,41	0,19	7,29	0,24
Resultat før skatt	24,62	1,38	27,14	1,27	27,42	1,12	18,28	0,66	24,81	0,80
Resultat etter skatt	18,54	1,04	20,64	0,97	20,78	0,85	13,02	0,47	17,61	0,57
Kapitaldekning (%)	11,9		11,2		11,7		11,2		13,0	
Kjernekapitaldekning (%)	9,6		8,7		9,3		8,6		10,5	

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

Kilde: Norges Bank

Tabell 6 Bankenes tap på utlån til ulike næringer og sektorer i prosent av utlån til de respektive næringene og sektorene¹⁾

Næring ^{2)/} sektor	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Utlån i mrd kr 2009
Jordbruk, skogbruk og fiske	0,26	0,21	2,73	6,06	1,46	-2,07	-0,52	-0,06	0,19	0,22	69,5
herav: Fiskeoppdrett, klekkerier	0,12	0,16	8,05	22,37	3,90	-11,40	-0,15	-0,10	0,56	0,79	11,4
Utvinning av råolje og naturgass	0,40	0,08	1,84	1,83	-1,12	-0,03	-0,04	0,00	0,00	0,13	10,0
Industri og bergverksdrift	0,60	0,97	1,65	1,68	0,53	0,78	-0,25	0,09	0,45	0,84	59,1
herav: Industri										0,87	45,2
herav: Bygging av skip og båter										0,84	12,1
Kraft- og vannforsyning, bygge- og anleggsvirksomhet	0,69	0,21	0,46	1,66	0,50	0,29	-0,16	0,11	0,42	0,62	81,6
herav: Bygge- og anleggsvirksomhet	1,13	0,42	0,50	2,33	0,56	0,26	-0,13	0,18	0,66	1,23	22,8
Varehandel mv. overnattings og serveringsvirksomhet.	0,61	0,80	0,90	0,95	0,43	0,19	0,09	0,19	0,52	1,41	59,4
herav: Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,60	1,05	0,64	0,76	0,27	0,14	0,08	-0,02	1,49	1,62	48,8
herav: Overnattings og serveringsvirksomhet	0,50	0,74	0,55	1,06	0,85	0,22	0,03	0,32	0,42	0,41	10,6
Utenriks sjøfart og rørtransport	0,76	1,43	0,76	0,64	-0,04	0,06	0,06	-0,05	0,09	1,47	59,1
Transport ellers og kommunikasjon	0,37	1,13	1,23	0,71	0,52	0,05	0,05	0,06	0,06	1,47	32,1
Forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift	0,08	0,37	1,51	0,56	0,04	-0,12	-0,04	0,02	0,34	0,34	405,0
herav: Eiendomsdrift	0,02	0,12	0,68	0,22	0,08	0,02	-0,12	0,02	0,28	0,31	321,9
herav: Faglig, finansiell og forretningsmessig tjenesteyting										0,45	83,1
Tjenesteytende næringer ellers	0,81	0,54	1,22	1,57	0,34	0,28	0,15	0,09	0,22	0,40	22,6
Sum næringsmarkedet	0,41	0,61	1,44	1,50	0,34	-0,12	-0,07	0,03	0,28	0,60	798,4
Personmarkedet	0,00	0,06	0,12	0,06	0,05	0,03	0,00	0,04	0,07	0,12	852,4
Andre ³⁾	0,21	0,30	0,26	0,16	0,25	-0,14	0,03	0,01	0,09	0,08	463,6
Totalt	0,19	0,31	0,63	0,57	0,16	-0,04	-0,03	0,03	0,17	0,29	2 114,4

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

2) Ny næringsinndeling fra mai 2009 medfører at noen av næringene delvis har endret innhold.

3) Finansinstitusjoner, stat og trygdeforvaltning, kommunesektoren og utlandet

Kilde: Norges Bank

Tabell 7 Rating fra Moody's,¹⁾ forvaltningskapital, kapitaldekning²⁾ og egenkapitalavkastning for nordiske finanskonserner, datterbanker i Norge og norske banker per fjerde kvartal 2009. Konserntall

	Finansiell styrke	Kortsiktig	Langsiktig	Forvaltningskapital (mrd. kr.)	Kjernekapitaldekning (%)	Kapitaldekning (%)	Egenkapitalavkastning		
							2007	2008	2009
Nordea Bank	C+	P-1	Aa2	4 220	10,2	11,9	19,7	15,3	11,3
Danske Bank	C	P-1	Aa3	3 462	11,2	14,1	15,1	1,0	1,7
SEB	C-	P-1	A1	1 869	12,8	13,5	19,3	13,1	1,2
DnB NOR	C	P-1	Aa3	1 823	9,3	12,1	22,0	12,4	10,6
Handelsbanken	C+	P-1	Aa2	1 719	9,1	12,9	23,3	16,2	12,6
Swedbank	D+	P-1	A2	1 454	10,4	13,5	18,9	15,2	-12,5
Nordea Bank Norge	C	P-1	Aa2	534	8,1	10,5	13,2	17,6	10,1
SpareBank 1 SR-Bank	C-	P-1	A1	125	9,6	11,9	19,4	8,0	17,5
Sparebanken Vest	C-	P-1	A2	98	10,5	11,8	16,2	4,9	8,0
SpareBank 1 SMN	C-	P-1	A1	85	10,5	13,6	18,9	11,9	16,2
SpareBank 1 Nord-Norge	C	P-1	A1	64	11,9	14,3	18,1	8,1	18,2

1) Rating per 19. april 2010. Moody's ratingskalaer: Finansiell styrke: A+, A, A-, B+, B, B-, C+, C, C-,...

Kortsiktig: P-1, P-2,... Langsiktig: Aaa, Aa1, Aa2, Aa3, A1, A2,...

2) Ulike nasjonale regler, blant annet for innkonsolidering av livsforsikringsselskaper, medfører at norske finanskonserners kapitaldekningstall ikke er direkte sammenlignbare med kapitaldekningstall for andre nordiske finanskonserner.

Kilder: Bankenes nettsider og Moody's

Tabell 8 Balansestruktur i norske banker.¹⁾ Prosentvis fordeling

	2008	2009	3. kvartal 2009
Kontanter og innskudd	11,6	9,9	9,2
Verdipapirer (omløpsmidler)	11,6	19,3	19,1
Brutto utlån til publikum	59,4	53,7	54,4
Andre utlån	11,3	10,0	9,8
Nedskrivninger på utlån	-0,3	-0,4	-0,4
Anleggsmidler og øvrige fordringer	6,4	7,5	8,0
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Kundeinnskudd	43,4	43,1	42,3
Innskudd/lån fra innenlandsk kredittinstitusjon	2,9	3,1	3,3
Innskudd/lån fra utenlandsk kredittinstitusjon	12,9	15,2	14,3
Innskudd/lån fra Norges Bank	1,8	1,6	1,4
Andre innskudd/lån	1,2	6,3	6,2
Sertifikatgjeld	5,4	3,1	3,2
Obligasjonsgjeld	19,0	15,5	16,4
Annen gjeld	5,5	3,9	4,9
Ansvarlig lånekapital	2,5	2,3	2,2
Egenkapital	5,4	5,9	5,7
Sum gjeld og egenkapital	100,0	100,0	100,0
Memo:			
Forvaltningskapital (milliarder kroner)	3 088	3 132	3 120

1) Alle banker med unntak av utenlandske filialer i Norge

Kilde: Norges Bank

Tabell 9 Balansestruktur og resultat i kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett¹⁾

	2008	2009	3. kvartal 2009
Balanse. Prosentvis fordeling			
Kontanter og innskudd	3,6	3,2	4,2
Verdipapirer (omløpsmidler)	8,4	2,4	3,7
Brutto utlån	87,5	93,6	91,6
Nedskrivninger på utlån	0,0	0,0	0,0
Anleggsmidler og øvrige fordringer	0,5	0,7	0,5
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Sertifikatgjeld	0,2	0,1	0,1
Obligasjongjeld	59,0	63,0	65,2
Lån	37,0	30,7	28,9
Annen gjeld	0,1	1,1	0,7
Ansvarlig lånekapital	0,7	0,6	0,6
Egenkapital	2,9	4,5	4,5
Samlet gjeld og egenkapital	100,0	100,0	100,0
Resultat. Prosent av GFK (hittil i året annualisert)			
Netto renteinntekter	0,77	0,98	1,04
Driftskostnader	0,22	0,21	0,22
Tap på utlån og garantier	0,04	0,01	0,01
Resultat før skatt	0,77	0,45	0,40
Memo:			
Nedbetalingslån (milliarder kroner)	220	396	357
Forvaltningskapital (milliarder kroner)	359	594	550
herav boligkredittforetak	359	560	530
herav øvrige	0	34	20

1) Kredittforetak med rett til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i henhold til regelverk som trådte i kraft 1. juni 2007. I desember 2008 er utvalget 8 selskaper, i desember 2009 er utvalget 22 selskaper, herav 17 boligkredittforetak, og i september 2009 er utvalget 18 selskaper, herav 16 boligkredittforetak.

Kilde: Norges Bank

Tabell 10 Stresstest av bankenes tap og resultater. Fremskrivninger stressalternativ¹⁾ (Referansebane²⁾ i parentes)

	2010	2011	2012	2013
Makroøkonomisk scenario. Prosentvis endring fra foregående år dersom ikke annet fremgår				
BNP for Fastlands- Norge ³⁾	0 (2¼)	¼ (2¾)	½ (2½)	1¾ (2¼)
KPI	2½ (2½)	1¼ (1¾)	1½ (2½)	1½ (2½)
Årslønn	3¾ (3¾)	3½ (4¼)	2¾ (4¾)	2¾ (4¾)
Registrerte arbeidsledige (prosent av arbeidsstyrken)	3 (3)	3¾ (3)	4 (2¾)	4¼ (2¾)
Realvalutakurs (importveid kursindeks, 44 handelspartnere)	91 (91)	92 (92)	93 (92)	93 (93)
Oljepris, USD per fat (nivå)	40 (80)	41 (84)	45 (86)	52 (86)
Bankenes gjennomsnittlige utlånsrenter (nivå)	4 (4)	3¾ (4¾)	3¾ (6)	4 (6½)
Boligpriser	-4¼ (7½)	-13 (4)	-6½ (3)	-2 (3½)
Kreditt til husholdninger ⁴⁾	4½ (7¾)	1½ (6¼)	3 (6¾)	2¾ (5¾)
Kreditt til ikke-finansielle foretak ⁴⁾	-1¼ (0)	-¾ (3¾)	¼ (5½)	1¾ (6)
Bankenes²⁾ tap og resultater				
Problemlån husholdninger ⁵⁾ (prosent av utlån til sektoren)	0,7 (0,6)	0,8 (0,5)	1,0 (0,5)	1,0 (0,5)
Problemlån ikke-finansielle foretak ⁵⁾ (prosent av utlån til sektoren)	6,0 (4,0)	7,9 (4,0)	9,5 (4,0)	7,7 (3,2)
Problemlån totalt ⁵⁾ (prosent av samlede utlån)	2,4 (1,7)	2,9 (1,6)	3,5 (1,6)	3,0 (1,4)
Utlånstap (prosent av samlede utlån)	1,6 (0,3)	2,1 (0,3)	2,5 (0,2)	2,2 (0,1)
Utlånstap, inkl. ekstra tap skipsfart og de baltiske landene (i prosent av samlede utlån)	2,0	2,4	2,9	2,5
Resultat etter skatt (prosent av gj.snittlig forvaltningskapital)	-0,1 (0,6)	-0,5 (0,6)	-0,4 (0,6)	-0,4 (0,7)
Netto renteinntekter (prosent av gj.snittlig forvaltningskapital)	1,0 (1,2)	1,0 (1,2)	0,9 (1,1)	1,0 (1,2)
Kjernekapital (prosent av beregningsgrunnlag)	8,9 (9,4)	8,0 (9,4)	6,9 (9,4)	5,9 (9,4)
Ansvarlig kapital (prosent av beregningsgrunnlag)	11,8 (12,2)	10,8 (12,3)	9,6 (12,3)	8,5 (12,4)

1) Utdyping med tabeller fra tidligere stresstester i PEK 1/10

2) De fem største norske bankene og Nordea Bank Norge

3) Referansebane for KPI, årslønn, oljepris, registrert arbeidsledighet og BNP for Fastlands-Norge er hentet fra Pengepolitisk Rapport 1/2010

4) Endring i beholdning målt ved utgangen av året

5) Misligholdte lån og andre særlig tapsutsatte lån. Alle banker untatt utenlandske filialer i Norge

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, Thomson Reuters, Norges Eiendomsmeglerforbund, ECON Pöyry, Finn.no, Eiendomsmeglerforetakenes Forening og Norges Bank

Tabell 11 Nøkkeltall

	Gjennomsnitt	Gjennomsnitt	Fremskrivinger			
	1987 – 1993	1994 – 2008	2009	2010	2011	2012–2013
Husholdninger						
Gjeldsbelastning ¹⁾	141	145	193	197	200	206
Rentebelastning ²⁾	9,7	5,8	5,1	4,9	5,7	7,4
Lånerente ³⁾ etter skatt	9,1	4,9	3,3	2,8	3,3	4,4
Realrente etter skatt ⁴⁾	4,3	2,8	1,1	0,0	1,4	1,9
Netto fordringsrate ⁵⁾	8	45	25			
Boligprisvekst ⁶⁾	-1,3	10,0	2,7	8	2	3
Foretak						
Gjeldsbelastning ⁷⁾	1 087	874	642			
Rentebelastning ⁸⁾	44	30	25			
Totalkapitalavkastning ⁹⁾	3	5	8			
Egenkapitalandel ¹⁰⁾	27	36	42			
Banker¹¹⁾						
Resultat ¹²⁾	-0,4	1,1	0,8			
Rentemargin ¹³⁾	5,2	2,9	2,4			
Misligholdte lån ¹⁴⁾		1,8	1,5			
Tap på utlån ¹⁵⁾	2,3	0,2	0,4			
Utlånsvekst ¹⁶⁾	4,7	10,8	-7,7			
Egenkapitalavkastning ¹⁷⁾		14,9	10,9			
Egenkapitalandel ¹⁸⁾		7,2	5,9			
Kjernekapitaldekning ¹⁹⁾	6,3	9,4	10,5			

1) Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigeret for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2012

2) Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt korrigeret for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2012 pluss renteutgifter

3) Bankenes utlånsrenter til husholdninger

4) Lånerente etter skatt justert for inflasjon målt ved KPI

5) Husholdningenes totale fordringer fratrukket total gjeld som andel av disponibel inntekt korrigeret for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2008

6) Basert på boligpriser fra Norges Eiendomsmeglerforbund, Eiendomsmeglerforetakenes forening, ECON Pöyry og Finn.no

7) Foretakenes totale gjeld i prosent av resultat før skatt og av- og nedskrivninger. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av olje/gass. Inkluderer bare foretak som har gjeld. Nøkkeltallet for 2009 baserer seg på et tidlig utvalg av regnskaper og representerer om lag fem prosent av samtlige regnskaper for 2009.

8) Foretakenes totale finanskostnader i prosent av resultat før skatt, finanskostnader og av- og nedskrivninger. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av olje/gass. Inkluderer bare foretak som har gjeld. Nøkkeltallet for 2009 baserer seg på et tidlig utvalg av regnskaper og representerer om lag fem prosent av samtlige regnskaper for 2009.

9) Foretakenes resultat før skatt i prosent av total kapital. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av olje/gass. Nøkkeltallet for 2009 baserer seg på et tidlig utvalg av regnskaper og representerer om lag fem prosent av samtlige regnskaper for 2009.

10) Foretakenes bokførte egenkapital i prosent av total kapital. Aksjeselskap eksklusive bank/forsikring, offentlig forvaltning og utvinning av olje/gass.

Nøkkeltallet for 2009 baserer seg på et tidlig utvalg av regnskaper og representerer om lag fem prosent av samtlige regnskaper for 2009.

11) Statistikkgrunnlaget er årsregnskap for det enkelte år og beholdninger ved årsslutt

12) Resultat før skatt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. For perioden 1987 – 1989 er utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer i utlandet inkludert. Dette gjelder ikke de andre periodene

13) Prosentenheter. Gjennomsnittlig utlånsrente minus gjennomsnittlig innskuddsrente for alle banker i Norge, basert på beholdninger ved årsslutt

14) Misligholdte lån i prosent av brutto utlån til publikum

15) Tap på utlån i prosent av brutto utlån til publikum for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge og norske bankers filialer i utlandet

16) Årlig prosentvis vekst i utlån til nærings- og personmarkedet fra alle banker i Norge

17) Resultat etter skatt i prosent av gjennomsnittlig egenkapital for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge

18) Kjernekapital i prosent av beregningsgrunnlaget for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge. Grunnet manglende data på egenkapital fram til 1. kvartal 1990 kan ikke gjennomsnittet for perioden 1987 – 1993 beregnes

19) Bokført egenkapital i prosent av forvaltningskapital for alle banker eksklusive utenlandske filialer i Norge

20) Kjernekapital i prosent av beregningsgrunnlaget for alle norske banker eksklusive utenlandske filialer i Norge.

Gjennomsnittet for perioden 1987 – 1993 er for årene 1991 – 1993 på grunn av manglende data

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Norges Eiendomsmeglerforbund, Eiendomsmeglerforetakenes forening, ECON Pöyry, Finn.no og Norges Bank

Finansiell stabilitet nr. 1 – mai

2010